

ԳՈՀԱՐ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՎԵՃԵՐԻՆ ԱՌՆՉՎՈՂ ԵՐԵՔ ԹԱՐԳՄԱՆԱԿԱՆ ԲՆԱԳԻՐ

Ա. Լևոնի տասնչորս գլուխները (հայհոյությունները) կամ Տոմար Լևոնի, Բ. Լևոնի նամակը Փլաբիանոսին կամ բուն Տոմար Լևոնի, Գ. Զեմոնի «Միավորության գիր»-ը

Ա. Սուլյն հողվածը գրելու համար առիթ հանդիսացավ, երբ հրատարակության էինք պատրաստում «Սրբոց վարդապետացն Հայոց Մովսէսի և Դավթի Հարցմունք ընդ երկաթնակ շարափառսն» բնագիրը¹: Դավիթ Անհաղթի և Մովսես Խորենացու մասին պատմող այդ կիսապատմական-կիսադավանաբանական երկը² մի քանի ամբողջական և հատվածական հրատարակություն է ունեցել: Առաջին հրատարակության³ էջ 34-42-ում ներմուծված են Լևոնի տոմարի ԺԴ գլուխները, որոնք բացակայում են երկի ձեռագրերից և մնացած տպագրե-

¹ Մատենագիրք հայոց, Ի հատոր, ԺԲ դար, Մխիթար Գոշ, Գիրք Բ, Եր., 2014, հավելված «Դավթ Անյաղթին վերագրուած և նրա անուանն առնչող գրուածքներ», էջ 660-707: Երկը երբեմն հորջորջվում է «Գիրք էակաց», սակայն բուն «Գիրք էակաց»-ը մի ընդարձակ դավանաբանական ֆաղվածք է «Հարցմունք»-ից, որը ձեռագրերում հանդես է գալիս որպես առանձին միավոր, տե՛ս անդ, էջ 708-723:

² Ահա երկի բովանդակության ամփոփումը: Սահակն ու Մեսրոպը Մովսեսին, Դավթին և այլ աշակերտների ուղարկում են Աթենք սովորելու, Թեոդոս կայսրը, որի անձի մեջ միավորված են Թեոդոսիոս Ա. (379-395 թթ.) և Թեոդոսիոս Բ. (408-450 թթ.), կարգում է նրանց հայրապետանոցի դատավոր, սպա ուղարկում վերականգնելու Կարին ֆաղաբը: Վերադարձից հետո կայսրը նրանց թույլ է տալիս գնալ Աթենք, որտեղ մնում են երեսուն տարի: Յորմամյա ուսումնառության շրջանում նրանց աշակերտակիցն էին Գրիգոր Աստուածաբանը, Գրիգոր Նյուսացին և Բարսեղ Կեսարացին (Գ դար): Թեոդոսի մահից և Մարկիանոսի (450-457 թթ.) թագավորելուց հետո վերադառնալով Կոստանդնուպոլիս, նրանք պարսավում են կայսերը Քաղկեդոնի ժողովի համար և վիճաբանում Երուսաղեմի Հորմազդ Եպիսկոպոսի ու այլ հոգևորականների հետ: Տրամաբանական և Քրիստոսի բնությանը վերաբերող 351 հարց ու պատասխանից հայ վարդապետները հաղթական են դուրս գալիս և ձեռնամուխ լինում թարգմանական գործին: Սուրբ Խաչի տոնին կայսրը Դավթին խնդրում է խոսք ասել, և նա ամբիոնից արտասանում է «Քարձրացուցէք» ճառը, որից տպավորված բազմությունը հռչակում է նրան «Անյաղթ փիլիսոփայ»: Կայսրից պարգևներ ստանալով, այդ թվում և Ս. Խաչի մի մասունք, վերադառնում են հայրենիք: Երկիրը պարսիկներից ավերված գտնելով, Մովսեսն աղֆաթի կերպարանով ծպտյալ հեռանում է մի գյուղ. ի վերջո նրա ինքնությունը հայտնի է դառնում, Գյուտ կաթողիկոսը ձեռնադրում է նրան արհեստակցուպոս և խնդրում գրել հայոց պատմությունը:

³ Գիրք ժողովածոյ ընդդէմ երկաթնակաց, մանաւանդ աշխարհուեր ժողովոյն Քաղկեդոնի, արարեալ սրբազանից վարդապետաց: Նախ տրամաբանութիւն Մովսէսի և Դավթի, Նոր Զուղա, 1688, էջ 3-272. «Սրբոց վարդապետացն Հայոց Մովսիսի և Դավթի հարցմունք ըստ երկաթնակացն»:

րից (ներմուծված է նաև Դավիթ Անհաղթի «Ներբողեան ի սուրբ Խաչ»՝ «Բարձրացուցէք» սկսվածքով ճառը, էջ 204-260):

Առնի տասնչորս գլուխները կամ «հայհոյութիւն»-ները քաղված են Տիմոթեոս Կուզի «Հակաճառութիւն առ սահմանեալն ի ժողովն Քաղկեդոնի» գրվածքից (քաղվածքների սահմանները երբեմն խախտված են), որի հունարեն սկզբնագիրը կորած է. այն պահպանվել է միայն հայերեն և համառոտված ու վերամշակված ասորերեն տարբերակով)⁴: Հայերեն թարգմանությունը պահպանվել է միակ ձեռագրով (ՄՄ 1958, Ժ դար), որը հայտնաբերվել է 1897 թ.⁵ և շուտով հրատարակվել⁶:

Մեզ թվաց, որ 1688 թ. տպագրված գրքում երկու դար անց՝ 1897 թ. հայտնաբերված բնագրի հատվածներ գտնելով, մենք մի փոքր հայտնագործություն ենք արել: Սակայն պարզվեց, որ Նոր Զուղայի գրքի հրատարակիչը ոչ թե հատվածներ է քաղել Տիմոթեոսի երկից⁷, այլ հրատարակվող երկի մեջ է ներմուծել արդեն XIV դարասկզբին, կամ գուցե ավելի վաղ, որպես ինքնուրույն միավոր շրջանավոր քաղվածքը հայերեն «Հակաճառություն»-ից՝ «Տոմար Առնի» վերնագրով: Այդ հանգամանքը հասկանալի է դարձնում Տիմոթեոսի գրքի տարբեր մասերից քաղված⁸ մեջբերումների միջև սահմանների խախտումը Նոր Զուղայում հրատարակված գրքում:

Հ. Քյոսեյանը մատնացույց է արել մեջբերումներ «Առն պապի նշանավոր Տոմարից» Ստեփանոս Օրբելյանի դավանաբանական երկում⁹: Այժմ կարող ենք ճշգրտում մտցնել, այդ մեջբերումները հենց նույն՝ «Հակաճառություն»-ից քաղված բնագրից են: Օրբելյանի գրքի տիտղոսաթերթին կարդում ենք հավանաբար որևէ հիշատակարանից սերող հետևյալ տեղեկությունը. «շարադրեալ ի թուրին հայոց ՉԾԱ.», դա 1302 թվականն է, որ զարմանալիորեն մոտ է մեր

⁴ Տե՛ս **Lebon**, “Version arménienne et version syriaque de Timothé Élure”, *Handes Am-sorya*, 1927, pp. 713-720: Ասորեերն մեկ ձեռագրով է պահպանվել, տե՛ս **W. Wright**, *Catalogue of the Syriac Manuscripts of the British Museum*, part II, London, 1871, pp. 639-648, Բրիտանական թանգարանի (այժմ Բրիտանական գրադարան) ձ. DCCXIX, Add. 12, 156 (գրված 562-ից առաջ), ff. 1ra-29vc.:

⁵ Տե՛ս **Կ. Տէր-Մկրտչեան**, «Տիմոթեոս Էլուրոսի նորագիտ երկը և նորա մի քանի նոր հատուածները», *Արարատ*, 1897, էջ 251-255:

⁶ Տե՛ս **Տիմոթեոսի Եպիսկոպոսապետի Աղեֆանդրեայ Հակաճառութիւն առ սահմանեալն ի ժողովն Քաղկեդոնի**, Էջմիածին, 1908, նաև **Timotheus Älurus**, des Patriarchen von Alexandrien *Widerlegung der auf der Synode zu Chalcedon festgesetzten Lehre*, herausgegeben von **Karapet Ter-Mekertschian und Erwand Ter-Minassiantz**, Leipzig, 1908:

⁷ Առնի «ճայհոյութիւն»-ների տասնչորս գլուխները տե՛ս **Տիմոթեոսի Եպիսկոպոսապետի Աղեֆանդրեայ Հակաճառութիւն...**, էջ 53, 64, 69, 74, 78, 84, 89, 93, 99, 108, 115, 121, 127, 136:

⁸ Տե՛ս նախորդ ծան.:

⁹ Տեառն **Ստեփաննոսի Սիւնեաց նախագան արճիԵպիսկոպոսի**, *Հակաճառութիւն ընդդէմ երկաբնակաց*, Կոստանդնուպոլիս, 1756: **Յ. Քեոսէան**, «Ստեփանոս Օրբելեանի դաւանաբանական երկերն ու նրանց աղբիւրները», *Գանձասար*, Աստուածաբանական հանդէս, է, 2002 (էջ 96-110), էջ 108:

օգտագործած ամենահին՝ ՄՄ 500 ձեռագրի գրության ժամանակին (1305 թ.): Օրբելյանի մեջբերումները ներմուծված են «տոմար (տոմս, հայհոյութեան տոմար) Լևոնի» բնորոշումով¹⁰: Անշուշտ այդ հանգամանքն է, ինչպես նաև տասնչորս գլուխները պարունակող «Տոմար Լևոնի» վերնագրով հանդես եկող բնագրի (Ա. բնագրի) և Լևոն պապի բուն «Տոմար»-ի (Բ. բնագրի) հրատարակված չլինելը, ստիպել Հ. Քյոսեյանին ենթադրել, որ Օրբելյանի նշված մեջբերումներն արված են վերջինիս՝ միջնադարում կենցաղավարող մի հատվածական թարգմանությունից:

Բ. «Տոմար Լևոնի» վերնագիրը Լևոնի տասնչորս հայհոյությունների պարագայում ճշգրիտ չէ: Այդպես (ΤΌΜΟΣ ΛΈΟΝΤΟΣ)¹¹ է կոչվում Լևոն պապի՝ Կոստանդնուպոլսի պատրիարք Փլաբիանոսին (447-449)¹² հղած դավանաբանական նամակը, գրված լատիներեն և թարգմանված հունարեն, որն ընթերցվել է Քաղկեդոնի ժողովում, մտել նրա որոշումների մեջ, և որից Տիմոթեոսն իր «Հակաճառություն»-ը գրելիս քաղել է տասնչորս դրույթ և ապա դրանք հերքել¹³: Այդ նամակը նույնպես հնում թարգմանվել է հայերեն¹⁴ «Թուղթ Լևոնի Հռոմայ հայրապետի, զոր գրեաց Առ Փլաբիանոս ընդդէմ մոլորութեան եւտիքեաց» վերնագրով. այն եզրափակվում է հետևյալ՝ հունարենում զուգահեռ շունեցող խոսքերով. «Այս է թուղթն մեծին Լևոնի Հռոմայ հայրապետին առ Փլաբիանոս, զոր հայք տօմար ասեն և զոր ընդհանուր եկեղեցի ընդունի և պատուէ»: Այս բնագիրը՝ բուն «Տոմար Լևոնի», անտիպ է¹⁵: Բնականաբար Լևոնի Տոմարի բնագրի

¹⁰ Հակաճառություն ընդդէմ երկաբնակաց, էջ 50. «Եւ թէ դու յայտնապէս երկու դէմ խոստովանիս, ցուցանեմ քեզ ... ի տոմսէն Լևոնի... Ո՛չ աւանիկ ասէ յերոռոյ համարին» (և մեջբերվում է երոռոյ գլուխը), էջ 52. «Գուր... բանիս, թէ զինչ ասէ Լևոն ի շորոռոյ համարին» (և հետևում է շորոռոյ գլուխը), էջ 77. «յեցեալ են ի բանն Լևոնի, որ ասէ ի շորեփտասան համարին իւրոյ հայհոյութեան տոմարին» (և մեջբերվում է տասնչորսերոռոյ գլուխը):

¹¹ Հմմտ. *The Ecclesiastical History of Evagrius with the Scholia*, New York, 1979, 2.2, pp. 38-39, տե՛ս p. 38.30-31, p. 101.4, 131.4 և այլուր:

¹² Հմմտ. «Փլաբիանոս պաղատան եպիսկոպոս», տե՛ս «Պատճառք Գ ժողովոյն երկաբնակացն Մովսէսի Վրաց ուղղափառ եպիսկոպոսի», *Գիրք թղթոց*, Թիֆլիս, 1901, էջ 119:

¹³ Հետևաբար ճշգրիտ չէ «Հարցումն»-ի (գլուխ <Ա>) հետևյալ տեղեկությունը. «Իսկ Լևոն Հռոմայ ոչ եկն ի ժողովն, բայց ետ բերել առ թագաւորն զթուղթն իւր գտասն և շորս գլուխն՝ առ Փլաբիանոս գրեալ, զի հաւանեցին այնմ ժողովեալն որ ի Քաղկեդոն» (այս հատվածից անմիջապես հետո նոր Ջուղայի հրատարակության մեջ կարդում ենք «որ է այս Տոմարն Լևոնի...»), և ներմուծված են Լևոնի տասնչորս գլուխները, տե՛ս *Մատենագիրք հայոց*, Ի հատոր, էջ 667:

¹⁴ Տե՛ս Գ. Զարպհանալեան, *Մատենագրարան հայկական թարգմանությունների նախնեաց*, Վիեննա, 1889, էջ 488. «Լևոնի Տոմար (հին թարգմանություն)», *Յուցակ հայերէն ձեռագրաց մատենագրարանին Միսիթարեանց ի Վիեննա*, հատ. Ա, կազմեց հ. Յակովբոս վ. Տաշեան, Վիեննա, էջ 1095 (անվանացանկ). Վիեն. 12 ձեռագրում այդ բնագրի հիշատակումից հետո նշված է նաև Վիեն. 284 ձեռագրում և տպագրում (տե՛ս հաջորդ ծան.) եղածը՝ «նոր թարգմանութեամբ»:

¹⁵ Գոյություն ունի մի այսպիսի հրատարակություն՝ *Սկզբնագիրք Տոմարի սրբոյն Լևոնի և սահմանի սուրբ ժողովոյն Քաղկեդոնի*, անաչառ և հաւատարիմ թարգմանութեամբ ի լոյս

մաս են կազմում այն տասնչորս հատվածները («գլուխները», «հայհոյությունները»), որոնք Տիմոթեոսը քաղել և վիճարկել է: Հայերեն տասնչորս գլուխներն ու նամակի հայերեն թարգմանության համապատասխան հատվածները նույնական չեն. առաջինը թարգմանել է Տիմոթեոսի թարգմանիչը՝ խիստ հունաբան լեզվով, երկրորդը՝ նամակինը, որի լեզուն հեռու է այդպիսին լինելուց, չնայած նրանում հանդիպում են հունաբանության առանձին տարրեր:

Գ. Մեզ հետաքրքրող մյուս թարգմանական բնագիրը Զենոն կայսեր «Հենոտիկոն»-ն է կամ «Միավորության գիր»-ը (գրվել է 482 թ.): Նրա հայերեն թարգմանությունը մտել է «Գիրք թղթոց», իսկ նրա վերջին հատվածը՝ «Կնիք հաւատոյ»¹⁶ ժողովածուի մեջ (այդ հատվածի վերջին պարբերությունը՝ ևս թարգմանված սկզբնագրից, «Գիրք թղթոց»-ի տարբերակից բացակայում է): Զեռագրերում այն հանդիպում է նաև այդ ժողովածուների կազմից դուրս: Հունարեն սկզբնագիրը պահպանվել է Եվագրիոսի «Եկեղեցական պատմության» մեջ. գոյություն ունի նաև Զաքարիա Հռետորի «Եկեղեցական պատմության» ասորերեն բանաբաղույթյան մեջ:

Քանի որ երեք գրվածքներից մեկը (Բ) անտիպ է, մյուսը չի հրատարակվել որպես ինքնուրույն բնագիր (Ա), իսկ երրորդի համար նոր ձեռագրային վկայություններ ենք գտել (Գ), և բոլորն էլ բավական հարազատ են հունարեն սկզբնագրերին¹⁷, ստորև ներկայացնում ենք դրանց և զուգահեռ հունարեն համեմատական բնագրերը: Բնագրերը բաժանել ենք շարահյուսորեն կամ տրամաբանորեն ինքնուրույն հատվածների, սկզբնագիր-թարգմանություն կապն ավելի ընկալելի դարձնելու նպատակով:

Բնագրերից առաջ գետեղում ենք մի պատմա-բանասիրական ակնարկ:

Հոռմի պապ Լևոն Ա (440-461 թթ.) հայտնի է նրանով, որ 452 թ. Հանդի-

ընձայեալք, աշխատասիրեալ յաշակերտաց մեծին Մխիթարայ Աբբահօր, Վենետիկ, 1805: Այն պարունակում է նամակի լատիներեն բնագիրը, հունարեն թարգմանությունը և դրանցից յուրաքանչյուրի հանդիպակաց հայերեն թարգմանությունը, սակայն դա աշխատասիրողների պատրաստած նոր թարգմանությունն է, որը կապ չունի հնի հետ:

¹⁶ Կնիք հաւատոյ, Էջմիածին, 1914, Մատենագիրք հայոց, Դ հ., է դար, Անթիլիաս-Լիբանան, 2005, էջ 45-311:

¹⁷ Կոնիբերի կարծիքով Զենոնի «Հենոտիկոնը», ինչպես և Պետրոսի ու Ակակիոսի նամակագրությունը, թարգմանված է ասորերենից, և դրանցում խիստ ասորաբանություններ կան, սակայն մա մատնացույց չի անում դրանք, տե՛ս F. C. Conybeare, “Anecdota Monophysitarum. The Correspondence of Peter Mongus, Patriarch of Alexandria, and Acacius, Patriarch of Constantinople, Together with the Henoticon of the Emperor Zeno and the Rescript of Emperor Anatasius, Now First Translated from the Old Armenian Text,” *American Journal of Theology*, 9, 1905, p. 720: Մի քանի տող ներքև, սակայն, Կոնիբերն անսպասելիորեն նշում է, որ նամակագրությունը թարգմանվել է 595 թ. հունարենից:

պել է հոնների առաջնորդ Աթիրյային և համոզել նրան հրաժարվել Իտալիա ներ-
խուժելուց, ինչպես նաև իր «Տոմար»-ով: Հունարեն *τομάριον* նշանակում է
«փոքր *τόμος* (հատոր, գիրք, գրույթուն)»: Լևոնի Տոմար էր կոչվում Կոստանդ-
նուպոլսի պատրիարք Փյաբիանոսին (447-449 թթ.) ընդդեմ եվտիքեսի վար-
դապետության Լևոնի հղած նամակը: Այն գրվել է 449 թ. Հունիսի 13-ին յատի-
ներեն և առաջարկվել եփեսոսի երկրորդ ժողովին¹⁸: Սակայն նամակը չի ըն-
թերցվել, ինչպես նաև ուշադրության չեն արժանացել Լևոնի պատվիրակների
բողոքները (դրա հետևանքով ժողովը տիեզերական չի համարվել՝ հետագա-
յում ստանալով «ավագակալին» բնորոշումը): Նամակն ընթերցվել է Քաղկեդո-
նի ժողովում: Ըստ Լևոնի Տոմարի՝ Քրիստոսի երկու բնույթունները միավորված
են մեկ անձի մեջ, մարդկային բնույթունը չարչարվել է, իսկ աստվածայինը՝
փառավորվել:

Ժողովից հետո ընդհանրական եկեղեցու ներսում սքիզմ տեղի ունեցավ:
482 թ. Այբքսանդրիայի պատրիարքական աթոռին նստեց հակաքաղկեդոնա-
կան Պետրոս Գ Մոնգոսը: Կոստանդնուպոլսի պատրիարք Ակակիոսը¹⁹ հաշ-

¹⁸ Հմմտ. Սամուել Անեցի և շարունակողներ, *Ժամանակագրություն, Ադամից մինչև 1776 թ.*, աշխատասիրությամբ Գ. Մաթևոսեանի, Եր., 2014, էջ 137. «Դարձեալ վասն Փղաբիանոսի Բ. ժողովն յեփեսոս, յետ ԻԿ ամի Ա. ժողովոյն, ի վախճանելն Կիրղի Աղեփանդացոյ»:

¹⁹ Պետրոս Մոնգոսի և Ակակիոսի նամակագրությունը հիմնում քարգմանվել է հայերեն և մտել «Գիրք թղթոց»-ի մեջ, տե՛ս Գիրք թղթոց, 1901, էջ 243-268, և Գիրք թղթոց, հրատ. Պո-
ղարեան, 1994, էջ 73-123: Նամակները քարգմանված են անգլերեն. F.C. Conybeare,
“Anecdota Monophysitarum. The Correspondence of Peter Mongus, Patriarch of Alex-
andria, and Acacius, Patriarch of Constantinople...,” pp. 719-740: Երեւակաւ հատված
այդ նամակներից գտնում ենք «Արմատ հաւատոյ» ժողովածուի մեջ՝ Վարդան Այգեկցի,
Գիրք հաստատութեան և Արմատ հաւատոյ, կազմեց Շ. Հայրապետեան, ներածութիւնը Յ. Քե-
սէեանի, Եր., 1988, էջ 161-165, 367-369: Գոյություն ունի նաև այդ նամակների դպտերեն
տարբերակ, տե՛ս E. Amélineau, “Lettres de Pierre Monge et d’Acace.” *Mémoires
publiés par les membres de la mission archéologique française au Caire*, IV (Paris,
1888), pp. 196-228 (քնագրեր և ֆրանսերեն քարգմանություն): Հայերեն «Առաջին թուղթ
Պետրոսի առ Ակակ» (էջ 73-76) համեմատելի է “Première lettre d’abba Petros qu’il
envoya à Acacios sans (suscription) écrite à extérieur”-ի հետ (pp. 196-199), «Երկրորդ
թուղթ Պետրոսի առ Ակակ» (էջ 77-78) համեմատելի է “Seconde lettre d’abba Petros écrite
à Acacios”-ի հետ (pp. 199-200), «Թուղթ Ա. Ակակայ առ Պետրոս պատրիարք» (էջ 79-81)
“Première lettre d’Acacios”-ի (pp. 200-203), «Երրորդ թուղթ Պետրոսի առ Ակակ հայ-
րապետ» (էջ 82-83) “Troisième lettre d’abba Petros”-ի (pp. 203-205), «Թուղթ երկրորդ
Ակակայ առ Պետրոս» (էջ 84-85) “Seconde lettre d’ Acacios”-ի (pp. 205-207), «Թուղթ
չորրորդ Պետրոսի հայրապետի առ Ակակ» (էջ 86-87) “Le troisième (պետք է լինե՛ր quat-
rième ?) lettre d’abba Petros”-ի (pp. 207-209), «Թուղթ երրորդ Ակակայ առ Պետրոս» (էջ
88-90) “Troisième lettre d’ Acacios”-ի (pp. 209-211), «Թուղթ հինգերորդ Ակակայ առ
Պետրոս» (էջ 91-94) “Cinquième lettre d’abba Petros”-ի (pp. 212-213), «Թուղթ չորրորդ
Ակակայ առ Պետրոս» (էջ 95-96) “Quatrième lettre d’ Acacios”-ի (pp. 213-215), «Թուղթ
ութերորդ Պետրոսի առ Ակակ» (էջ 118-120) “Septième lettre d’ abba Petros”-ի (pp. 222-
223), «Թուղթ վեցերորդ Ակակայ առ Պետրոս» (էջ 112-113) “Sixième lettre d’ Acacios”-ի

տեցնող բանաձև հորինեց՝ «Հենոտիկոն» («Միաւորութեան գիր»), որը Զենոն կայսրը (474-475, 476-491 թթ.) հրապարակեց առանց պապի կամ եպիսկոպոսական ժողովի հաստատման²⁰: Դա համարվում է եկեղեցու գործերի մեջ պետական իշխանության միջամտության առաջին լուրջ դեպքերից մեկը:

(pp. 223-226), «Թուրք իններորդ Պետրոսի առ Ակակ» (էջ 123-124)՝ «Huitième lettre d'abba Petros»-ի (pp. 226-228): Դպտերեն նամակներում Պետրոսը բազմիցս հորոնջվում է Petros archevêque de Rakotis («Պետրոս Ռակոտիսի արքեպիսկոպոս»)՝ ըստ Ալեքսանդրիայի եին եգիպտական անվանման: Դպտերեն բնագրի 216-220 էջերը, որպես Պետրոսի վեցերորդ նամակի մաս, պարունակում են Զենոնի Հենոտիկոնը. «Գիրք թղթոց»-ում այն նույնպես ներմուծված է Պետրոսի և Ակակիոսի նամակագրության մեջ (էջ 269-271): Նամակագրության անմիջապես հետևում է «Թուրք զոր արար Անաստաս թագաւորն ընդդէմ հերձուածողաց» (էջ 277-278), որն առկա է նաև «Կնիք հաւատոյ»-ի մեջ (էջ 128): Դավանաբանական հարցերում Զենոնին հետևող Անաստասիոս կայսերը (491-518 թթ.) վերագրված այս նամակը Կ. Տեր-Մկրտչյանը կասկածելի է համարում, *Կնիք հաւատոյ*, էջմիածին, 1914, էջ LVI:

²⁰ Ահա հայ պատմիչների անդրադարձները. **Յովհաննէս Դրասխանակերտցի**, *Պատմութիւն հայոց, Մատենագիրք հայոց*, ԺԱ հ., Ժ դար, *Պատմագրութիւն*, Անթիլիաս-Լիբանան, 2010, էջ 994. «Զենոն, որ ի ժամանակի տերութեան իւրոյ զմիատարր և զաւղախիտ, բխարհոր շար հերձուածն քաղկեդոնականացն ի բաց մերժեալ զլուսասփիտ, պայծառատարած, նառագայթաւտ զհաւատս առաքելական ծաղկեցոյցանէր յեկեղեցոջ Աստուծոյ: Իսկ յետ սորա քաջամունն Անաստաս կացեալ յարոտ թագաւորութեանն Հոռոմոց, նմանապէս կամ թէ ևս առաւել ճշմարտասիրաբար և հանոյակատար Աստուծոյ վարով հաստատէր զաւանդութիւն բարեպաշտութեան հարցն սրբոց, և շրջաբերական թղթով նզովեալ զամենայն հերձուածողս, ընդ ամենեսին և զժողովն Քաղկեդոնի նզովէր»: **Ովստանէս Եպիսկոպոս**, *Պատմութիւն հայոց, Մատենագիրք հայոց*, ԺԵ հ., Ժ դար, *Պատմագրութիւն*, Եր., 2011, էջ 514. «... Ժողովոյն Քաղկեդոնի, զոր եբարձ ի միջոյ բարեպաշտն Զենոն միատրիչ թղթովն, և յետ նորա ի նորին սահմանի նախանձաւոր եղեալ ցանկալին հրեշտակաց և մարդկան Անաստաս» (Ովստանէսը բառացի արտագրել է Վրբանէս Քերթոզից, տե՛ս «Պատասխան թղթոյն Մովսէսի եպիսկոպոսի ի Վրբանիսէ», *Գիրք թղթոց*, 1901, էջ 141): **Մովսէս Կաղանկատացի**, *Պատմութիւն Աղուանից աշխարհի, Մատենագիրք հայոց*, ԺԵ հ., էջ 602. «Յոյն և ամենայն Իտալիա, Հայք, Աղուանք և Վիրք միաբանեալ նզովեցին զարափառ ժողովն Քաղկեդոնի և զտոմարն Լևոնի հրամանաւ բարեպաշտ թագաւորացն Հոռոմոց՝ Զենոնի և Անաստասայ»: **Ստեփանոս Տարօնեցի Ասողիկ**, *Պատմութիւն տիեզերական, Մատենագիրք հայոց*, ԺԵ հ., էջ 73. «Ոնտոս Զենոն ամս ժԲ... սա գրեաց թուղթ առ ամենայն աշխարհն Յունաց և Հոռոմոց, որ կոչի Հենատկոն, յորում նզովէ զժողովն Քաղկեդոնի և որք երկու բնոյքին ասեն ի Քրիստոս»: **Վարդան Արևելցի**, *Հաւաքումն պատմութեան, Վենետիկ*, 1862, էջ 83. «Զենոն ամս վեշտասան. սա եբարձ զաղմուկ ժողովոյն Քաղկեդոնի, բայց Հոռոմ պահեաց... Անաստաս, ամս քսան և եօթն, որ եկաց ի նմին բարեպաշտութեան, և դարձոյց զՏիմոթէոս յԱղեքսանդր»: **Կիրակոս Գանձակեցի**, *Պատմութիւն հայոց*, աշխատասիրությամբ **Կ. Ա. Մելիք-Օհանջանյանի**, Եր., 1961, էջ 36-37. «Զենոն նզովեաց զժողովն Քաղկեդոնի, երկոտասան գրովն նզովից կարգեաց ընդդէմ նորա... Յետ Զենոնի կայսեր առնու զթագաւորութիւնն Անաստաս, որ և սա ընդ Զենոնի յուղափառս գրեցաւ, զի կամեցաւ ժողով առնել ընդդէմ անօրէն ժողովոյն Քաղկեդոնի, հաստատել զուղափառութիւն, և դեղակուր եղեալ մեռաւ»: **Վարդան Այգեկցի**, *Գիրք հաստատութեան և Արմատ հաւատոյ*, էջ 367. «Եւ Զենոն, և Անաստաս և Յուստիանոս կայսերք հոռոմոց և Ակակ և Մաքսիմոս հայրապետք Կոստանդնուպոլսի յիւրաբանչիւր ժամանակս նզովեցին զժողովն Քաղկեդոնի»:

«Հենոտիկոն»-ի գլխավոր գաղափարներն են. ա. այն ընդունում է նիկիական դավանանքը որպես բոլոր եկեղեցիները միավորող հեղինակություն, բ. այն ընդգծում է, որ եփեսոսի ժողովը հավատարիմ կերպով հետևել է նիկիայի 318 հայրերի որոշումներին, գ. այն հաստատում է Կյուրեղ Ալեքսանդրացու տասներկու նգովքները²¹, դ. այն փաստորեն չի մերժում Քաղկեդոնի որոշումները, սակայն անուղղակիորեն դրանք ոչ ուղղափառ է հայտարարում²²:

«Հենոտիկոն»-ը մեկ անգամ ևս նգովեց Քաղկեդոնում նգովված Եվտիքեսին ու Նեստորիոսին, սակայն նրանում խոսք չկա Քրիստոսի մեկ կամ երկու բնույթի մասին: Եկեղեցու բոլոր պարագլուխները դժգոհ էին եկեղեցու քաղաքականության մեջ կայսեր խառնվելուց, չնայած Անտիոքի և Ալեքսանդրիայի պատրիարքները ստիպված էին ստորագրել «Հենոտիկոն»-ը: Ակակիոսը երկու տարի փորձում էր խուսանավել, սակայն 484 թ. Ֆելիքս Գ պապը դատապարտեց ալտր և Ակակիոսին բանադրեց:

491 թ. Զենոնի մահից հետո հակամարտությունը շարունակվեց: «Հենոտիկոն»-ի հետևանքով առաջացած սքիզմը պաշտոնապես հաղթահարվեց միայն 519 թ., երբ Հուստինոս Ա կայսրը ճանաչեց Ակակիոսի բանադրումը և եկեղեցիները միավորեց²³: Այնուամենայնիվ Ալեքսանդրիայի, Անտիոքի և Երուսաղեմի պատրիարքներն այժմ միաբնակ էին²⁴:

Հայոց եկեղեցին այն արևելյան եկեղեցիների թվում էր (ինչպես նաև Ղպտի ուղղափառ եկեղեցին, Եթովպական ուղղափառ եկեղեցին, Ասորի ուղղափառ Հակոբիկյան, եկեղեցին և Հնդկաստանի Մայանկարի ասորական ուղղափառ եկեղեցին), որոնք մերժեցին Քաղկեդոնի ժողովն ու երկաբնակ դավա-

²¹ Տե՛ս «Միաուրուպեան գիր»։ «Ետիֆեյա հակառակս իրերաց մտածեալս, և որք զնոցայն խորհին և մտածեն, և կամ մտածեսցեն, նգովեմք, ընկալեալ զժԲ գրովսն, զասացեալսն յԱստուածասիրէն Կիրղէ, այն որ եղև գրովս եպիսկոպոսաց սրբոյ եկեղեցոյն Աղեֆսանդրացոց»։ Խոսքը Կյուրեղի՝ Նեստորին հղած երոնդ նամակի մասին է, որը պարունակում է տասներկու նգովք, տե՛ս “Cyrilli ad Nestorium de excommunicatione, epistola XVII,” *PG*, t. 77, 1864, col. 105-122 (նգովքները՝ col. 120-121): Նամակի հայերեն քարգմանությունը տե՛ս Կիրեղ Աղեֆսանդրացի, *Գիրք պարապմանց*, Կ. Պոլիս, 1717, էջ 460-474. «Սրբոյն Կիրղի եպիսկոպոսապետի Առ Նեստոր...» (նգովքները՝ էջ 472-474):

²² Տե՛ս **K. Sarkissian**, *The Council of Chalcedon and the Armenian Church*, New York, 1975, p. 51:

²³ Հմմտ. «յետ փոխելոյ... Անաստասայ, Յուստին անուն կալալ յաջորդութիւն իշխանութեանն, այր ժանդ և անաւրէն, որ վարժեալ էր աղանդովն Նեստորի... Նորա թագաւորեցելոյ... սկիզբն արար թշնամանել, հետեոսիկոս կոչելով զխաղաղասէր թագաւորսն զԶենոն և զԱնաստաս: Եւ զգեղծեալ ի նոցանէ զտումարն Ատոնի և զժողովն Քաղկեդոնի, հրաման տայր շրջաբերական թղթովք... հաստատել», տե՛ս «Պատասխան թղթոյն Մովսէսի եպիսկոպոսի ի Վերբանիսէ», *Գիրք թղթոց*, 1901, էջ 141-142:

²⁴ Հետադիվերսիանյան շրջանի վերլուծությունն տե՛ս **Կ. Մելիքյան**, «Հետադիվերսիական ժամանակաշրջանի դավանաբանական որոշ հարցերի շուրջ», *Հայոց պատմության հարցեր. Գիտական հոդվածների ժողովածու 2*, Եր., 2001, էջ 12-17 (գիրքը գտնելված է նաև հետևյալ կայքում՝ http://serials.flib.sci.am/openreader/hay_patm_harc_2/book/Binder1.pdf):

նանքը: Հայագիտության մեջ տարածված կարծիքի համաձայն, Հովհաննես Մանդակունի կաթողիկոսի օրոք (471/2-483/4 կամ 485-498/9) «Հենոտիկոն»-ն ընդունվեց հայ եկեղեցու կողմից և թարգմանվեց հայերեն: Քաղկեդոնի մերժումն ազդարարվեց 506 թ. Դվինի Ա ժողովում, իսկ 554 թ. Դվինի Բ ժողովում Լևոնի Տոմարր պաշտոնապես դատապարտվեց և նզովվեց²⁵: Այլ կարծիք էլ կա՝ որ «Հենոտիկոն»-ն ընդունվել է Դվինի առաջին ժողովում²⁶: Իսկ ըստ Նինա Գարսոյանի՝ դա հավանաբար տեղի է ունեցել 491 թ.²⁷: «Հենոտիկոն»-ի ընդունումը նշանակում էր կայսերական եկեղեցու հետ de jure միություն մինչև 518 թ., իսկ դրանից հետո մերժվում էր «նեստորական» երկաբնակությունը²⁸:

Հայ եկեղեցու դավանաբանության համար կարևորագույն աղբյուր է եղել Տիմոթեոս Կուզի «Հակաճառութիւն»-ը, որի մի գգայի հատված (ենթադրաբար՝ երեք գրքից երկրորդը) նվիրված է Լևոնի Տոմարի հերքմանը:

Տիմոթեոս Կուզր (հունարեն՝ αἰλουρος «կատու, աքիս»). նա այդ մակա-նունը ստացել էր իր փոքր հասակի համար) Այեքսանդրիայի պատրիարքն էր (457-460 և 475-477 թթ.): 454 թ. աքսորված պատրիարք Դիոսկորոս Այեքսանդրացու մահից հետո նա ընտրվեց Քաղկեդոնի ժողովի միաբնակ հակառակորդների կողմից, սակայն աքսորվեց Լիբիա: 457 թ. Մարկիանոս կայսեր մահից հետո, Տիմոթեոսը վերադարձավ Այեքսանդրիա և կարողացավ տիրանալ պատրիարքական գահին, կազմակերպելով պատրիարք Պրոտերիոսի սպանու-թյունը, և հայաժանքներ ծավալեց քաղկեդոնականների դեմ: 460 թ. Լևոն կայսրը վտարեց նրան պաշտոնից և աքսորեց Գանգրա ու Քերսոն²⁹: 475 թ. Բասիլիսկոս կայսրը պատրիարքական աթոռին վերադարձրեց Տիմոթեոսին, և նա պաշտոնավարեց մինչև իր մահը: Աքսորում Տիմոթեոսն իր դավանանքը պաշտպանող աշխատություններ գրեց: Պահպանվել է երեք նամակ՝ ասորերեն թարգմանությամբ և «Հակաճառութիւն առ սահմանեալն ի ժողովն Քաղկեդոնի» (հավանաբար գրվել է 454 և 457 թվականների միջև)³⁰ դավանաբանա-

²⁵ Կ. ՏԵՐ-ՄԻԿՈՅԵԱՆ, «Յովհանն Մանդակունի և Յովհանն Մայրագումեցի», Շողակաթ, Ս. Էջմիածնի հայագիտական ժողովածու, Վաղարշապատ, 1913 (էջ 84-136), էջ 89-94, Գ. ՏԵՐ-ՄԻԿՈՅԵԱՆ, «Հայ մատենագրութեան հնագոյն թուականները», Շողակաթ, էջ 158-159, Մ. ԱՐԵՂՅԱՆ, Երկեր Գ, Հայ հին գրականության պատմություն, գիրք առաջին, Եր., 1968, էջ 393, 673:

²⁶ Ե. ՏԵՐ-ՄԻՃԱՍԵԱՆ, Հայոց եկեղեցու յարաբերութիւնները ասորւոց եկեղեցիների յետ, Էջմիածին, 1908, էջ 78, նույնի՝ «Բարգեն կաթողիկոսի ժողովի թվականը և տեղը», Պատմա-բանասիրական հետազոտություններ, Եր., 1971, էջ 40, G. GARITTE, *Narratio de rebus Armeniae*, Édition critique et commentaire (*Corpus scriptorium christianorum orientalem* 132), 1952, p. 109, SARKISSIAN, *The Council of Chalcedon*, pp. 206-207:

²⁷ N. GARSOÏAN, *L'Église arménienne et le grand schisme d'Orient*, Lovanii, 1999, pp. 152-167.

²⁸ Ա. ԱՊ, էջ 402:

²⁹ Հմմտ. ՎԱՐՊԱՆ, Հաւարումն պատմութեան, էջ 83. «առնու Լևոն գրագն ամս ինն և տասն, լորմէ ախտեցաւ Տիմոթէոս ի Քերսոն»:

³⁰ ՏԵՂԱՆ, ԱԿԻՆԵԱՆ, Տիմեթէոս Կուզ հայ մատենագրութեան մէջ. քննական ուսումնասիրու-

կան գրվածքը՝ հայերեն ամբողջական և ասորերեն վերամշակված ու հատվածական թարգմանություններ: Տիմոթեոսը Ղպտական եկեղեցու սուրբ է:

«Հակաճառություն» առաջին կեսում հերքվում է Լևոնի Տոմարը, իսկ երկրորդում՝ Քաղկեդոնի ժողովի սահմանումները: Լևոնի Տոմարի հերքումը կառուցված է որպես Փլաբիանոսին նրա հղած նամակից տասնչորս մեջբերում («հայհոյությունք») և դրանց մանրամասն քննարկում: Նա հայտարարում է իր և իր ընդդիմախոսների տեսակետները, այնուհետև քաղվածքներ ներկայացնում այն եկեղեցու հայրերից, որոնց ուղղափառությունը կասկածից վեր էր՝ ցույց տալու համար, որ իր կարծիքը հին և ընդհանրական է: Սրանց հետևում են հատվածներ ճանաչված հերետիկոսներից, ինչպիսիք են Պողոս Սամոսատացին, Նեստորը և Թեոդորետոսը, և փաստարկներ են բերվում ապացուցելու համար, որ Քաղկեդոնի ժողովի որոշումները համահունչ են դրանց: Այսպիսով, Տիմոթեոսի շնորհիվ մեզ են հասել հատվածներ կորած քրիստոնյա հեղինակների երկերից. ավելի շատ են վկայությունները III և IV դարերի, քան II դարի հայրերից. միակ հին հեղինակն Իրենեոսն է: Կոնիբերը ենթադրում է, որ գուցե նա անմիջապես չի օգտվել նշված երկերից, այլ քաղվածքները բերել է Նեստորին նզովելու նպատակով գումարված եփեսոսի ժողովի մասնակիցների համար կազմված մի ընտրանուց³¹: Լեբոնը նկատել է, որ «Ընդդեմ միաբնակների» երկում Հուստինիանոս կայսրը հիշատակել է Տիմոթեոս Կուզի «Հակաճառություն» (ἀντιρρητικοὶ λόγοι) երկրորդ և երրորդ գիրքը³², հետևաբար Կուզի

թիւն (Ոստմնասիրութիւնք Տիմոթեոս Կուզի Հակաճառութեան հայերէն թարգմանութեան վրայ, մասն Ա), Վիեննա, 1909, էջ 7:

³¹ F. C. Conybeare, "The Patristic Testimonia of Timotheus Aelurus (Irenaeus, Athanasius, Dionysius)," *Journal of Theological Studies* 15, 1914 (pp.432-442), pp. 432-433: Կոնիբերի համոզմամբ, «Հակաճառությունը» հայերեն է թարգմանվել 550 և 600 քվակալների միջև:

³² *Drei dogmatische Schriften Iustinians*, ed. M. Amelotti, L. Albertella, L. Migliardi, Milan, 1973 (Legum Iustiniani imperatoris vocabularium. Subsidia 2), pp. 6-70: *Contra monophysitas*: Հուստինիանոսն ունի Տիմոթեոսից երկու մեջբերում՝ Οὐ γὰρ φύσεως ἔχει λόγον ἢ τοῦ θεοῦ λόγου σάρκωσις, ἀλλ' οἰκονομίας ὑπὲρ φύσιν πραττομένης ὑπὸ θεοῦ ἐκ μὲν τῆς κοινῆς καὶ ἀνθρωπίνης ἡμῶν φύσεως ἦτοι οὐσία, δι' ὃ καὶ ὁμοφυῆς καὶ ὁμογενῆς καὶ ὁμοούσιος ἡμῖν λέγεται κατὰ τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον ἦτοι τὴν ἐκ γυναικὸς γέννησιν· οὕτε δὲ φύσις οὕτε οὐσία κοινοῦ τινος ἀνθρώπου προσηγόρευται πώποτε τὸ ἄχραντον καὶ ὁμογενὲς ἡμῖν σῶμα τοῦ θεοῦ λόγου (p. 106.4-8, հմմտ. 67.5-13. «Քանզի ոչ բնութեան ունի Բան Աստուծոյ մարմնասիրութիւնն, այլ տնարէնութեան, գեր գբնութիւնն գործեցելոյ յԱստուծոյ ի հասարակական և մարդկային մերմէ բնութենէս, կամ գոյացութենէս, սակա որոյ և հովարումն, և համագոյ և հովասետ մեզ սաի ըստ տնարէնութեանն Բանի կամ զ'ի կնոջն ծնելութենէ, այլ և ոչ բնութիւն և ոչ գոյացութիւն հասարակականի ուրումն մարդոյ սասցեալ է երբէք անկրակաւնն և հովասետն մեզ մարմին Աստուծոյն Բանի»), լέցի զար ὁ αὐτὸς Τιμόθεος ἐν τῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ τοῦ τρίτου βιβλίου, ὅπερ ἐν Χερσῶνι συνέγραψε, τὰδε· Φύσις δὲ Χριστοῦ μόνη θεότης, εἰ καὶ σεσάρκωται (p. 100.4-

երկն ունեցել է առաջին գիրք (տպագրի 1-52 էջերը), երկրորդ գիրք՝ նվիրված Լևոնի Տոմարի հերքմանը (էջ 52-144), և երրորդ գիրք, որտեղ հերքվում է Քաղկեդոնի ժողովը (էջ 144-316): Երկրորդ և երրորդ գրքերի կառուցվածքը համանման է մեջբերումներ Լևոնից կամ Քաղկեդոնի սահմանումից, Նեստորի խոսքերից (ΧΡΗΣΙΣ³³ – «պիտառութիւնք»), Տիմոթեոսի հակաճառությունը դրանց և ուղղափառ հայրերի «պիտառություն»-ներ³⁴:

Հր. Աճառյանը ցույց է տվել, որ հայ թարգմանիչն ինքն է թարգմանել Տիմոթեոսի սուրբգրային բազմաթիվ մեջբերումները, և որ դրանք Աստվածաշնչի ենթադրյալ «նորաբեր» երրորդ, թարգմանությունից (հունաբանների ձեռքով, Հայաստանից դուրս հինգերորդ դարի երկրորդ կեսին) չեն, որի գոյություն մասին ենթադրություն էր արել Գ. Տեր-Մկրտչյանը³⁵: Որպես դրա ապացույց Աճառյանը ներկայացրել է սուրբգրային միևնույն տեղիների մեջբերումների տարբերությունները միմյանցից³⁶:

Հայերեն թարգմանության ժամանակը հայագիտության մեջ բուռն վեճերի առարկա է եղել: Հ. Մանանդյանն այն դարձրել է հունաբան թարգմանությունների իր թվագրումների անկյունաքարը, համարելով «Հակաճառութիւն»-ը հունաբան դպրոցի գործունեության երկրորդ շրջանի առաջին թարգմանություն և տեղադրելով այն VI դարի կեսերին, իսկ առաջին շրջանի թարգմանությունները՝ համապատասխանաբար VI դարի առաջին կեսի: Այսպիսով, երկրորդ շրջանի թարգմանություններն, ըստ նրա, իրականացվել են 552-576 թվականներին³⁷, ինչը համահունչ էր բնագիրը հրատարակողների այն կարծիքին, որ թարգմանությունն արվել է VI դարի կեսերին, Դվինի երկրորդ ժողովի առիթով³⁸: «Հակաճառության» թարգմանության թվականը Մանանդյանը որոշել է

101.1, հմմտ. 218.4-5. «բնութիւն Քրիստոսի միայն աստուածութիւնն... եթէ մարմնացա»):

³³ ΧΡΗΣΙΣ ունի «կիրառություն», «օգտակարություն» (այստեղից՝ «պիտառութիւն» պատճենումը), նաև «մեջբերում» իմաստները: Տիմոթեոսն անշուշտ կիրառել է այն վերջին իմաստով:

³⁴ Lebon, «Version arménienne et version syriaque de Timothé Élure», pp. 720-721.

³⁵ Գ. Տեր-Մկրտչյան, «Տիմոթեոս Կուզի Հակաճառութեան հայերէն թարգմանութեան ժամանակը և Սուրբ Գրքի երրորդ կամ նորաբեր հայ թարգմանութիւնը», *Արարատ*, 1908, էջ 564-599: Գ. Տեր-Մկրտչյան, «Հայ մատենագրության հնագույն թվականները», *Հայագիտական ուսումնասիրություններ*, եր., 1979, էջ 388-395:

³⁶ Հր. Աճառյան, «Տիմոթեոս Կուզ և Սուրբ Գրքի նորաբեր թարգմանութիւնը», *Շողակաթ*. Ս. էջմիածնի հայագիտական ժողովածու, Գիրք Ա., Վաղարշապատ, 1913, էջ 1-22: Հմմտ. նաև Հր. Աճառյան, *Հայերէն նոր բառեր Տիմոթեոս Կուզի հակաճառութեան մէջ* (Ուսումնասիրութիւնք Տիմոթեոս Կուզի Հակաճառութեան հայերէն թարգմանութեան վրայ, մասն Բ), Վիեննա, 1909:

³⁷ Յ. Մանանդեան, *Յունաբան դպրոցը և նրա զարգացման շրջանները*, Վիեննա, 1928, էջ 202, էջ 208:

³⁸ Տիմոթեոսի եպիսկոպոսապետի Աղեֆանդեայ Հակաճառութիւն առ սահմանեալն ի ժողովն Քաղկեդոնի, էջ XV:

բնագրում առկա՝ Ալեքսանդրիայի պատրիարք Դիոսկորոսի³⁹ մահվան ամսաթվի, այն է՝ «Թուղթ եօթներորդ, Սեպտեմբերի երկրորդ, Հոռի վեցերորդ» (հայկական Հոռի ամսանունով ամսաթիվը պետք է որ հայ թարգմանիչն ավելացրած լինի), հիման վրա տոմարական հաշվարկ կատարելով: Ի հաստատումն «Հակաճառության»՝ 552-556⁴⁰ կամ 560-564⁴¹ թվականների միջև թարգմանված լինելու նա բերում է չոթերորդ դարի Անանուն հեղինակի՝ մեզ հունարեն թարգմանությունում հասած Narratio de rebus Armeniae երկի հետևյալ տեղեկությունը. «որոշվեց մեծ ժողով գումարել Դվին քաղաքում նույն այն ներսէս կաթողիկոսի քսաներորդ տարում, Հուստինոս կայսեր ԺԳ [13] տարում և Պարսից Խոսրով արքայի ԻԴ [24] տարում, այն ժամանակ, երբ նգովեցին Քաղկեդոնի սուրբ ժողովը որպես նեստորական ըստ Աբգիչոյի գրություն, որովհետև այդ (նույն) տարում թարգմանեցին Աբգիչոյի կողմից բերված վերոհիշյալ գրությունները, որոնք գրվել էին Տիմոթեոսի (Տիմոթեոս Կուզ) և ասորի Ֆելիքսի⁴² կողմից և որոնք ուղղված էին Քաղկեդոնի ժողովի և նրանց դեմ, ովքեր ի վերա Քրիստոսի, մեր աստուծո խոստովանում էին երկու բնություն: Նրանք ընդունեցին այդ գրվածքները և նույն ժողովում, որը կալացավ Դվին քաղաքում, դավանեցին մեկ բնություն Աստուծո Բանին և մարմնի...»⁴³: Այդ տեղեկությունը իններորդ դարում կրկնել են Փոտ պատրիարքը՝ Զաքարիա կաթողիկոսին հղած նամակում⁴⁴ և վրաց կաթողիկոս Արսեն Սափարացին, նաև

³⁹ Դիոսկորոսին (444-451 թթ.) Քաղկեդոնի ժողովը գահընկեց արեց, սակայն նա մնաց Ղպտական եկեղեցու պատրիարք մինչև իր մահը 454 թ.:

⁴⁰ Եթե Դիոսկորոսի մահվան ամսաթիվն ընկալվի որպես աղավաղված և ուղղվի «թովթ Ե, սեպտեմբեր Բ, հոռի ԻԶ»: Թովթ եգիպտական thoth ամիսն է:

⁴¹ Եթե Դիոսկորոսի մահվան ամսաթիվն ընկալվի որպես աղավաղված և ուղղվի «թովթ Ե, սեպտեմբեր Դ, հոռի ԻԶ»:

⁴² Հ. Բարթիկյանը ծանոթագրել է. «Խոսքը Ֆիլոֆեմոսի մասին է: Նա Գիրք թղթոցում հանդես է գալիս որպես Փիլաֆոնո Նարովֆ ֆաղաֆի եպիսկոպոս (էջ 451)»:

⁴³ Հ. Բարթիկյան, «Narratio de rebus Armeniae». հունարեն թարգմանությամբ մեզ հասած մի հայ-ֆաղկեդոնական սկզբնաղբյուր», *Բանբեր Մատենադարանի* 6, 1962, էջ 564-465:

⁴⁴ Նամակի հայերեն տարբերակն առաջին անգամ հրատարակել է (մասնակի վերապատումներով) Մ. Զամյեանց, *Պատմություն հայոց*, հ. Բ, Վենետիկ, 1785 (արտատպություն՝ Եր., 1984), էջ 681-684: Այնուհետև Երուս. 633 (1634 թ.) ձեռագրի հիման վրա, ուստե՛ն թարգմանության ուղեկցությամբ՝ Ն. Մառք. «Фотия святейшего архиепископа константинопольского О гробе господи нашего Иисуса Христа (написанное между 867 и 878 гг.) и другие малые его творения на греческом и армянском языках, изданный с предисловием А. И. Пападопуло-Керамевсом и переведенный Г. С. Дестунисом и Н. Марром,» *Православный Палестинский сборник*, вып. 31, С.-Петербург, 1892, сс. 179-226: Նամակի՝ Բ. Ոստիեի լատիներեն թարգմանությունը չի ընդգրկվել Փոտի նամականու մեջ, տե՛ս Photii patriarchae Constantinopolitani Epistulae et Amphilochia 3, Epistularum pars tertia, ed. L. G. Westerink, B. Outtier, Leipzig: B. G. Teubneriana, 1985, ֆանի nr, Ոստեի համոզմամբ, այն non potest Photii esse:

Պ. Անանյանի՝ Վիեննայի 239 (1335թ.) ձեռագրում հայտնաբերած մի «հիշատակարան»⁴⁵ :

Թարգմանությունների ժամանակի մասին մեկ այլ տեսակետ հիմնված է Դիոսկորոսի մահվան ամսաթվի՝ Գ. Տեր-Մկրտչյանի վերականգնած տարբերակի վրա. «Թովթ Ե (է), սեպտեմբեր Բ, հոռի Զ»⁴⁶, այնինչ Կուզի բնագրում «Թովթ Ե»-ի փոխարեն աղավաղված ընթերցումն է՝ «Թուղթ եօթներորդ»⁴⁷ : «Թովթ Ե» ճիշտ ընթերցումը պահպանվել է Կոմիտաս կաթողիկոսի «Կնիք հաւատոյ» ժողովածուի՝ «Հակաճառություն»-ից քաղած Դիոսկորոսի մեկ այլ նամակի վերնագրում⁴⁸ : Գ. Տեր-Մկրտչյանը բնական է համարում, որ Ալեքսանդրիայի պատրիարքի մահվան ժամանակը նշված է նաև եգիպտական ամսաթվով. «Թովթ» (thoth): «Հոռի Զ» հայ թարգմանչի հավելումն է: Տոմարական հաշվարկներով նշված երեք ամսաթվերը համընկնում են 480-484 թվականների միջև, Հովհաննես Մանդակունի կաթողիկոսի օրոք: Այս տեսակետը պաշտպանել է մի շարք հայագետներ, որոնց թվում և Ս. Արևշատյանը, որը նրա հիման վրա կառուցել է հունաբան թարգմանությունների իր ժամանակագրությունը (առաջին շրջանն՝ 450-480-ականներ, երկրորդ՝ 480-510-ականներ, երրորդ՝ 510-ականներ-600 թ., չորրորդ՝ 610-720-ականներ)⁴⁹ : Նրա համոզմամբ, Narratio-ի՝ քաղկեդոնական գիրքերից խոսող անանուն հեղինակի տեղեկու-

⁴⁵ Տիմոթեոսի Եպիսկոպոսապետի Աղեֆանդրեայ Հակաճառութիւն առ սահմանեալն ի ժողովն Քաղկեդոնի, էջ XV-XVII, Ն. Ակիմեան, Տիմոթէոս Կուզ հայ մատենագրութեան մէջ, Վիեննա, 1909, էջ 17-22 (ըստ Ակիմյանի՝ «Հակաճառություն»-ը թարգմանվել է 548 և 557 թթ. միջև), G. Garitte, *Narratio de rebus Armeniae*, Édition critique et commentaire (*Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium* 132), 1952, p. 130, Պ. Անանյան, «Պատմական յիշատակարան մը Դունի Բ ժողովի մասին», *Բազմավէպ*, 1957, 5-6, էջ 111-121 (բնագիրը՝ էջ 112-113), 1958, 3-5, էջ 64-71:

⁴⁶ Գ. Տեր-Մկրտչյան, «Հայ մատենագրութեան հնագոյն թուականները», *Շողակաթ*. Ս. էջ միաձմի հայագիտական ժողովածու, Վաղարշապատ, 1913 (էջ 154-163), էջ 156:

⁴⁷ Տիմոթեոսի Եպիսկոպոսապետի Աղեֆանդրեայ Հակաճառութիւն առ սահմանեալն ի ժողովն Քաղկեդոնի, էջ 277. «Երանելոյ հաւ մերոյ Դիոսկորոսի Աղեֆանդրեայ և խոստովանողի՝ ի գրեցելոյ առ Սեկունդնան թղթոյ ի Գանգրայ յախորաց, ուր զընթացսն կատարեաց ի Քրիստոս: Թուղթ կրներորդ, Սեպտեմբերի երկրորդ, Հոռի վեցերորդ»: Տիմոթեոսի երկից հատվածներ պարունակող մյուս ձեռագրում (այդպես են ներկայացրել հրատարակիչները, սակայն փախվածքը «Կնիք հաւատոյ» ժողովածուից է, որը 1908 թ. դեռևս անտիպ էր՝ «թուղթ եօթներորդ», տե՛ս *Կնիք հաւատոյ*, էջ 112, ՄՀ, Գ հ., էջ 126) փաստորեն նույն ընթերցումն է. «թուղթ է. երդ.» (անդ, էջ 335):

⁴⁸ *Կնիք հաւատոյ*, էջմիածին, 1914, էջ 357, նաև *Մատենագիրք հայոց*, Գ հ., էջ 300 (հմմտ. «Հակաճառութիւն», էջ 279-280, որտեղ, սակայն վերնագիրը կարճ է. «Նորին որ ի Գանգրայ առ միայնակեացսն, որ ի Հեմատոն գրեցելոյ թղթոյն»):

⁴⁹ С. С. Арешатян, *Формирование философской науки в древней Армении (V-VI вв.)*, Ер., 1973, сс. 185-188, տե՛ս նաև Մ. Արեղյան, *Հայոց հին գրականության պատմություն*, գիրք 1, Երևեր Գ, Եր., 1968, էջ 118-119, 647-652, Գ. Զահուկյան, *Քերականական և ուղղագրական աշխատությունները հին և միջնադարյան Հայաստանում*, Եր., 1954, էջ 52-53:

Թյունն արժանահավատ չէ⁵⁰։ Բացի այդ հունարեն նշված գրվածքի էրմի-
 VEUΘΩV բայր պետք է հասկանալ ոչ թե «Թարգմանեցին», այլ «մեկնաբանե-
 ցին», «դիտարկեցին»⁵¹, քանի որ Դվինի ժողովի ժամանակ հնարավոր էր դի-
 տարկել, քննարկել արդեն թարգմանված գործերը, այլ ոչ թե թարգմանել ծա-
 վալուն բնագրերը։ Այս փաստարկներին Գ. Մարգսյանն ավելացնում է, որ Ղա-
 գար Փարպեցին Վահան Մամիկոնյանին հղած իր թղթում այլ հերետիկոսների
 թվում նգովում է նաև Եվտիքեսին, ինչը նշանակում է, որ Հայաստանում
 արդեն հինգերորդ դարի վերջերին քաջ ծանոթ էին Քաղկեդոնի ժողովին և
 նրա հետ առնչվող հանգամանքներին⁵²։

480-484 թվականներից է՛լ ավելի վաղ՝ 472-475 թվականներով է թվա-
 գրում Կուզի երկի թարգմանությունը Ռ. Վարդանյանը⁵³։

Բնագիր Ա. Առնի տասնչորս գլուխները

Պալմանական նշաններ

A – ՄՄ 467 (Ժէ դ.), թթ. 219ա-220բ

B – ՄՄ 739 (1621), թթ. 256ա-8ա

C – ՄՄ 1712 (Ժե դ.), թթ. 88ա-90բ⁵⁴

D – ՄՄ 500 (1305), թթ. 354բ-360ա

E – ՄՄ 8467 (1626-1629), թթ. 201ա-203ա

Nj – Գիրք ժողովածոյ ընդդէմ երկաբնակաց, մանասանդ աշխարհաւեր ժողովոյն
 Քաղկեդոնի, արարեալ սրբազանից վարդապետաց։ Նախ տրամաբանութիւն Մովսէսի և
 Դավթի, նոր Զուղա, 1688 (էջ 3-272. «Սրբոց Վարդապետացն Հայոց Մովսիսի և Դավթի հարց-
 մունք ըստ երկաբնակացն»), էջ 34-42։

T – Տիմոթէոսի եպիսկոպոսապետի Աղեֆսանդրեայ Հականառութիւն առ սահմա-
 նեալն ի ժողովն Քաղկեդոնի, էջմիածին, 1908 (հիմքում ՄՄ 1958 ձեռագիրն է [Ժ դար]⁵⁵), էջ
 53, 64, 69, 74, 78, 84, 89, 93, 99, 108, 115, 121, 127, 136։ Մի քանի հատված էլ պահպանվել

⁵⁰ Այդպես է կարծում և Մարգսյանը, ավելացնելով, որ բոլոր նշված գրվածքները մեկ աղ-
 բյուրից են ծագում, **K. Sarkissian**, *The Council of Chalcedon and the Armenian Church*,
 pp. 169-170։

⁵¹ **С. С. Аревшатян**, *նշվ. աշխ.*, էջ 171-172։

⁵² **K. Sarkissian**, *op. cit.*, p. 170.

⁵³ **Ռ. Հ. Վարդանյան**, *Հայոց տոմարական եղանակը. թարգմանական բնագրերի ժամանակը*,
 Եր., 1993, էջ 37-42։

⁵⁴ B և C ձեռագրերը լուսանցփի ա., բ., գ.-ի («նայնոյութիւն»-ների համարներն են) տակ
 ունեն «պիղծ» հավելումը։

⁵⁵ Այս ձեռագրին հատուկ՝ որոշ բառերի «լ»-ի փոխարեն «ղ»-ով գրությունն արտացոլված
 է հրատարակված բնագրում։

է էջմիածնի 454 ձեռագրում (ներկայիս Մ467 մեր A ձեռագիրն է⁵⁶): Իրականում դա քաղվածք է այն ժամանակ դեռևս չհայտնաբերված «Կնիք հաւատոյ» ժողովածուից (էջ 112-126, ՄՂ, էջ 126-136), որի կազմողն իր հերթին քաղել է այն «Հակաճառություն»-ից⁵⁷:

Օրբ. — Տեառն Ստեփաննոսի Սիւնեաց նախագահ արհիեպիսկոպոսի, Հակաճառութիւն ընդդէմ երկաբնակաց, Կոստանդնուպօլիս, 1756 (մեջբերված են բ, դ և ժ դ գրույնները):

Այս բնագիրը կարելի է գտնել նաև մի շարք այլ ձեռագրերում ՄՄ 1850 (Ժէ), թ. 147բ-148բ, Վեն. 1102 (1695), էջ 262-265, Երուս. 533 (1716), էջ 432-435:

Հունարեն բնագիրը Առնի՝ Փլաբիանոսին հղած նամակից⁵⁸ Տիմոթեոս Կուզի «Հակաճառության» մեջ մեջբերված տասնչորս հատվածներն են:

[Առնի՝ Փլաբիանոսին հղած նամակից Տիմոթեոս Կուզի քաղած հատվածները]	[Այդ հատվածների թարգմանությունը Տիմոթեոսի երկի թարգմանչի ձեռքով որպես առանձին բնագիր]
	Գլուխք չորեքտասանք, զոր գրեաց երանելին Առնդիոս հայրապետն Հռոմայ

⁵⁶ Կ. Տեր-Մկրտչյանն ու Ե. Տեր-Մինասյանցն այդ հատվածները գետեղել են իրենց գրքի վերջում, էջ 335-336 (համապատասխանում է մայր բնագրի 279-280 էջերի հատվածին), էջ 336-339 (55-60-ին), էջ 339-341 (66-67-ին), էջ 341-342 (այս հատվածը մայր բնագրում զուգահեռ չունի):

⁵⁷ ՄՄ 467 ձեռագրում «Կնիք հաւատոյ»-ի միավորներն են՝ «Երանելոյն հատն մերոյ Գիոսկորոսի եպիսկոպոսապետին Աղէսանդրոս և գրեցելոյ թղթոյն ի Գանգրա յԱսորիս, ուր գաշակերտսն կատարեաց ի Քրիստոս: Թուղթ է-երորդ: Սեպտեմբերի Բ, հոռի վեցերորդն, առ միայնակեացսն ի հենատոն գրեցեալ թղթոյ», «Երանելոյն Տիմոթեոսի եպիսկոպոսի Աղէսանդրացոց ի Հակաճառութենէ առաջին գլխոյն Առնի հայհոյութեանն», «Նորին ի Հակաճառութենէն երրորդ գլխոյն Առնի» (իրականում երկրորդ գլխից է. թ. 226ա-230բ = տպագրի էջ 112-123, ՄՂ էջ 126-134 = Հակաճառութիւն էջ 279.25-280.31, 55-60.14, 66-67): «Հակաճառություն»-ը չունի «Նորին ընդդէմ Առնի, գրուիս ԽԲ, Հեն գնալով յօրինեալ» հատվածը (թ. 230բ-231բ = տպագրի էջ 123-126, ՄՂ էջ 134-136. «Կնիք հաւատոյ»-ում անհասկանալի «Հեն գնալով»-ի փոխարեն կարողում ենք «հենգնելով»): ՄՄ 467 ձեռագրի մեջ ներառնված չեն «Կնիք հաւատոյ»-ի հետևյալ հատվածները՝ «Երանելոյն Տիմեայ, եպիսկոպոսի Աղէսանդրոս՝ ի Հակաճառութենէ, ուրբերոյ գլխոյն, ի բանէն. Քանզի քաղցնուցն և ծարաւելն, վաստակելն և ննջելն խոստովանաբար է մարդոյ» (տպագրի էջ 280-281, ՄՂ էջ 246-247 = Հակաճառութիւն 93, 95.12-21), «Երանելոյն Տիմոթեոսի. եպիսկոպոսի Աղէսանդրոս՝ ի Հակաճառութենէն, Թ. գլխոցն Առնի տապալչի» (տպագրի էջ 358-361, ՄՂ էջ 301-304 = Հակաճառութիւն 102.17-104.30): Կոմիտաս կաթողիկոսի պատվերով գրված դավանաբանական գրությունների այս ժողովածուն Կ. Տեր-Մկրտչյանը գտել է Գարաշամբի Սուրբ Նախավկա վանքում. այժմ այդ ժե դարի ձեռագիրը ՄՄ 4640-ն է: Հիշատակարանում նշվում է, որ 1648 թ. այն նորոգվել և արտագրվել է. Տեր-Մկրտչյանի կարծիքով, խոսքը նոր Զուղայի Ամենափրկիչ վանքի հմր. 410 (Ժէ դ.) ձեռագրի մասին է (Կնիք հաւատոյ, էջ V-VI): Հմմտ. Ս. Տեր-Աւետիսեան, Յուցակ հայերէն ձեռագրաց նոր Զուղայի Ամենափրկիչ վանքի, Բ. Ա., Վիեննա, 1970, էջ 613-619:

⁵⁸ Նամակի հունարեն բնագիրը (այն իր հերթին թարգմանված է լատիներեն սկզբնագրից) տես «Concilium universale Chalcedonense anno 451,» *Acta conciliorum oecumenicorum*, vol. 2.1.1-2.1.3, ed. E. Schwartz, Berlin, 1862, pp. 10.9.-20.6:

	առ Փլաբիանոս արքեպիսկոպոսն Կոստանդնուպոլսի, զոր ընկալաւ տիեզերական սուրբ ժողովն Քաղկեդոնի ⁵⁹
(բ. 13.9-11 ⁶⁰) καὶ τῆς σοφίας οἰκοδοµοῦσης ἑαυτῆ ὄϊκον. ὁ “λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡµῖν,” τουτέστιν ἐν τούτῳ τῷ σώματι ὅπερ ἔλαβεν ἐξ ἀνθρώπου καὶ ὁ πνεύματι ζωῆς λογικῆς ἐνεψύχωσεν.	ա ⁶¹ . «Եւ իմաստութեանն շինողին իւր տուն» ⁶² , «Բանն մարմին եղև և տաղաւարեաց ի մեզ» ⁶³ , այս է յայնմ ⁶⁴ մարմնի, զոր էառն ⁶⁵ ի մարդոյ ⁶⁶ և զոր հոգւովն կենդանութեան ⁶⁷ բանականի անձնաւորեաց ⁶⁸ :
(բ. 13.11-13) σφζομένης τοίνυν τῆς ιδιότητος ἐκατέρας φύσεως καὶ εἰς ἓν πρόσωπον συνιούσης ἀνελήφθη ἀπὸ μὲν τῆς θεότητος ἢ ταπεινότης, ἀπὸ δὲ τῆς δυνάμεως τὸ ἀδύνατον, ἀπὸ τοῦ ἀθανάτου τὸ θνητόν...	բ ⁶⁹ . Ապրեցելոյ ⁷⁰ այսուհետև յատկութեանն ⁷¹ երկաբանչիւրոյ ⁷² բնութեանն ⁷³ և առ ⁷⁴ մի դէմս եկակցելոյ ⁷⁵ , ամբարձաւ ⁷⁶ յԱստուածութենէն ⁷⁷ նուաստութիւն, իսկ ի կարութենէն անկարութիւնն և յանմահէն մահկանացուն ⁷⁸ :
(բ. 13.27-14.2) ὁ φυλάττει γὰρ ἑκὰτέρα φύσις ἀνελλιπῶς τὴν ἑαυτῆς	գ. ⁷⁹ Քանզի պահէ երկաբանչիւր բնութիւն անընդհատաբար ⁸⁰ զինքեանն ⁸¹

⁵⁹ ABE Տօմար Ղևոնի առաջին | Nj որ է այս Տոմարն Ղևոնի

⁶⁰ Յուրաբանչուր հունարեն հատվածի սկզբում բերվում են Բեռլինի 1862 թ. հրատարակության էջերն ու սողերը:

⁶¹ T Ա. գրուի հայհոյութեանց առաջին ի թղոյն Ղևովնայ

⁶² ABE չիք եւ իմաստութեանն | ABE շինողին իւր տուն վերնագրի մաս է կազմում | D չիք եւ իմաստութեանն շինողին իւր տուն: | Հմմտ. Առակ Թ 1 «Իմաստութիւն շինեաց իւր տուն»:

⁶³ Հմմտ. Յովհ. Ա 14. «Բանն մարմին եղև եւ բնակեաց ի մեզ»:

⁶⁴ ABCENj յայս | D յայսմ

⁶⁵ D էառ | T էառն

⁶⁶ D մարդոյն | T Մարիամա

⁶⁷ ABCDENj չիք

⁶⁸ A անձնաւորաց

⁶⁹ Nj չիք | T Բ. Երկրորդ գրուի հայհոյութեանց ի թղոյն Ղևովնայ

⁷⁰ A այրեցելո | Օրբ. Ապրեցո

⁷¹ ABCEՕրբ. յատկութեանցն | Nj յատկութեան

⁷² ABCEDNj երկաբանչիւրոց

⁷³ Օրբ. բնութեանցն

⁷⁴ Օրբ. ի

⁷⁵ D եկակցելոյ | Օրբ. էակցելոյ | ACNj + գ.

⁷⁶ Օրբ. + այսուհետև

⁷⁷ Օրբ. յաստուածութենէ

⁷⁸ A մահկանացու | D + մի մեծ հատված՝ ձեռագրի յոթ էջ՝ Ի Մննդոց. եւ մնաց Յակովբ միայն (Մնն. ԼԲ 24-32): Մեկնութիւն: Գրիգոր աստուածաբան ասէ... իբր անկերակրելի զսա զիտելով անխտոր և անբերելի իտկման մարդկայնոց

⁷⁹ T Գ. Երրորդ գրուի հայհոյութեանց ի թղոյն Ղևովնայ | ABCD ի լուս. գ

⁸⁰ D անհատաբար | T աննհատաբար (ի լուս.՝ աննուագաբար)

⁸¹ ABCENj յինքեանն | D զինքեան | Օրբ. Աստուծոյ կերպն

<p>ιδιότητα και ὡσπερ οὐκ ἀναιρεῖ τὴν τοῦ δούλου μορφήν ἢ μορφὴ τοῦ θεοῦ, οὕτως τὴν τοῦ θεοῦ μορφήν ἢ τοῦ δούλου μόρφωσις οὐκ ἐμείωσεν...</p>	<p>յատկութիւն. և որպէս ոչ ի բաց բառնայ գծառային կերպ Աստուծոյն կերպ⁸², այսպէս զԱստուծոյ կերպն⁸³ ծառային կերպաւորութիւն ոչ պակասեցուցանէ:</p>
<p>(բ. 14.24-27) ἐν ὅσῳ τὰ συναμφότερα μετ’ ἀλλήλων ἐστίν, καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ταπεινὸν καὶ τὸ μέγεθος τῆς θεότητος. ὡσπερ γὰρ τῷ ἐλεεῖν ὁ θεὸς τροπήν οὐχ ὑφίσταται, οὕτως ὁ ἄνθρωπος τῷ μεγέθει τῆς θείας ἀξίας οὐκ ἀναλίσκεται.</p>	<p>դ⁸⁴. Մինչդեռ երկախումբն⁸⁵ ընդ միմեանս է՝ և՛ մարդոյն նուաստն⁸⁶ և՛ մեծութիւն աստուածութեանն, քանզի որպէս յողորմելն Աստուած⁸⁷ յեղումն ոչ ընդունի, այսպէս⁸⁸ մարդն մեծութեամբ աստուածային⁸⁹ արժանաւորութեանն⁹⁰ ոչ ծախի:</p>
<p>(բ. 14.27-15.1) ἐνεργεῖ γὰρ ἑκατέρα μορφή μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας ὅπερ ἴδιον ἔσχηκεν, τοῦ μὲν λόγου κατεργαζομένου τοῦθ’ ὅπερ ἐστὶν τοῦ λόγου, τοῦ δὲ σώματος ἐκτελοῦντος ἅπερ ἐστὶν τοῦ σώματος, καὶ τὸ μὲν αὐτῶν διαλάμπει τοῖς θαύμασιν, τὸ δὲ ταῖς ὕβρεσιν ὑποπέπτωκεν...</p>	<p>ե⁹¹. Քանզի ներգործէ երկաբանչիւր⁹² կերպ ընդ միւսումն հաւասարութեամբ, որպէս յատուկ ընկալաւ⁹³, զի Բանին գործաւորի գայս, որպէս է⁹⁴ Բանին, իսկ մարմնոյն⁹⁵ կատարչի, որպէս է⁹⁶ մարմնոյն⁹⁷, քանզի ոմն նոցա⁹⁸ բացառալիցէ սքանչելագործութեամբք, իսկ ոմն թշնամանաւք ստորանկեաց:</p>
<p>(բ. 15.4-13) θεὸς μὲν κατὰ τοῦτο καθ’ ὃ “ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ</p>	<p>դ⁹⁹. Եւ Աստուած ահա ըստ այսմ ըստ որում «Ի սկզբանէ էր Բանն. և Բանն էր առ¹⁰⁰ Աստուածն և Աստուած էր</p>

⁸² D աստուծոյ կերպն գծառայի կերպն | T Աստուծոյ կերպն

⁸³ ABCENj զԱստուծոյն կերպ

⁸⁴ T Գ. Գրուի հայհոյութեանց [ի թղ]թոյն Ղեովնայ

⁸⁵ ABCENj երկանուամբն

⁸⁶ D նուաստութիւնն

⁸⁷ ԹԳբ. Աստուած յողորմելն

⁸⁸ ԹԳբ. + և

⁸⁹ Nj յաստուածային

⁹⁰ CNj արժանաւորութեան

⁹¹ T Ե. գրուի հայհոյութեանց ի թղթոյն Ղեովնայ

⁹² ACE իւրաբանչիւր | BNj յիւրաբանչիւր

⁹³ NJ + գ.

⁹⁴ ABCENj չիբ

⁹⁵ D մարմնոյ

⁹⁶ T չիբ | B ի

⁹⁷ Nj + է

⁹⁸ D չիբ

⁹⁹ Nj չիբ | T Զ. գրուի հայհոյութեանց ի թղթոյն Ղեովնայ

¹⁰⁰ B չիբ

<p>λόγος,” άνθρωπος δὲ κατὰ τοῦτο καθ’ ὃ ὁ “λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.” καὶ θεὸς μὲν κατὰ τοῦτο καθ’ ὃ δι’ αὐτοῦ τὰ “πάντα ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν,” ἄνθρωπος δὲ κατὰ τοῦτο καθ’ ὃ γέγονεν ἐκ “γυναικός,” γέγονεν “ὑπὸ νόμον.” καὶ ἡ μὲν τῆς σαρκώσεως γέννησις ἀνθρωπίνης ἐστὶν δῆλως φύσεως,</p>	<p>Բանն»¹⁰¹, Իսկ մարդ՝ ըստ այսմ¹⁰², ըստ որում «Բանն մարմին եղև և տաղաւարեաց ի մեզ»¹⁰³: Եւ Աստուած ըստ այսմ¹⁰⁴, ըստ որում «Նովաւ ամենայն¹⁰⁵ եղև, և Թանց¹⁰⁶ նորա¹⁰⁷ եղև և¹⁰⁸ ոչ մի¹⁰⁹ որ¹¹⁰ եղև»¹¹¹: Իսկ մարդ ըստ այսմ¹¹², ըստ որում «Եղև ի կնոջէ, եղև¹¹³ ընդ աւրինաւք¹¹⁴ »¹¹⁵: Եւ մարմնոյն ճնկութիւն¹¹⁶ մարդկայնոյ է զեկուցիչ բնութեան:</p>
<p>ὁ δὲ τοκετὸς τῆς παρθένου μήνυμα τῆς θείας ὑπάρχει δυνάμεως, καὶ ἡ μὲν νηπιότης τοῦ βρέφους διὰ τῆς τῶν σπαργάνων εὐτελείας ἐπιγινώσκεται, τὸ δὲ μέγεθος τῆς αὐτοῦ μεγαλωσύνης διὰ τῶν ἀγγελικῶν φωνῶν ἀποδείκνυται, καὶ ὁμοιοῦται μὲν τοῖς νεωστὶ τικτομένοις ἀνθρώποις οὗτος</p>	<p>Իսկ ճնունդն Կուսին աստուածայնոյն¹¹⁷ է զաւրութեան¹¹⁸ յանդիմանութիւն: Եւ տղայութիւն¹¹⁹ համբակին ի խանձարրացն¹²⁰ նուաստութեանէն ճանաչուր, Իսկ քանիօնութիւն¹²¹ իւրոյ մեծութեանն¹²² հրեշտակացն ձայնիւք¹²³ ապացուցանի: Եւ նմանէ¹²⁴ առժամայնց¹²⁵ ճնիցելոց¹²⁶ մարդկան սալ,</p>

¹⁰¹ Յովհ. Ա. 1:

¹⁰² D այնմ

¹⁰³ Հմմտ. Յովհ. Ա. 14:

¹⁰⁴ D այնմ

¹⁰⁵ ABC նովաւ | Nj ամենայն նովաւ

¹⁰⁶ ABC քարց | D առանց

¹⁰⁷ Nj չիք ամենայն եղև, և քանց նորա

¹⁰⁸ Nj չիք

¹⁰⁹ D ինչ

¹¹⁰ ABCNj + ինչ

¹¹¹ Հմմտ. Յովհ. Ա. 3. «Ամենայն ինչ՝ նովաւ եղև. և առանց նորա եղև և ոչինչ՝ որ ինչ եղևն»:

¹¹² DNj այնմ

¹¹³ ABCDNj և եմուս

¹¹⁴ T արիմաւ

¹¹⁵ Հմմտ. Գաղատ. Գ 4. «Եղև ի կնոջէ, և եմուս ընդ արիմաւք»:

¹¹⁶ D ճնունդ

¹¹⁷ ABC աստուածայն | D կուսի աստուածայնոյ

¹¹⁸ Nj զօրութիւն

¹¹⁹ T տղայութիւնն

¹²⁰ ACNj խանձարրաց

¹²¹ D քանիմիմութիւն | T քանիմութիւն

¹²² ACDNj մեծութեան

¹²³ ABCNj ձայնիւ

¹²⁴ T նման և

¹²⁵ ADNj ժամայն | BC ժամայնցն

¹²⁶ D ճնիցելոյ

<p>ὄν Ἡρώδης ἀσεβῶς φονεῦσαι βουλεύεται, ἀλλὰ ἐστὶν δεσπότης τῶν ὄλων ὃν μάγοι χαίρουσιν ἰκετευτικῶς προσκυνεῖν ...</p>	<p>գոր ¹²⁷ Հերովդէս ամբարշտաբար սպանանել կամէր: Այլ է Տէր ¹²⁸ բոլորեցունց, գոր մոգքն խնդան ¹²⁹ աղաթաբար ¹³⁰ երկրպագելով:</p>
<p>(բ. 15.14-22) ὅτε δὲ πρὸς τὸ τοῦ προδρόμου ἑαυτοῦ Ἰωάννου ἔρχεται βάπτισμα, ὅπως ἂν μὴ λάθῃ ὅτι περ τῷ προκαλύμματι τῆς σαρκὸς ἢ θεότης ἐκρύπτετο, ἢ τοῦ πατρὸς φωνὴ ἐξ οὐρανῶν ἐπιβοῶσά φησιν· “οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠύδόκησα.”...</p>	<p>է ¹³¹. Իսկ յորժամ առ Կարապետին իւրոյ Յովհաննու գայ ¹³² մկրտութիւն, որպէս զի մի գանխլացի, թէպէտ և ծածկութիւ ¹³³ մարմնոյն աստուածութիւնն թաքնոյր, Հաւրն ձայն ¹³⁴ յերկնուստ գոչեցեալ ¹³⁵ ասէ. «Սա է Որդին ¹³⁶ իմ սիրելի, յորում հաճեցայ» ¹³⁷:</p>
<p>(բ. 15.18-22) τὸ μὲν γὰρ πεινῆν καὶ διψῆν, κοπιᾶν καὶ ὑπνοῦν ὁμολογούμενως ἐστὶν ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὸ πέντε ἄρτοις πέντε χιλιάδας ἀνθρώπων κορέσαι καὶ χαρίσασθαι τῇ Σαμαρείδι ζῶν ὕδωρ, ὅθεν ἀρυσασμένη αὐτῇ ὑπήρξεν τὸ μηκέτι διψῆν, καὶ ἐπὶ μὲν νώτων θαλάσσης περιπατεῖν</p>	<p>ը ¹³⁸. Քանզի քաղցնուլն ¹³⁹ և ծարաւել ¹⁴⁰ և վաստակել և ննջել ¹⁴¹ խոստովանաբար է մարդոյ: Այլ ¹⁴² հինգ հացիւքն հինգ հազարս մարդկան յագեցուցանել և շնորհել սամարուհոյն ¹⁴³ կենդանի ջուր, ուստի գուելով նեմայ գոյր ¹⁴⁴ ոչ ևս ծարաւել և ի վերայ մկանանց ¹⁴⁵ ծովուն ճեմել ¹⁴⁶ ոտիցն ոչ թացելով ¹⁴⁷, իսկ</p>

¹²⁷ T մարդկանս ազգ, որ չի/ս մարդկան սայ, գոր
¹²⁸ B Տէր է
¹²⁹ D մտիւմն յնդան
¹³⁰ Nj աղօտաբար
¹³¹ T + երբնեւորդ գլուխ հայհոյութեանց ի թղթոյն Ղեովնայ | Nj չիք
¹³² D գայր | ABCDNj + ի
¹³³ D ի ծածկութիւն
¹³⁴ D հաւր ձայնն
¹³⁵ Nj կոչեցեալ է
¹³⁶ ABCNj որդի
¹³⁷ Հմմտ. Մատթ. Գ 17, Մարկ. Ա 11, Ղուկ. Գ 22:
¹³⁸ T + Ը. երորդ գլուխ հայհոյութեանց ի թղթոյն Ղեովնեայ | Nj չիք
¹³⁹ ABCNj քաղցնուլ
¹⁴⁰ D ծարաւելն
¹⁴¹ ABCNj վաստակել չիք և ննջել
¹⁴² ABCNj + է
¹⁴³ T սամարուհեայն
¹⁴⁴ ACD նմա գոյր B նմա գոյր նմա Nj գոյր նմա | Հմմտ. Յովհ. Գ 9-15:
¹⁴⁵ D մկանաց
¹⁴⁶ D ծովու նեմել Nj նեմել ծովուն T ծովու նեմեալ
¹⁴⁷ A թաղելոյ | DT գնացելոց

<p>τῶν ποδῶν οὐ βαπτιζομένων, τὰς δὲ τῶν κυμάτων οἰδήσεις ἐπιτιμωμένου τοῦ κλύδωνος κατευνάζειν ἔστιν ἀναμφιβόλως θεοῦ.</p>	<p>զկոհակացն այսմունս վերասաստելով մրրկին¹⁴⁸ խաղաղանալ¹⁴⁹ աներկբայապէս է¹⁵⁰ Աստուծոյ:</p>
<p>(բ. 15.22-16.4) ὥσπερ οὖν, ἵνα τὰ πολλὰ παραλείπω, οὐ τῆς αὐτῆς ἐστὶν φύσεως τὸ κλαίειν ἐκ διαθέσεως οἴκτου τὸν τελευτήσαντα φίλον καὶ τὸ τὸν αὐτὸν ἀναζῆν μέλλοντα διασκεδασθέντος τοῦ προσχώματος τῆς τεταρταίας ἤδη ταφῆς ἐξαναστῆσαι πρὸς τὸ κέλευσμα τῆς φωνῆς ἢ τὸ ἐπὶ ξύλου ἠρτῆσθαι καὶ ἐξ ἡμέρας εἰς νύκτα μεταβληθέντα τὰ στοιχεῖα πάντα συσσεῖσαι ἢ τὸ διαπεπάρθαι τοῖς ἥλοις καὶ τὰς τοῦ παραδείσου πύλας ἀνοῖξαι τῇ πίστει τῇ τοῦ ληστοῦ, οὕτως οὐ τῆς αὐτῆς ἐστὶν φύσεως τὸ λέγειν “ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἔν ἐσμέν” καὶ τὸ λέγειν ὁ “πατήρ μου μείζων μου ἐστίν.”</p>	<p>թ¹⁵¹. Քանզի որպէս զի գլորովսն թողից, ոչ նորին է բնութեան¹⁵² լալն ի գորովոյ¹⁵³ գթոյ զվախճանեալ սիրելին և զնոյն վերակեցել¹⁵⁴ հանդերձեալ¹⁵⁵ սփռեցելոյ հողոյն, քառարէին ահա թաղման արտաքս յառնել¹⁵⁶ առ հրաման ճայնին, կամ զփայտէ յառիլ¹⁵⁷ և ի տուրնչենէ ի գիշեր փոխիլ զտառս¹⁵⁸ ամենայն սասանակցել¹⁵⁹ կամ սևեռանալ¹⁶⁰ բևեռարն և զգրախտին¹⁶¹ դրունս բանալ հաւատով աւագակին: Այսպէս ոչ նորին է բնութեան¹⁶² ասելն¹⁶³ «Ես և հայր¹⁶⁴ մի եմք»¹⁶⁵, և ասելն «Հայր իմ մեծագոյն իմ¹⁶⁶ է»¹⁶⁷:</p>

¹⁴⁸ ABCNj չիք
¹⁴⁹ T Խաղաղանալ
¹⁵⁰ C աներկայպէս է | D յայտնապէս
¹⁵¹ T Թ. երբորդ գլուխ հայհոյութեանց ի թրոյն Ղեովնի
¹⁵² ABC բնութեան է
¹⁵³ Nj չիք ոչ նորին է բնութեան լալն ի գորովոյ | T գորոյոյ
¹⁵⁴ ABCDNj վերակեցել
¹⁵⁵ ABCNj հանդերձ
¹⁵⁶ A առնել | D արտաքոյ առնել քաղման
¹⁵⁷ T լուս. մի անվերձանելի բառ, որի տառերն են՝ խե...անպնդել: Հմմտ. ἠրտῆσθαι, որ նշանակում է «կախված, փակցված լինել» (պնդել^o):
¹⁵⁸ DNj գտարս
¹⁵⁹ ABC սասանակցել | Nj սաստնափցել
¹⁶⁰ A սևեռանալ | D սևեռանել | Nj սևեռել
¹⁶¹ T գրաստին
¹⁶² ABCNj բնութեան է
¹⁶³ Nj ասել
¹⁶⁴ ABCDNj + իմ
¹⁶⁵ Nj + ժ. | Յովն. Ժ 30:
¹⁶⁶ ABCNj ոմն
¹⁶⁷ Հմմտ. Յովն. ԺԳ 28. «հայր իմ մեծ է քան զիս»:

<p>(բ. 16.4-7) <i>εί και τὰ μάλιστα γὰρ ἐν τῷ δεσπότῃ Ἰησοῦ Χριστῷ τοῦ θεοῦ και τοῦ ἀνθρώπου ἓν ἐστιν πρόσωπον, ὅμως ἕτερόν ἐστιν ἐκείνο ἐξ οὗ ἐν ἐκατέρῳ κοινόν ἐστιν τὸ τῆς ὑβρεως, και ἕτερον ἐξ οὗ κοινόν τὸ τῆς δόξης καθέστηκεν.</i></p>	<p><i>ժ. ¹⁶⁸ Քանզի թէպէտ և յաւէտ ի ¹⁶⁹ Տեառն Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ ¹⁷⁰ և մարդոյ մի է դէմ, սակայն այլ է այն, ուստի ներկաբանչիւրումն ¹⁷¹ հասարակական ¹⁷² ասի սակս ընտանութեանն անարգութիւն ¹⁷³ և այլ ուստի հասարակական փառացն պատահեաց:</i></p>
<p>(բ. 16.8-13) <i>διὰ ταύτην τοίνυν τοῦ προσώπου τὴν ἔνωσιν τὴν ἐν ἐκατέρᾳ φύσει νοεῖσθαι ὀφείλουσαν και υἱὸν ἀναγινώσκομεν ἀνθρώπου κατεληλυθέναι ἐξ οὐρανοῦ, ὅποτε ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τὸ σῶμα ἐξ αὐτῆς τῆς παρθένου ἐξ ἧς ἐτέχθη, προσέλαβεν, και πάλιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ σταυρωθεὶς λέγεται και ταφείς, ὅποτε ταῦτα οὐκ ἐν αὐτῇ τῇ θεότητι ἐν ἧ̄ μονογενῆς και συναΐδιος και ὁμοούσιος ὦν τῷ πατρί, ἀλλ' ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπομεμένηκε φύσεως...</i></p>	<p><i>ժա. ¹⁷⁴ Վասն սորին ¹⁷⁵ այսուհետև զդիմին ¹⁷⁶ միաւորութիւն զչերկաբանչիւրում բնութեանն ¹⁷⁷ իմանիլ պարտեցեալն. և Որդի Մարդոյ ասի վայր եկեալն յերկնուստ, յորժամ Որդին Աստուծոյ զմարմին ¹⁷⁸ անտուստ ի Կուսէն, յորմէ ծնիցաւ ¹⁷⁹, առնկալաւ: Եւ դարձեալ Որդի Աստուծոյ խաչեցեալ ասի և թաղեալ, յորժամ զայս ոչ ի նմին աստուածութեանն ¹⁸⁰, յորում Մէնածին ¹⁸¹ և մշտնջենակից ¹⁸² և հոմագոյ ¹⁸³ ելով Հաւր, այլ ի նուաստութեան ¹⁸⁴ մարդկայնում ¹⁸⁵ համբերեաց բնութեան ¹⁸⁶:</i></p>
<p>(բ. 16.24-28) <i>ὅστις δι' ἀποκαλύψεως τοῦ πατρὸς τὸν αὐτὸν και υἱὸν</i></p>	<p><i>ժբ ¹⁸⁷. Որ ոք ¹⁸⁸ ի ձեռն յայտնութեանն ¹⁸⁹ Հաւր գնոյն և Որդի Աստուծոյ</i></p>

¹⁶⁸ Nj չիբ
¹⁶⁹ ABCNj չիբ | D է
¹⁷⁰ A աստուծոյ Յիսուսի Քրիստոսի
¹⁷¹ D երկաբանչիւրումն | Nj ներկաբանչիւրում
¹⁷² A հասարակն
¹⁷³ Nj + ժա.
¹⁷⁴ T + Մետասանեռոդ գրուի հայհոյութեանց ի թրթոյն Ղեովնայ | Nj չիբ
¹⁷⁵ D սմին
¹⁷⁶ BC գդմին
¹⁷⁷ ABCDNj գերկաբանչիւրում բնութեան (A բնութեանն)
¹⁷⁸ D չիբ
¹⁷⁹ D ծնալ զմարմին
¹⁸⁰ Nj աստուածութեամբ
¹⁸¹ ABCNj Մէնածինն | D միածինն
¹⁸² ABCNj մշտնջենատրակից
¹⁸³ ABCNj համագոյ
¹⁸⁴ Nj նուաստութեամբ
¹⁸⁵ A մարդկան ում
¹⁸⁶ AB բնութեանն | Nj բնութեամբ
¹⁸⁷ T Երկրոսասանեռոդ գրուի հայհոյութեանց ի թրթոյն Ղեոնի
¹⁸⁸ D որով
¹⁸⁹ Nj յայտնութեան

<p>θεοῦ ὠμολόγησεν καὶ Χριστόν, ἐπειδήπερ ἓν τούτων δίχα θατέρου λαμβανόμενον ἀνόνητον ἐτύγγανεν εἰς σωτηρίαν καὶ τοῦ αὐτοῦ ὑπῆρχεν κινδύνου τὸ τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστόν ἢ θεὸν μόνον ἄνευ ἀνθρώπου ἢ δίχα θεοῦ πιστεύειν ἀνθρώπον μόνον...</p>	<p>խոստովանեաց¹⁹⁰ և Քրիստոս, և¹⁹¹ վասն զի մի¹⁹² սոցա¹⁹³ թանց¹⁹⁴ միւսոյն առեալ¹⁹⁵ անաւգուտ պատահէր առ¹⁹⁶ փրկութիւն և նորին գոյր¹⁹⁷ վտանգի գծէրն Յիսուս Քրիստոս¹⁹⁸ կամ Աստուած միայն առանց մարդոյ, կամ առանց Աստուծոյ միայն հաւատալ մարդ¹⁹⁹ :</p>
<p>(բ. 17.14-16) ὃς τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἐν τῷ μονογενεῖ τοῦ θεοῦ οὕτε διὰ τῆς ταπεινότητος τῆς ἀνθρωπότητος οὕτε διὰ τῆς δόξης ἐπέγνω τῆς ἀναστάσεως...</p>	<p>ժգ²⁰⁰. Որ զբնութիւնն²⁰¹ մեր ի Մէնածնին²⁰² Որդոջ Աստուծոյ, ոչ ի ձեռն նուաստութեան մարդկութեան և ոչ ի ձեռն փառացն ծանեալ յարութեանն²⁰³ :</p>
<p>(բ. 18.1-4) σκοπεῖτω ποία φύσις διαπεπαρμένη τοῖς ἥλοις ἐν τῷ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ κεκρέμαστο καὶ ἀνοιγείσης τῆς πλευρᾶς τοῦ προσπεπηγότος τῷ σταυρῷ διὰ τοῦ δόρατος τοῦ στρατιώτου νοεῖτω πόθεν τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ ἐρρύη...</p>	<p>ժգ²⁰⁴. Դիտեսցէ²⁰⁵ որ բնութիւն վարսեալ բեւեալք կախեցաւ²⁰⁶ զփայտէ խաչին և խոցելոյ²⁰⁷ կողին առմածուցելոյ²⁰⁸ խաչին ի ձեռն զեղարդան²⁰⁹ զինուորին²¹⁰ իմացի, ուստի արիւն և ջուր հոսեցաւ²¹¹ :</p>

190 D խոստովանեցաւ
 191 D չիք
 192 D միմն | Nj միմ
 193 D ի սոցանէ
 194 B Nj բարց | D առանց
 195 D + ի հաւատ
 196 D + ի
 197 D գոյ
 198 ABCNj + ժգ.
 199 A հաւատալ | BCNj մարդ հաւատալ
 200 ABCNj ժգ. | T ժ.Գ. գլուխ հայհոյութեանց ի թղթոյն Աեով[ն]ի
 201 ABC զբնութիւնս | Nj բնութիւնս
 202 A B C մենածէն D միածնին Nj մէնածին
 203 BCDNj յարութեան
 204 ABCNj չիք | T ժ.Գ. երրորդ գլուխ հայհոյութեանց ի թղթոյն Աեովնայ
 205 D զփասցէ
 206 ABCNj կախեցեալ
 207 Nj խոցեալ
 208 ABCNj առմածուցեալ
 209 ABCDNj զեղարդեան
 210 Nj զինուորին
 211 Nj հոսեցան

	Եւ յետ սակաւուց նոցին ²¹² ի վերայ բերէ.
(բ. 18.22-23) ինա միտե ճիչա տիճ անթու- թուս թեօտիտոս ի անթուրոթիտոս միտե ճիչա տիճ անթուս թեօտիտոս ի թեօտիտոս քիտեյիտա.	գի մի թանց ²¹³ ճշմարտի աստուանու- թեան մարդկութիւն, և մի թանց ²¹⁴ ճշմարտի մարդկութեանն աստուանու- թիւնն հաւատայցի ²¹⁵ :

Բնագիր Բ. Առնի նամակը Փլաբիանոսին՝ բուն Տոմար Առնի

Պայմանական նշաններ

F – ՄՄ 143 (ԺԿ-ԺԵ դդ.), թթ. 331ա-337ա

G – ՄՄ 664 (1723), թթ. 270ա-275բ

H – ՄՄ 3305 (1714), թթ. 364բ-371բ

I – ՄՄ 6009, ձեռագիր Ա. (1685), թթ. 1ա-12ա

Այս բնագիրը պահպանվել է նաև հետևյալ ձեռագրերում՝ ՄՄ 5859 (ԺԷ), թթ. 440բ-444բ, ՄՄ 4036 (1793), Բ., թթ. 170ա-176ա, Փարիզ 140 (1652 և 1690), էջ 207-217, Վիեն. 12 (1703-ից յետոյ), թթ. 26ա-34բ²¹⁶, Վեն. 1102 (1695), էջ 278-287, Երուս. 533 (1716), էջ 423-431, Զմմառ 156 (ԺԷ դ.), թթ. 154բ-158ա:

Բոլոր նշված ձեռագրերում բնագիրը բաժանված է վեց մասի, որոնք կոչվում են «գլուխ», իսկ վերնագրում «պրակք»: Նույնպիսի բաժանում կա լատիներեն բնագրում, և հրատարակություններում ենթավերնագրեր են ավելացված²¹⁷:

Առն պապի՝ Փլաբիանոսին հղած նամակի հունարեն բնագիրը (այն իր հերթին թարգմանված է լատիներեն սկզբնագրից²¹⁸) պահպանվել է Փաղկեդոնի ժողովի որոշումների մեջ²¹⁹:

²¹² T սոցին

²¹³ D առանց

²¹⁴ D առանց

²¹⁵ D հաւատայցի | ABCNj չիք եւ յետ սակաւուց նոցին... աստուանութիւնն հաւատայցի

²¹⁶ Վիեն. 12 ձեռագրի բովանդակությունն է. «Թողոթք քաջալերական առ ուղղափառս մերագնեայս, որք ի քաղաքին Երուսղիայ ի ժամանակին, յորում զարթոցեալ էր հալածումն սաստիկ ընդ ամենայն տէրութիւնն Տանկաց, ընդդէմ Արամագնեայց, զկարողիկէ հաւատն հոմէական դաւանողաց, յամի Տեառն ՌԶԱ-ին և ի թվ. Հայոց ՌՃԾնին, յորում և զնախագահութենէ Աթոռոյ սրբոյ Պետրոսի և զյաջորդէ նորին քահանայապետին Հոռմայ և զուղղափառութենէ սրբոյ ժողովոյն Փաղկեդոնի, յարաբերին վէպք յինքենէ եկեղեցոյն Հայոց»:

²¹⁷ Փոքրատառերով (ա, բ, գ ... ծդ) նշված հատվածները համապատասխանում են Տիմոթեոսի քաղած Առնի տասնչորս «հայնոյութիւն-ներին»:

²¹⁸ Չի կարելի բացատրել, որ հայերեն երկու թարգմանություններից մեկը, կամ երկուսն էլ թարգմանված լինեն լատիներենից՝ XIV դ. ունիթոնների թարգմանությունների թվում (առաջին տարբերակի Մ143 ձեռագիրը XIV-XV դարերից է): Բնագրերի համեմատությունը չի օգնում այդ հարցին պատասխանելու, քանի որ հունարենը լատիներենի շատ ճշգրիտ թարգմանություն է: Սակայն, օրինակ omnium rerum («բոլոր բաների») – Τῶν ὅλων-ի դիմաց ունենք «բոլորից» և «համայնից» (երբորդ գլուխ). երկուսն էլ մոտ են հունարենին:

²¹⁹ Տե՛ս «Concilium universale Chalcedonense anno 451,» Acta conciliorum oecumenicorum, vol. 2.1.1-2.1.3, ed. E. Schwartz, Berlin, 1862, pp. 10.9-20.6:

ՄՄ 2038 (1674 թ., թ. 217բ-22բ, միայն թերթերի բ. երեսներին²²⁰), ձեռագիրը պարունակում է սույն նամակի մեկ ուրիշ՝ հիմնականից անկախ թարգմանություն. այն թերի է՝ մոտավորապես նամակի մեջտեղում, և կոնի «գ. գլխից» հետո ընդհատվում է, ունի նաև դ-գ. գլուխներն ընդգրկող հատվածները, կրկին ընդհատվում է, սակայն պարունակում է նաև ժա. գլխին համապատասխանող և նրան հետևող մի փոքր հատված:

ՄՄ 2038 ձեռագրի բնագրի հատվածները գետեղել ենք հիմնական բնագրի և զուգահեռ հունարեն սկզբնագրի համապատասխան հատվածների տակ:

[Լևոնի՝ Փլաբիանոսին հղած նամակի հունարեն բնագիրը]	[Նամակի հիմնական հայերեն թարգմանությունը]
	²²¹ Թուղթ Լևոնի ²²² Հռոմայ հայրապետի ²²³ զոր գրեաց Առ Փլաբիանոս ընդդէմ մոլորութեան եւտիքեա ²²⁴ . Պրակք վեց ²²⁵ .

[ՄՄ 2038] Թուղթ Լևոնի մեծ Պապին հռոմայեցոց Առ Փլաբիանոս եպիսկոպոսապետ Կոստանդնուպոլսի յաղագս տնօրէնութեանն Քրիստոսի փրկչին մերոյ ընդդէմ շարաբարոյ եւտիքեա, որ ըստ հայոց Տումար Լևոնի ասի

Τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ Φλαβιανῷ Λέων [ἐπίσκοπος Ῥώμης] ²²⁶ .	Լևոն եպիսկոպոս ²²⁷ սիրելի եղբար ²²⁸ Փլաբիանոսի ²²⁹ եպիսկոպոսի Կոստանդնուպոլսի ²³⁰ ողջոյն ²³¹ :
[I. Praesumptio et imperitia Eutythen in errorem impulerunt.]	

[ՄՄ 2038] Լևոն եպիսկոպոս սիրեցելոյ եղբորդ Փլաբիանոսի եպիսկոպոսի Կոստանդնուպոլսի:

Ἀναγνόντες τὰ γράμματα τῆς ἀγάπης τῆς σῆς, ἄπερ οὕτω βραδύτατα γεγνησθαί θαυμάζομεν,	Ընթերցաք զնամակ սիրոյդ ձերոյ, զոր ²³² և զարմացաք վասն անագան հասանելոյ ²³³ նորա առ մեզ:
--	---

²²⁰ Թերթերի ա. երեսներն ուրիշ բնագիր են պարունակում:
²²¹ H + այս է | F + Առ Փլաբիանոս եպիսկոպոսն. Տումար և
²²² I սրբոյ հօտն
²²³ I հայրապետին
²²⁴ F ընկալան ի Քաղկեդոն փխ գրեաց Առ Փլաբիանոս ընդդէմ մոլորութեան եւտիքեա | H + գոր և հայք տումար ասեն
²²⁵ FG ե. | I չիք Առ Փլաբիանոս ընդդէմ մոլորութեան եւտիքեա. պրակք վեց
²²⁶ «Սիրելի եղբարդ Փլաբիանոսին՝ [Հռոմի եպիսկոպոս] Լևոն»:
²²⁷ G հայրապետ
²²⁸ F եղբորդ
²²⁹ F Փլաբիանոս
²³⁰ F Կոստանդնուպոլսու
²³¹ I չիք Լևոն հայրապետ... ողջոյն
²³² GH որ
²³³ F հասելոյ

[ՄՄ 2038] Հնթերցեալ զնամակ սիրելութեանդ զարմանամք, զի յոյժ եհաս ի ձեռս մեր

<p>καὶ τῆ τάξει τῶν ὑπομνημάτων ἐγκύψαντες, ἥτις ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων ἐπράχθη, μόλις ποτὲ τί τὸ παρ' ὑμῖν σκάνδαλον ἀνεφύη κατὰ τῆς ὑγιοῦς πίστεως ἔγνωμεν καὶ τὰ πρότερον λεληθέναι δοκοῦντα νῦν ἡμῖν δῆλα γεγένηται.</p>	<p>Եւ²³⁴ իմացեալ ի նմա զկարգ²³⁵ եպիսկոպոսական գործոցդ²³⁶, ձանեաք²³⁷, զոր ինչ եղևն առ ձեզ, և զոր ընդդէմ ողջամիտ հաւատոյ²³⁸ գայթակղութիւն, և որք²³⁹ յառաջ անյայտ²⁴⁰ էին ի մէնջ, այժմ բացերևապէս յայտնեցան:</p>
---	---

[ՄՄ 2038] և համարեալ զկարգ եպիսկոպոսի գործառութեանց՝ ապա իմացաք, թէ ինչ գայթակղութիւն առ ձեզ եղև, կամ թէ ինչ բուսաւ ընդդէմ ողջամիտ վարդապետութեան հաւատոցն, զի որքան յառաջ թաքուն էին, այժմ մեզ քաջ յայտնեցան:

<p>δι' ὧν Εὐτυχῆς ὁς τῆ τοῦ πρεσβυτέρου προσηγορία τιμῆς εἶναι ἄξιος νομισθεῖς²⁴¹ πολὺ τις ἀσύνητος καὶ λίαν ἀμαθῆς ἀποδείκνυται, ὡς περὶ αὐτοῦ καὶ τὸ τοῦ προφήτου εἰρησθαι·</p>	<p>Որովք եւտիքէս, որ քահանայութեան անուամբն պատուելի երևիր, յոյժ յանդուգն և կարի տգէտ ցուցանի, զորմէ ասէ մարգարէն, թէ</p>
--	---

[ՄՄ 2038] Որով եւտիքէս առաւել քան զառաւել անմիտ և անզգամ ցուցանի, որ ի պատիւ քահանայութեան հրաւիրեալ քայլէր, մինչ զի զնմանէ ասասցի մարգարէական բանն, եթէ

<p>“οὐκ ἠβουλήθη συνιέναι τοῦ ἀγαθῦναι· ἀδικίαν ἐμελέτησεν ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτοῦ.” τί δ' ἂν ἀδικώτερον εἶη τοῦ τὰ ἀσεβῆ φρονεῖν καὶ τοῖς εὔφρονοῦσιν καὶ σοφωτέροις μὴ εἶκειν;</p>	<p>«Ոչ կամեցաւ նա իմանալ զբարի, զանօրէնութիւն խորհեցաւ յանկողնի իւրում»²⁴²: Արդ զի՞նչ առաւել անօրինագոյն իցէ²⁴³, քան թէ²⁴⁴ խորհել զամբարշտութիւն և իմաստնոց հմտագունից ոչ հաւատալ:</p>
---	---

²³⁴ I չիք

²³⁵ H զկարգն

²³⁶ GH գործոյդ

²³⁷ FHI նանաչեցաք

²³⁸ G հաւատոց

²³⁹ I որ

²⁴⁰ GH անյայտ

²⁴¹ «Քահանայութեան կողման շնորհիվ պատվի արժանի համարվելով»:

²⁴² Սաղ. Լե. 4-5 «Ոչ կամեցաւ նա իմանալ զբարի, զանաւրէնութիւն խորհեցաւ յանկողնի իւրում»:

²⁴³ I անօրէն ազանիցի

²⁴⁴ G չիք

[ՄՄ 2038] «Ոչ կամեցաւ նա իմանալ զբարին, զանօրէնութիւն խորհեցաւ յանկողնի իւրում»: Արդ զի՞նչ առաւել անօրէն իցէ, քան զամբարշտութիւն տեղեկանալ և իմաստնագոյն վարդապետացն ոչ հաւատալ:

<p>εις την ανοιαν δε ταυτην εμπιπτουσιν οι κατα τι μεν εμποδιον ασαφειας γνωναι το αληθες κωλυομενοι²⁴⁵, ουκ επι τας προφητικας δε φωνας, ουκ επι τας των αποστολων γραφας, ουκ επι τας ευαγγελικας αυθεντίας, αλλ' εφ' εαυτους²⁴⁶ ανατρεχοντες και δια τουτο διδασκαλοι πλάνης αναδεικνυμενοι, επειδη τῆς αληθείας μαθηται μη γεγονασιν.</p>	<p>Իսկ յայս անգգամութիւնս²⁴⁷ անկանին այնքիկ, որք յորժամ ի ճանաչելն²⁴⁸ զճշմարտութիւն երկմտին, ոչ ընթանան առ բանսն մարգարէից²⁴⁹, ոչ առ թուղթս²⁵⁰ առաքելոց և ոչ առ²⁵¹ աւետարանական²⁵² վարդապետութիւնս, այլ միայն առ անձինս իրեանց, վասն որոյ և լինին վարդապետք մոլորութեան²⁵³, զի ճշմարտութեան աշակերտք ոչ եղեն:</p>
---	--

[ՄՄ 2038] Բայց ընդ այս անգգամութեամբ անկանին և ոչ վերահային ի գիրս մարգարէից, ոչ ի թուղթս առաքելոց և ոչ ի յաւիտենական²⁵⁴ վկայութիւն, յորժամ վասն ճանաչելոյ զճշմարտութիւն դժուարիմաց քննութեամբ յաղթահարին, այլ կամաց իրեանց հետևեալք ընդ միտսն հաճոյանան և անձանց հաւանին. և վասն զի ոչ աշակերտեցան ճշմարտութեան, մոլորութեան վարդապետք եղեն:

<p>ποιαν γαρ απο των θειων βιβλων παιδειαν τῆς τε παλαιας και καινης διαθηκης προσελαβεν ος ουδε αυτου του συμβολου των προοιμιων εδραξατο;</p>	<p>Քանզի զի՞նչ աշակերտութիւն ի սուրբ գրոց Հին և Նոր Կտակարանաց առեալ²⁵⁵ իցէ նա, որ և զսկիզբն սուրբ հաւատամքին ոչ իմացաւ:</p>
---	---

²⁴⁵ Հետևալ հատվածի՝ «οι κατα τι μεν εμποδιον ασαφειας γνωναι το αληθες κωλυομενοι («ուվքեր մի տեսակ անհստակութիւն արգելքի պատճառով զրկված են ճշմարտութիւնը ճանաչելոց») թարգմանութիւնն առաջին տարբերակում մոտավոր է՝ «որք յորժամ ի ճանաչելն զճշմարտութիւն երկմտին», իսկ երկրորդում տեղափոխված. «յորժամ վասն ճանաչելոյ զճշմարտութիւն դժուարիմաց քննութեամբ յաղթահարին»:

²⁴⁶ «εφ' εαυτους» («իրենի իրենց») «միայն առ անձինս իրեանց». երկրորդ տարբերակում նկարագրական ընդլայնված թարգմանութիւնն է. «վասնց իրեանց հետևեալք ընդ միտսն հաճոյանան և անձանց հաւանին»:

²⁴⁷ I անգգամ | յայս անգգամութիւնս = εις την ανοιαν δε ταυτην.

²⁴⁸ I ճանաչել

²⁴⁹ G մարգարէիցս

²⁵⁰ I թուխտսն

²⁵¹ I չիք

²⁵² G յաւիտենական

²⁵³ I չիք

²⁵⁴ «Յաւիտենական» ակնհայտորեն «յաւետարանական»-ի աղավաղումն է:

²⁵⁵ FI առաւել

[ՄՄ 2038] Արդ զի՞նչ տեղեկութիւն ի սուրբ գրոց Հին և Նոր Կտակարանաց ընկալաւ, որ և ոչ գոհման առաքելագիր հաւատոցն բնաւ ծանեաւ:

καὶ ὅπερ ἀνά πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τῆς φωνῆς πάντων τῶν ἀναγεννωμένων ²⁵⁶ προφέρεται, τοῦτο κατὰ νοῦν ἔτι τούτου τοῦ γέροντος ²⁵⁷ οὐ λαμβάνεται;	Եւ որ ձայնիւ ամենայն քրիստոնէից ընդ բովանդակ տիեզերս արտաբերի ի միտս այդր ²⁵⁸ ձերունոց տակաւին ոչ եմուտ:
---	---

[ՄՄ 2038] Եւ որ ընդ նմա ամենայն աշխարհս ի ձեռն քարոզութեան յամենայն հաւատացեալս սիսեցաւ, չև ևս ի սիրտ անկաւ այսորիկ:

[II. De duplici Christi nativitate et natura]	Գրվելու երկրորդ
ἀγνοῶν τοίνυν τί δέοι περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ θεοῦ λόγου νοεῖν, καὶ τῶν θείων γραφῶν ἐν τῷ πλάτει πονεῖν ²⁵⁹ οὐ βουλόμενος ὅπως ἂν τοῦ φωτὸς τῆς ἐντεῦθεν γνώσεως ἄξιος γένηται,	Արդ քանզի ոչ գիտէր, թէ զի՞նչ պարտ էր ²⁶⁰ նմա խորհել ²⁶¹ ի վերայ մարդեղութեան Բանին Աստուծոյ ²⁶² , և ոչ կամէր ի լայնութեան սուրբ գրոցն վաստակել, առ ի լինիլ արժանի լուսոյն իմացութեան ²⁶³ ,

[ՄՄ 2038] Արդ անգիտացեալ, թէ զի՞նչ պարտ էր նմա դաւանիլ յաղագս մարդեղութեան Բանին Աստուծոյ, ոչ կամեցաւ ընդարձակել ընդ լայնութիւն սրբազան գրոց, վասն որոյ և ոչ լուսոյ գիտութեան արժանացաւ ²⁶⁴,

ἐκείνην γοῦν ὥφειλεν τὴν κοινήν καὶ μὴ διαφωνοῦσαν ὁμολογίαν ἐν ἀκρόασει περιμερίμνω ποιήσασθαι, ἣν τῶν πιστῶν ἅπαν τὸ πλῆθος ὁμολογεῖ,	գոնեայ միայն լսելեօք բացօք ²⁶⁵ ըմբռնեալ էր զայն հասարակական և համաձայն խոստովանութիւն ²⁶⁶ , զոր հաւատացելոց հասարակութիւն դաւանի,
---	---

²⁵⁶ ἀναγεννωμένων («վերածնվողներ») մեկնաբանված է «(քրիստոնէից) և «[ի] հաւատացեալս» (վերջին դեպքում շարահյուսութիւնն էլ է փոխված):

²⁵⁷ Երկրորդ տարբերակում «ծերունին» չի հիշատակվում:

²⁵⁸ GH այդ

²⁵⁹ ΠΟΝΕΪΝ -ի ճշգրիտ համարժեքն առաջին տարբերակի «վաստակել»-ն է, և ոչ երկրորդի «ընդարձակել»-ը:

²⁶⁰ I է

²⁶¹ G խորհիլ

²⁶² G չիք

²⁶³ H իմացողութեան

²⁶⁴ Այս թարգմանությունը ճշգրիտ չի արտացոլել հունարենի «որպեսզի արժանի լինի լուսի իմացության» իմաստը:

²⁶⁵ H բարօք

²⁶⁶ FI խոստովանութեան

[ՄՄ 2038] երանի թէ միայն հասարակացն այն աներկբայ դաւանութիւն խորագոյն քննէր, զոր համօրէն հաւատացեալք խոստովանին

<p>πιστεύειν ἑαυτὸν εἰς θεὸν πατέρα παντοκράτορα καὶ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ²⁶⁷, τὸν κύριον ἡμῶν, τὸν τεχθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, δι' ὧν τριῶν ἀποφάσεων τὰ πάντων σχεδὸν αἰρετικῶν καταλύεται μηχανήματα.</p>	<p>այսինքն՝ հաւատալ յԱստուած Հայր ամենակալ²⁶⁸ և ի մի Տէրն Յիսուս Քրիստոս յՈրդի նորա²⁶⁹ որ ծնաւ ի Մարիամայ Կուսէն Հոգւով Սրբով: Վասն զի²⁷⁰ երիւք²⁷¹ բանիւքս այսոքիւք ամենայն հերետիկոսաց հնարք աւերին:</p>
---	---

[ՄՄ 2038] այսինքն հաւատալ յԱստուած Հայր ամենակալ և ի Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս Միածին Որդին ծնեալ ի Մարիամայ Կուսէն Հոգւովն Սրբով. և այս եռակի բանիւք ամենայն հնարքն հերձուածողաց կործանին:

<p>ὁπότε γὰρ θεὸς καὶ παντοκράτωρ καὶ πατὴρ²⁷² εἶναι πιστεύεται, συναΐδιος αὐτῷ καὶ ὁ υἱὸς ἀποδείκνυται, ἐν οὐδενὶ τοῦ πατρὸς διαφέρων²⁷³, ἐπειδήπερ²⁷⁴ ἐκ θεοῦ θεός, ἐκ παντοκράτορος παντοκράτωρ, ἐξ αἰδίου γεννηθεὶς συναΐδιος²⁷⁵, οὐ μεταγενέστερος χρόνῳ, οὐκ ἐλάσσων δυνάμει, οὐκ ἀνόμοιος δόξῃ, οὐ κεχωρισμένος οὐσία.</p>	<p>Քանզի յորժամ Աստուածն Հայր ամենակալ և յաւիտենական խոստովանի²⁷⁶, մշտնջենաւորակից նմա ցուցանի և Որդին՝ ամենեւիմբ Հօրն հաւասար, զի Աստուած յԱստուծոյ²⁷⁷, ամենակալ յամենակալէն,²⁷⁸ յաւիտենական յանժամանակէ ծնեալ, ոչ յետագոյն ժամանակաւ, ոչ փոքրագոյն զօրութեամբ, ոչ աննման փառօք, ոչ բաժանեալ էութեամբ²⁷⁹:</p>
---	--

²⁶⁷ «Նրա միածին որդուն»:

²⁶⁸ G ամենակաւորող

²⁶⁹ GH չիք

²⁷⁰ H տեղի փիւ վասն զի

²⁷¹ GH ետիւմ

²⁷² Երկու թարգմանութիւններն «և յաւիտենական»-ն այստեղ բացակայում է:

²⁷³ Երկրորդ տարբերակի «ոչ միով առ ի Հօրէն տարբերեալ» հունարենի ճշգրիտ համարժեքն է:

²⁷⁴ Սրա համարժեքն է «զի», իսկ երկրորդ տարբերակում այդպիսին չկա:

²⁷⁵ «Էջ աւիտէական յանժամանակէ ծնեալ»:

²⁷⁶ I խոստովանիւմ

²⁷⁷ I աստուծոյ

²⁷⁸ FI + և

²⁷⁹ FI չիք ոչ աննման փառօք, ոչ բաժանեալ էութեամբ

[ՄՄ 2038] Քանզի եթէ Հայր Տէր²⁸⁰ Աստուած ամենակարող և յաւիտենական դաւանեալ լինի, ապա և Որդին յաւիտենակից նմին ցուցանի՝ ոչ միով առ ի Հօրէն տարբերեալ, Աստուած յԱստուծոյ և ամենակարող յամենակալէն, ոչ յետին ըստ ժամանակի և ոչ վասն իշխանութեան նուազ, ոչ փառօք աննման և ոչ էութեամբ որոշեալ,

<p>ὁ δὲ αὐτὸς τοῦ αἰδίου πατρὸς μονογενῆς αἰδίου²⁸¹ ἐτέχθη ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, ἣτις γέννησις χρονικὴ τῆς θείας αὐτοῦ καὶ αἰδίου γεννήσεως οὔτε τι ἀπεμείωσεν οὔτε μὴν τι ταύτη προσέθηκεν, ἀλλ' ὄλην ἑαυτὴν εἰς τὸ σῶσαι τὸν ἄνθρωπον πεπλανημένον ἐκένωσεν²⁸², ἵνα καὶ τὸν θάνατον νικήσῃ καὶ τὸν διάβολον τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου τῆ οἰκείαι καταβάλῃ δυνάμει.</p>	<p>Արդ նոյն մշտնջենաւորակից ընդ Հօր²⁸³ Միածինն ի Մարիամայ Կուսէն²⁸⁴ ծնաւ Հոգւովն Սրբով, և այս ժամանակաւոր²⁸⁵ ծնունդ²⁸⁶ յաւիտենական աստուածային ծննդեանն զոչ²⁸⁷ ինչ պակասեցոյց և զոչ ինչ յաւելացոյց²⁸⁸, այլ տնօրինեցաւ վասն փրկելոյ զմարդն²⁸⁹ խաբեալ, զի և զմահն յաղթահարեցէ և զսատանայն²⁹⁰, որ զիշխանութիւնն²⁹¹ մահուն ունէր, իւրով զօրութեամբն²⁹² աւերեցէ:</p>
---	---

[ՄՄ 2038] այլ մշտնջենաւոր²⁹³ ծնողին նոյն մշտնջենակից Միածին ծնաւ Հոգւովն Սրբով ի Մարիամայ Կուսէն, որոյ ծնունդ ժամանակաւոր աստուածային և յաւիտենական ոչ ինչ նուազութիւն և աճումն եբեր, բնաւ իսկ եղեալ վասն նորոգութեան մարդոյ, որ խաբեցան, որպէս զի յաղթեցէ մահու և զսատանայ՝ զիշխան մահու²⁹⁴, իւր կարողութեամբն կործանեցէ:

<p>οὐδὲ γὰρ ἂν ἠδυνήθημεν νικῆσαι τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου τὸν ἀρχηγόν²⁹⁵, εἰ μὴ τὴν ἡμετέραν αὐτὸς φύσιν</p>	<p>Քանզի ոչ կարող էաք²⁹⁶ մեք յաղթել զոր սկիզբն էր մեղաց և մահու, եթէ նա զմեր բնութիւնս²⁹⁷ ոչ առնուր, և ոչ</p>
--	---

²⁸⁰ «Տէր»-ի համարժեք հունարենում չկա:

²⁸¹ Առաջին թարգմանությունն «մշտնջենաւորակից»-ը և երկրորդի «մշտնջենակից»-ը վկայում են, որ նախնական տարբերակում եղել է ΣΥΝΑΙΔΙΟΥΣ:

²⁸² ἘΚΕΝΩΣΕΝ «ծախսեց», հմմտ. «տնօրինեցաւ», իսկ երկրորդ տարբերակում համարժեք չունի:

²⁸³ F horú

²⁸⁴ GH Կուսէ

²⁸⁵ GH ժամանակ

²⁸⁶ H ծնունդս

²⁸⁷ GH գոր

²⁸⁸ H չիք գոր ինչ յաւելացոյց

²⁸⁹ I զմարդ

²⁹⁰ GH զսատանայ

²⁹¹ GH զիշխանութիւնն

²⁹² GH զաւրութեամբ

²⁹³ Այս ընթերցումը՝ «մշտնջենաւոր», համարժեքն է յայտնի, իսկ առաջինում այդպիսին չկա:

²⁹⁴ Առաջին տարբերակի «որ զիշխանութիւնն մահուն ունէր» ավելի ճշգրիտ է:

²⁹⁵ «Նախապատճառ» իմաստով այս բառն առաջին տարբերակում ունի «սկիզբն» համարժեքը, իսկ երկրորդում չունի:

²⁹⁶ I էաք կարող

²⁹⁷ GH բնութիւնն

<p>ἀνέλαβεν καὶ οἰκείαν εἰργάσατο, ὃν οὐ- τε ἁμαρτία μολῦναι οὔτε θάνατος κατα- σχεῖν ἠδυνήθη.</p>	<p>յատուկ ինքեան²⁹⁸ իւր առնէր, զոր և ոչ կարաց մեղք²⁹⁹ պղծել և ոչ մահն³⁰⁰ ըմբռնեալ ունել³⁰¹:</p>
--	---

[ՄՄ 2038] Վասն զի ոչ կարէաք զմեզս և զպատճառ մահու խափանել, եթէ ոչ
զբնութիւն մեր այն առնէր³⁰², զոր ոչ մեղք աղքատեցուցանել³⁰³ և մահ կարաց ըմբռնել:

<p>συνελήφθη μὲν οὖν δηλονότι ἐκ πνεύ- ματος ἁγίου ἐν γαστρὶ παρθένου μητρὸς, ἣτις οὕτω φυλαχθείσης τῆς παρθενίας αὐ- τὸν ἀπεκύησεν, ὥσπερ οὖν καὶ ἀκεραίου μεινάσης τῆς παρθενίας³⁰⁴ συνέλαβεν.</p>	<p>Վասն որոյ յղացաւ Հոգւով³⁰⁵ Սրբով ի յորովայնի³⁰⁶ Կուսին, որ այնպէս անխախտելի կուսութեամբ ծնաւ զնա, որպէս և անխախտ³⁰⁷ կուսութեամբ յղացեալ էր³⁰⁸:</p>
---	---

[ՄՄ 2038] Քանզի յղացաւ Հոգւովն Սրբով յարգանդի մօրն³⁰⁹ Կուսին, որ այսպէս
ամբողջ կուսութեամբ ծնաւ զնա, որպէս և յղացաւ:

<p>ἀλλ' εἴπερ ἐκ ταύτης τινὰ τῆς ἐν τῇ πίσ- τει τῶν Χριστιανῶν εὐαγεστάτης πηγῆς καθαρὰν³¹⁰ ἀρύσασθαι διάνοιαν οὐκ ἠδύνατο διὰ τὸ τῆς τηλαυγοῦς ἀληθείας αὐτὸν ἑαυτῷ τὸ φέγγος ἐκ τῆς οἰκείας ἐπισκοπίζειν τυφλώσεως, τῇ διδασκαλίᾳ³¹¹ γοῦν τῇ τῶν εὐαγγελίων ἑαυτὸν ὑπή- γαγεν ἄν³¹² καὶ λέγοντος Ματθαίου "βίβ-</p>	<p>Իսկ եթէ եւտիքէս³¹³ յայսմանէ մա- քուր աղբերէ քրիստոնէական դաւա- նութեանս ոչ կարէր ըմպել զճշմա- րիտ իմացողութիւնս³¹⁴, վասն զի իւ- րով կուրութեամբն³¹⁵ խաւարեցու- ցեալ էր³¹⁶ զլոյսն յայտնի ճշմարտու- թեանն, ընդէ՞ր ոչ հնազանդեցու- ցանէր զմիտս իւր աւետարանական</p>
--	---

298 GH ինքեանն
299 GH զմեղս
300 GH մահ
301 I ունէր
302 Հունարեն բայի ճիշտ համարժեքն է մյուս տարբերակի «առնոյր»-ը:
303 Այս բայը չի արտացոլում ΜΟΛΥΝΑΙ-ի իմաստը. ճիշտն է «պղծել» առաջին տարբերակում:
304 «Կուսությունն անխախտ մնալով» արտահայտությունը երկրորդ տարբերակում համարժեք
չունի:
305 GH հոգովն
306 H ի յորովայն GH + սրբոյ
307 GH անխախտելի
308 G + զնա
309 Հմմտ. ΜΗΤΡΟΣ, իսկ առաջին տարբերակում սրա համարժեքը չկա:
310 «Մաքուր». հմմտ. «ճշմարիտ» և «բարեհամ»:
311 Այս բառի ճշգրիտ համարժեքն է «վարդապետութեանն». հմմտ. «բանի»:
312 «Թերևս ինքն իրեն ենթարկեր». հմմտ. «ընդէ՞ր ոչ հնազանդեցուցանէր զմիտս իւր» (և
հաջորդ շորս նման կառույցները) և «պարտ էր նմա աւետարանական բանի մնալ»:
313 Այս անունը բացակայում է հունարենից և երկրորդ տարբերակից:
314 GH իմացողութիւն
315 GH կուրացութեամբն
316 F խաւարեցուցանէր

<p>λος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ”</p>	<p>վարդապետութեանն և Մատթէոսի բանին, որ ասէ «Գիրք ծննդեանն Յիսուսի Քրիստոսի որդւոյ Դաւթի որդւոյ Աբրահամու»³¹⁷,</p>
---	---

[ՄՄ 2038] Արդ եթէ ոչ կարաց ըմպել զբարեհամ վարդապետութիւնն ի գեղեցկահոս աղբերէ քրիստոնէական հաւատոցն, ծածկելով զպայծառութիւն գերապարզ ճշմարտութեան իւր խաւարամիտ կորուսեամբն, պարտ էր նմա աւետարանական բանի մնալ, որ ըստ Մատթէոսի, թէ «Գիրք ծննդեանն Հիսուսի Քրիստոսի որդւոյ Աբրահամու»,

<p>καὶ τοῦ ἀποστολικοῦ δὲ κηρύγματος τὴν εἰσήγησιν ἃν ἐπέζητησεν³¹⁸ καὶ ἀναγινώσκων³¹⁹ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἡ Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου³²⁰ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ τὸ κατὰ σάρκα”</p>	<p>ընդէ՞ր ոչ բանայր զականջս առաքելական քարոզութեանն և բանիցն Պողոսի, որ ի թուղթն առ հռոմայեցիսն ասէ³²¹. «Պողոս ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի կոչեցեալ առաքեալ, որոշեալ յաւետարանն Աստուծոյ, զոր յառաջ խոստացաւ³²² ի ձեռն մարգարէից իւրոց գրովք³²³ սրբովք վասն որդւոյ իւրոյ եղելոյ ի զաւակէ Դաւթի³²⁴ ըստ մարմնոյ»³²⁵,</p>
---	--

[ՄՄ 2038] այլ և զբանն առաքելագիր քարոզութեան պարտ էր խնդրել, և զայս ընթերցեալ, որ ի թղթոջ առ հռոմայեցիսն, թէ «Պողոս ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի կոչեցեալ առաքեալ, որոշեալ յաւետարանն Աստուծոյ, զոր յառաջ խոստացաւ ի ձեռն մարգարէից իւրոց ի զաւակէ Դաւթի եղելոյ ըստ մարմնոյ»,

<p>ἐπὶ τὰς προφητικὰς οὕτως ἃν βίβλους τὴν εὐσεβῆ φροντίδα μετήγαγεν, καὶ εὐρίσκων τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ πρὸς</p>	<p>ընդէ՞ր ոչ խոնարհեցուցանէր զմիտս իւր մարգարէական գրոցն և խոստմանն³²⁶ Աստուծոյ առ Աբրահամ,</p>
---	--

³¹⁷ Մատթ. Ա. 1 «Գիրք ծննդեանն Յիսուսի Քրիստոսի որդւոյ Դաւթի որդւոյ Աբրահամու»:
³¹⁸ Այս բանին ավելի հարազատ է երկրորդ տարբերակի «պարտ էր խնդրել»-ը. իսկ առաջինում «ընդէ՞ր ոչ բանայր զականջս»:
³¹⁹ Այս բանի համարժեք կա միայն երկրորդ տարբերակում «ընթերցեալ»:
³²⁰ ἐν γραφαῖς ἁγίαις περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου-ի համարժեք երկրորդ տարբերակում չկա:
³²¹ Ἐ չիք Պողոսի, որ ի թուղթն առ հռոմայեցիսն ասէ
³²² Բ խουτεγαυ
³²³ Բ գրովքն
³²⁴ GH + եղելոյ
³²⁵ Հոսմ. Ա. 1-3 «Պաւղոս ծառայ Քրիստոսի Յիսուսի, կոչեցեալ առաքեալ, որոշեալ յաւետարանն Աստուծոյ. որ յառաջ խոստացաւ ի ձեռն մարգարէից իւրոց գրովք սրբովք, վասն որդւոյ իւրոյ. եղելոյ ի զաւակէ Դաւթի ըստ մարմնոյ»:
³²⁶ Ի խոստմանն

<p>τὸν Ἀβραάμ λέγοντος “ἐν τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη,”</p>	<p>որում <i>ասաց</i>³²⁷, թէ «ի գաւաղէ քում <i>օրհնեսցին ամենայն ազգք</i>»³²⁸,</p>
---	---

[ՄՄ 2038] *զմարգարէական գիրս բարեպաշտապէս քննէր և գտանէր զխոստումն Աստուծոյ, զոր ասաց առ Աբրահամ, թէ «ի գաւաղի քում օրհնեսցին ամենայն ազգք երկրի»*,

<p>ὅπως ἂν περὶ τῆς κυριότητος τούτου μὴ ἀμφιβάλῃ τοῦ σπέρματος, ἠκολούθησεν ἂν καὶ τῷ ἀποστόλῳ³²⁹ λέγοντι “τῷ Ἀβραάμ ἐρρέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. οὐκ εἶπεν· καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ’ ὡς ἐφ’ ἑνός· καὶ τῷ σπέρματί σου, ὅπερ ἐστὶν Χριστός,”</p>	<p>և եթէ ի վերայ յատկութեան գաւաղիս <i>այտորիկ երկմտէր, ընդէ՞ր ոչ հաւատայր Պօղոսի առաքելոյն, որ ասէ գաղտացոցն. «Իսկ Աբրահամու խոստացաւ</i>³³⁰ <i>աւետիքն և գաւաղի նորա, և ոչ ասէ զգաւաղաց</i>³³¹ <i>իբրև զբազմաց, այլ իբրև զմիոյ, թէ ի գաւաղի քում, որ է Քրիստոս»</i>³³²,</p>
---	--

[ՄՄ 2038] *և զի մի երկբայութիւն ինչ կրեսցէ*³³³ *վասն որպիսութեան գաւաղի, հետևիւր առաքելն որ ասէ, թէ «առ Աբրահամ խոստումն եղեն, և գաւաղի նորա ոչ ասէ և գաւաղաց, որպէս թէ ի բազումս, այլ իբրև ի միում և գաւաղի քո, որ է Քրիստոս»*,

<p>καὶ τὸ Ἰσαίου δὲ κήρυγμα διὰ τῆς ἐνδοτέρας κατέσχεν ἂν ἀκροάσεως λέγοντος “ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται καὶ τέξεται υἱὸν καὶ καλέσουσιν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅπερ ἐστὶν μεθερμηνευόμενον μεθ’ ἡμῶν ὁ θεός,”</p>	<p><i>ընդէ՞ր ներքին լսելեօք ոչ ըմբռնէր զբարոզութիւն Եսայեայ, որ ասէ. «հօս Կոյս յղացի և ծնցի որդի, և կոչեսցեն</i>³³⁴ <i>զանուն նորա Էմմանուէլ, որ թարգմանի ընդ մեզ Աստուած»</i>³³⁵,</p>
--	--

³²⁷ *Ի որ ամենայն ասաց Գ որում ասացաւ*

³²⁸ *Մնն. ԺԲ 3 «Եւ արհնեսցից զարհնիչս քո, և զանիծիչս քո անիծից. և արհնեսցին ի քեզ ամենայն ազգք երկրի»*, *ԻԲ 18 «Եւ արհնեսցին ի գաւաղի քում ամենայն ազգք երկրի. Փոխանակ զի լուար ձայնի իմում»*:

³²⁹ *«Թերևս հետևեր առաքյալին»*:

³³⁰ *ԲԻ խոստացան*

³³¹ *Ի գաւաղաց*

³³² *Հմմտ. Գաղատ. Գ 8 «յառաջագոյն խոստացաւ Աստուած Աբրահամու. թէ ի քեզ արհնեսցին ամենայն ազգք»*:

³³³ *«Զի մի երկբայութիւն ինչ կրեսցէ» հունարենի ավելի ճշգրիտ համարժեք է*:

³³⁴ *ԳԻ կոչեսցի*

³³⁵ *Եւ. է 14 «Ահա կոյսն յղացի՝ և ծնցի որդի, և կոչեսցեն զանուն նորա Էմմանուէլ»*, *Մատթ. Ա 23 «Ահա կոյսն յղացի՝ և ծնցի որդի, և կոչեսցեն զանուն նորա Էմմանուէլ, որ թարգմանի՝ ընդ մեզ Աստուած»*:

[ՄՄ 2038] այլ և զմարգարէութիւն Եսայեայ առ ի ներքուստ³³⁶ ըմբռնէր, թէ «ա-
հա Կոյս յղացի և ծնցի որդի, և կոչեսցի անուն նորա Էմմանուէլ, որ թարգմանի ընդ
մեզ Աստուած»,

<p>καὶ τοῦ αὐτοῦ δὲ προφήτου πιστῶς ἂν ὑπάνεγνω τὰ ῥήματα “παιδίον ἐ- γεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ καὶ καλέσουσιν τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θεὸς ἰσχυρός, ἔξου- σιαστής, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος,”</p>	<p>և ընդէ՞ր հաւատարմաբար ոչ ընթեռ- նոյր գնոյն մարգարէին բանն զայն, թէ. «մանուկ ծնաւ մեզ և որդի տուաւ մեզ, որոյ իշխանութիւն իւր եղև ի վերայ ուսոց իւրոց, և անուն կոչեցաւ նմա հրեշտակ մեծի խորհրդոյ³³⁷, սքանչելի խորհրդա- կից, Աստուած հզօր, իշխան խաղաղու- թեան, հայր հանդերձելոյ աշխարհին»³³⁸:</p>
--	--

[ՄՄ 2038] նա և զբան նոյն մարգարէի հաւատարմաբար ընթեռնոյր, որ ասէ թէ.
«մանուկ ծնաւ մեզ և որդի տուաւ մեզ, որոյ իշխանութիւն ի վերայ ուսուց իւրոց, և
կոչեսցի անուն նորա հրեշտակ մեծի խորհրդոյ, սքանչելի խորհրդակից, Աստուած
հզօր, իշխան խաղաղութեան, հայր հանդերձելոյ աշխարհի»:

<p>οὐδὲ ματαίως λαλῶν οὕτως ἂν εἶπεν σάρκα γεγενῆσθαι τὸν λόγον, ὡς ὅτι- περ ὁ τεχθεὶς ἀπὸ τῆς παρθένου Χρισ- τὸς εἶχεν μὲν ἀνθρώπου μορφήν, οὐκ εἶχεν δὲ τοῦ μητρώου σώματος τήν ἀλήθειαν.</p>	<p>եւ³³⁹ արդեօք ամենայն այսոցիկ ունկնդիր լինէր եւտիբէս³⁴⁰, ո՞չ վայրա- պար խօսէր և ո՞չ ասէր, թէ «բանն այն- պէս մարմին եղև», որպէս զի ծնեալ յո- րովայնէ Կուսին Քրիստոս ունիցի զկեր- պարանս մարդոյ, բայց ոչ ունիցի զճշմար- տութիւն մայրական մարմնոյն³⁴¹:</p>
---	--

[ՄՄ 2038] Այլ և ոչ քննութեամբ խօսելով «զբանն մարմին եղեալ» սոսա ասէս,
որպէս զի ծնեալ յարգանդէ Կուսին Քրիստոս պահէր³⁴² զկերպարանս մարդոյ և ոչ
մայրական մարմնոյ ճշմարտութիւն:

<p>ἢ τάχα διὰ τοῦτο τὸν δεσπότην Χριστὸν οὐκ εἶναι τῆς ἡμετέρας ἐνό- μισεν φύσεως³⁴³, ὅτι πρὸς τὴν μακαρί-</p>	<p>Թերև՞ս վասն այնորիկ կարծէր, թէ Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ոչ գոյր մեզ բնութենակից, վասն զի առաքեալ հրեշ-</p>
---	--

³³⁶ Առաջին տարբերակի «ներքին լսելեօք»-ը հունարենի ավելի ճշգրիտ արտացոլումն է:

³³⁷ F խորհրդոց

³³⁸ G + յաւիտենից: Ես. Թ 6 «զի մանուկ ծնաւ մեր, որդի տուաւ մեզ, որոյ իշխանութիւն իւր
եղև ի վերայ ուսոց իւրոց. և անուն կոչեցաւ նմա հրեշտակ մեծի խորհրդոյ. սքանչելի
խորհրդակից. Աստուած. հզաւ. իշխան. հայր հանդերձելոյ աշխարհին»:

³³⁹ FGH + թէ

³⁴⁰ Այս հատվածը՝ «ամենայն այսոցիկ ունկնդիր լինէր եւտիբէս», համարժեք չունի ո՛չ հունա-
րենում, ո՛չ մյուս թարգմանություն մեջ:

³⁴¹ H չիք

³⁴² Հունարեն բայի իմաստն է «ունէր»:

³⁴³ «Մեր բնության [կրող]»:

<p>αν³⁴⁴ Μαρίαν ὁ πεμφθεὶς ἄγγελος εἶπεν “πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, δι’ ὃ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται υἱὸς θεοῦ,”</p>	<p>տակն առ Երանուհի Սուրբ Կոյան Մարիամ ասաց, թէ «Հոգի³⁴⁵ Սուրբ եկեաց էի քեզ, և զօրութիւն բարձրելոյն հովանի լիցի ի վերայ քոյ: Քանզի և որ ծնանելոց է ի քէն, սուրբ է, և Որդի Աստուծոյ կոչեցի»³⁴⁶,</p>
--	--

[ՄՄ 2038] Արդ դերև՝ս իմացաւ զՏէրն մեր Յիսուս Քրիստոս բնութենակից մեզ ոչ լինել, զի առ սուրբ Կոյն Մարիամ առաքեցաւ հրեշտակ ասելով, թէ «Հոգին Սուրբ եկեաց էի քեզ, և զօրութիւն բարձրելոյն հովանի լիցի ի վերայ քո: Քանզի և որ ծնանելոց է ի քէն, սուրբ է, և Որդի Աստուծոյ կոչեցի»,

<p>ὅπως ἂν ἐπειδήπερ ἡ σύλληψις τῆς παρθένου θείας ἔργον γεγένηται δημιουργίας, ἐκ τῆς φύσεως τῆς συλλαβούσης ἢ σὰρξ τοῦ συλληφθέντος μὴ γένηται;</p>	<p>իրբ թէ լինելով յղացումն Կուսին արարողութեամբն Աստուծոյ, ո՛չ իցէ մարմին յղացելոյն ի բնութենէ յղացողին:</p>
---	--

[ՄՄ 2038] որպէս թէ ո՛չ եղիցի մարմին յղացելոյն ի բնութենէ յղացողին, վասն զի յղացումն Կուսին եղև Աստուծոյ ներգործութեամբ³⁴⁷:

<p>ἀλλ’ οὐχ οὕτως νοητέον ἐκείνην τὴν γέννησιν, ἥτις μονογενῶς ἐστὶν θαυμαστὴ καὶ θαυμαστῶς ἐστὶν μονογενής, ὥστε διὰ τοῦ καινοπρεποῦς τῆς γεννήσεως τὴν τοῦ γένους ἐκβάλλεσθαι κυριότητα.</p>	<p>Բայց ոչ այդպէս պարտիմք իմանալ զայն ծնունդն՝ զառանձնապէս սքանչելականն, և զսքանչելապէս առանձնականն, զի ոչ³⁴⁸ վասն նորածև արարողութեանն ի բաց բանի³⁴⁹ յատկութիւն³⁵⁰ զաւակին:</p>
--	---

[ՄՄ 2038] Բայց ոչ այսպէս պարտ է իմանալ զծնունդն այն՝ սքանչելի յատկապէս, և յատուկ սքանչելապէս, որպէս թէ հեռացեալ իցէ յատկութիւն սեփին նորաստեղծ ծննդեամբ,

<p>τὸ μὲν γὰρ γόνιμον τῆ παρθένω τὸ ἅγιον πνεῦμα παρέσχευ, ἡ δὲ τοῦ σώ-</p>	<p>Քանզի թէպէտ պարարտութիւնն Կուսին ի Հոգոյն Սրբոյ տուաւ, սակայն</p>
---	--

³⁴⁴ Հմմտ. «Երամուհի», իսկ երկրորդ տարբերակում՝ «սուրբ»:

³⁴⁵ GH Հոգին

³⁴⁶ Ղուկ. Ա 35 «Պատասխանի ետ հրեշտակն և ասէ ցնա. Հոգի սուրբ եկեաց էի քեզ, և զարարիւն բարձրելոյ հովանի լիցի ի վերայ քո. քանզի և որ ծնանելոցն է ի քէն՝ սուրբ է, և որդի Աստուծոյ կոչեցի»:

³⁴⁷ Այս հատվածում «որպէս թէ... ներգործութեամբ» մասերը հունարեն բնագրի համեմատ տեղափոխված են:

³⁴⁸ Համարժեք չունի ոչ հունարենում, ոչ մյուս տարբերակում:

³⁴⁹ FI առնի

³⁵⁰ FGH + ի

<p>ματος ἀλήθεια προσελήφθη ἐκ σώματος, καὶ τῆς σοφίας οἰκοδομοῦσης ἐ- αυτῆ ὄϊκον</p>	<p>ճշմարտութիւն մարմնոյն ի մարմնոյն առեալ եղև և շինեալ իմաստութիւն³⁵¹ իւր սուն³⁵² .</p>
---	---

[ՄՄ 2038] վասն զի Հոգին Սուրբ զգարարտութիւն Կուսին շնորհեաց և ի մարմնոյն առեցեալ ճշմարտութեան մարմնոյ, իմաստութիւն գտունն իւր շինելով .

<p>ὁ “λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν,” τουτέστιν ἐν τούτῳ τῷ σώματι³⁵³ ὅπερ ἔλαβεν ἐξ ἀνθρώπου καὶ ὁ πνεύματι³⁵⁴ ζωῆς λογικῆς³⁵⁵ ἐνεψύχωσεν.</p>	<p>ա. «Բանն մարմին եղև և բնակեաց³⁵⁶ ի մեզ»³⁵⁷, այսինքն ի մարմնի, զոր էառ ի մարդոյ և զոր շունչ կենդանի բանական³⁵⁸ կենդանացցից :</p>
---	---

[ՄՄ 2038] ա. «Բանն մարմին եղև և բնակեաց ի մեզ», այսինքն ի նոյն մարմնի, զոր ընկալաւ ի մարդոյ և զոր Հոգին բանական կենաց կենդանացոյց :

<p>[III Fides et consilium Dei circa incarnationem Verbi exponuntur.]</p>	<p>Երրորդ գլուխ</p>
<p>σφζομένης τοίνυν τῆς ἰδιότητος³⁵⁹ ἑκατέρας φύσεως καὶ εἰς ἓν πρόσωπον συνοιούσης, ἀνελήφθη³⁶⁰ ἀπὸ μὲν τῆς θεότητος³⁶¹ ἢ ταπεινότης, ἀπὸ δὲ τῆς δυνάμεως τὸ ἀδύνατον, ἀπὸ τοῦ ἀθανάτου³⁶² τὸ θνητόν,</p>	<p>բ. Պահեցելոց³⁶³ այսուհետև յատկութեանցն երկաբանչիւրոյ բնութեանցն և ի մի անձն³⁶⁴ շարակցելոց, ընկալեալ եղև ի մեծ վայելչութենէն նուաստութիւն, ի զօրութենէ տկարութիւնն, ի յաւիտենականէն³⁶⁵ մահկանացութիւն :</p>

³⁵¹ Ի իմաստութեանն

³⁵² Հմմտ. Առակ Թ 1 «Իմաստութիւն շինեաց իւր սունն»:

³⁵³ Ἐն τούτῳ τῷ σώματι «այս մարմնում»:

³⁵⁴ «Հոգով» կամ «շնչով». հմմտ. «շունչ», «Հոգին»:

³⁵⁵ Այս բառերի ճշգրիտ համարժեք կա երկրորդ տարբերակում՝ «բանական կենաց»:

³⁵⁶ Գ բնակեցաւ

³⁵⁷ Յովհ. Ա 14 «Եւ բանն մարմին եղև, և բնակեաց ի մեզ»:

³⁵⁸ ԳՈ բանականն

³⁵⁹ Թի՛ս ἰδιότητος եզակի թիվ է:

³⁶⁰ ἀνελήφθη բայի սեռը կրավորական է. ուստի «ընկալեալ եղև» համարժեքն ավելի ճշգրիտ է:

³⁶¹ ἀπὸ... τῆς θεότητος «աստվածութիւնից». հմմտ. «ի մեծ վայելչութենէն» և «մեծութիւն»:

³⁶² ἀπὸ τοῦ ἀθανάτου «անմահից»:

³⁶³ Գ պահեցելոյ | I պահելոց

³⁶⁴ Գ ի յանձն

³⁶⁵ ԳՈ յաւիտենականութենէն

[ՄՄ 2038] Բ. Արդ ամբողջ մնալով յատկութեան երկաքանչիւր բնութեանցն և ի մի անձնաւորութիւն եկելոց, ընկալաւ մեծութիւն զնուաստութիւն, զօրութիւնն զտկարութիւն, յաւիտենականութիւնն՝ զմահ:

<p>καὶ πρὸς τὸ τὸ χρεωστούμενον ὄφλημα τῆς ἡμετέρας φύσεως ἐκτιθῆναι ἢ θεία³⁶⁶ φύσις ἠνώθη τῆ φύσει τῆ παθητῆ,</p>	<p>Եւ վասն լուծանելոյ զպարտս ազգի³⁶⁷ մերոյ անախտական բնութիւնն միաւորեցաւ ընդ ախտակիր բնութեանս,</p>
---	---

[ՄՄ 2038] Եւ վասն վճարելոյ զպարտս պատճառանաց մերոց անշարշարելի բնութիւն ընդ բնութեան շարշարելոյն միացաւ,

<p>ἴνα τοῦτο δὴ τὸ ταῖς ἡμετέραις ἰάσεσιν ὑπάρχον ἀρμόδιον³⁶⁸, ὁ εἶς καὶ ὁ αὐτὸς ὦν μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς καὶ ἀποθνήσκειν ἐκ τοῦ ἐνὸς δυνηθῆ καὶ τελευτᾷ ἐκ τοῦ ἐτέρου μὴ δυνηθῆ.</p>	<p>որպէս զի «մի և նոյն միջնորդն Աստուծոյ և մարդկան, մարդն Յիսուս Քրիստոս»³⁶⁹ վասն մերոյ բժշկութեան կարօղ իցէ մեռանիլ ըստ միոյն և մեռանիլ ոչ կարիցէ ըստ միւսոյն:</p>
--	--

[ՄՄ 2038] որպէս զի որն մեր հնարից վայելեցաւ, «մի և նոյն միջնորդ Աստուծոյ և մարդկան, մարդ Քրիստոս Յիսուս» կարասցէ մեռանիլ միով և միւսովն մեռանիլ ոչ կարէր:

<p>ἐν ἀκεραία τοιγαροῦν ἀληθοῦς ἀνθρώπου καὶ τελεία τῆ φύσει³⁷⁰ θεὸς ἀληθῆς ἐτέχθη, ὅλος ἐν τοῖς ἐ-αυτοῦ καὶ ὅλος ἐν τοῖς ἡμῶν.</p>	<p>Ուրեմն ի ճշմարիտ և ի կատարեալ և յառողջ մարդկային բնութեանն Աստուած ճշմարիտ ծնաւ, բովանդակ ըստ իւրում³⁷¹ և բովանդակ ըստ մերումս³⁷²,</p>
--	---

[ՄՄ 2038] Արդ ի բոլոր և ի կատարեալ բնութեամբ ճշմարիտ մարդոյ ծնաւ Աստուած ճշմարիտ, իւրովն բոլորեալ և մերովն կատարեալ,

³⁶⁶ «Աստվածային». հմմտ. «անախտական» և «անշարշարելի» (գուցե բնագրում եղել է ἀπαθής°). հմմտ. լատ. inviolabilis:

³⁶⁷ GH ազգին

³⁶⁸ «Սա հարմար լինելով մեր բուժմանը». հմմտ. առաջին տարբերակում տեղափոխված՝ «վասն մերոյ բժշկութեան», և երկրորդում՝ «որն մեր հնարից վայելեցաւ»:

³⁶⁹ Հմմտ. Ա Տիմ. Բ 5 «Զի մի է Աստուած, և մի միջնորդ Աստուծոյ և մարդկան՝ մարդ Յիսուս Քրիստոս»:

³⁷⁰ «Ճշմարիտ մարդուն՝ անբիծ ու կատարյալ բնության մեջ». հմմտ. «ի նշմարիտ և ի կատարեալ և յառողջ մարդկային բնութեանն» և «ի բոլոր և ի կատարեալ բնութեամբ նշմարիտ մարդոյ»:

Թերևս երկրորդն ավելի մոտ է հունարենին:

³⁷¹ I իւրումն

³⁷² I մերումն

<p>ήμέτερα δὲ λέγομεν ἄπερ ἡμῖν ἔξ ἀρχῆς ὁ δημιουργὸς ἐναπέθετο καὶ ἄπερ ἀνακαινιστέα³⁷³ πάλιν ἐδέξατο· ἐκεῖνα³⁷⁴ γὰρ ἄπερ ὁ ἀπατεὼν ἐπεισήγαγεν³⁷⁵ καὶ ὁ ἀπατηθεὶς ἄνθρωπος ἤμαρτεν³⁷⁶, τὸ τυχὸν ἐπὶ τοῦ σωτήρος ἴχνος οὐκ ἔσχηκεν³⁷⁷.</p>	<p>Իսկ մերս ասեմք, զորն³⁷⁸ ի մեզ ստեղծ արարիչն ի սկզբանէ, և զորն³⁷⁹ էառ վասն մերոյ փրկութեան, քանզի մեղքն, զոր եմոյծ յաշխարհս բանսարկուն, և զոր խաբեալ մարդն³⁸⁰ արար, զստեղի ինչ ի Փրկիչն ոչ եգիտ:</p>
--	---

[ՄՄ 2038] և գմերայինն ասեմք, զոր ի մեզ ի սկզբանէ ստեղծիչն հաստատեաց, և զոր ընկալաւ զի ջնջեսցէ, քանզի այնորիկ զորս պատրողն եմոյծ, և մարդն պատրեալ ընկալաւ, ոչ ինչ յաղթութիւն և իշխանութիւն ունէին ի վերայ Փրկչին մերոյ:

<p>οὐδὲ ἐπειδὴ κοινωνίαν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπείσελήλυθεν ἀσθενείας, διὰ τοῦτο καὶ κοινωνὸς τῶν ἡμετέρων γέγονεν ἁμαρτημάτων.</p>	<p>Զի թէպէտ մարդկային տկարութեանցն հաղորդ եղև, ոչ³⁸¹ վասն այնորիկ³⁸² հաղորդ եղև մեղաց մերոց:</p>
---	--

[ՄՄ 2038] Եւ թէպէտ հաղորդակից գտաւ մարդկային տկարութեան, այլ ոչ եղև մասնակից մեր յանցանաց

<p>Προσέλαβεν γὰρ δούλου μορφήν δίχα ρύπου τινὸς ἁμαρτήματος, καὶ τὸ ἀνθρώπινον αὖξων καὶ τὸ θεῖον οὐ μειῶν, ἐπειδήπερ ἡ κένωσις ἐκεῖνη δι’</p>	<p>³⁸³ էառ այսուհետև զկերպարանս ծառայի առանց ախտից³⁸⁴ մեղաց՝ աճեցուցեալ³⁸⁵ զմարդկայինն և ոչ պակասեցուցեալ³⁸⁶ զաստուածայինն³⁸⁷, վասն զի</p>
---	---

³⁷³ Այս բառը նշանակում է «նորոգելու ենթակա». հմմտ. «վասն մերոյ փրկութեան» և «զի ջնջեսցէ»:

³⁷⁴ Ἐκεῖνα = «այնոքիկ». հմմտ. «մեղքն»:

³⁷⁵ «Ներմուծեց». «յաշխարհ» բառն առաջին տարբերակում ավելացված է մեկնաբանության նպատակով:

³⁷⁶ «Յանցեալ». հմմտ. «արար» և «ընկալաւ»:

³⁷⁷ «Թերևս Փրկչի վրա հետք չուներ». հմմտ. «գտեղի ինչ ի Փրկիչն ոչ եգիտ» և «ոչ ինչ յաղթութիւն և իշխանութիւն ունէին ի վերայ Փրկչին մերոյ»:

³⁷⁸ GH գոր

³⁷⁹ GH գոր և

³⁸⁰ GH զմարդն

³⁸¹ Այս և մյուս տարբերակի «ոչ»-ը զուգահեռ չունեն հունարենում:

³⁸² F այսորիկ

³⁸³ GH + և

³⁸⁴ H ախտի

³⁸⁵ G աճեցուցանել

³⁸⁶ GH պակասեցուցանել

³⁸⁷ Փրկիչ. Բ 7 «այլ զանձն ումայնացոյց զկերպարանս ծառայի առեալ՝ ի նմանութիւն մարդկան եղեալ, և կերպամասնաւ գտեալ իբրև զմարդ»:

<p>իς έαυτὸν ὁ ἀόρατος ὄρατὸν παρεσκεύασεν καὶ ὁ ποιητῆς καὶ δεσπότης τῶν ὄλων εἶς τῶν ἀνθρώπων ἡβουλήθη γενέσθαι, συγκατάβασις ἦν εὐσπλαγχνίας, οὐκ ἀσθένεια τῆς δυνάμεως.</p>	<p>ունայնացումն այն, որով աներևոյթն արար զինքն³⁸⁸ երևելի և Տէր³⁸⁹ արարիչն բոլորից, կամեցաւ մի ոք լինել³⁹⁰ մահկանացուաց, եղև խոնարհումն ողորմութեան և ոչ պակասումն կարողութեան³⁹¹:</p>
---	---

[ՄՄ 2038] Զկերպարանս ծառայի էառ առանց արևոյ մեղաց՝ մարդկայնոցն աճեցուցիչ անկորուստ աստուածայնովքն, վասն զի ունայնութիւն այն, որով ստեղծիչ և Տէրն համայնից, փափաքելով լինել իբրև զմին մահկանացուաց, զաներևոյթ անձն իւր երևեցոյց, խոնարհութիւն եղև գթութեան և ոչ պակասութիւն զօրութեան:

<p>Τοιγαροῦν ὃς μένων ἐν μορφῇ θεοῦ πεποιήκεν ἄνθρωπον, αὐτὸς ἐν μορφῇ δούλου γέγονεν ἄνθρωπος:</p>	<p>Վասն որոյ որ մնալով ի կերպարանս Աստուծոյ, ստեղծեալ էր զմարդ, նոյն ինքն առեալ զկերպարանս ծառայի մարդացաւ:</p>
---	---

[ՄՄ 2038] Վասն որոյ ի կերպարանս Աստուծոյ մնալով արար զմարդ, նոյն և ի կերպարանս ծառային մարդ եղև:

<p>(φυλάττει γὰρ ἑκατέρα φύσις ἀνελπιπῶς τὴν ἑαυτῆς ἰδιότητα καὶ ὥσπερ οὐκ ἀναιρεῖ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἢ μορφὴ τοῦ θεοῦ, οὕτως τὴν τοῦ θεοῦ μορφὴν ἢ τοῦ δούλου μόρφωσις οὐκ ἐμείωσεν.</p>	<p>գ. Քանզի պահէ երկաքանչիւր բնութիւն անպակասաբար զինքեանն յատկութիւն, և որպէս ոչ ի բաց բառնայ զծառայի կերպարանս Աստուծոյ կերպարանքն, նոյնպէս և զԱստուծոյ կերպարանս ծառայի կերպարանքն ոչ պակասեցոյց:</p>
--	--

[ՄՄ 2038] գ. Զի երկաքանչիւր բնութիւն առանց պակասութեան պահէ զիւր յատկութիւն, և որպէս կերպարանս ծառայի զկերպարանս Աստուծոյ ոչ բառնայ, սոյնպէս և կերպարանս Աստուծոյ զկերպարանս ծառային ոչ նուազէ և այլ:

[Հետևյալ հատվածը ՄՄ 2038 ձեռագիրից բացակայում է:]

<p>ἐπειδὴ γὰρ κατεκαυχᾶτο ὁ διάβολος τὸν ἄνθρωπον τὸν ἡπατημένον ἐκ τῆς πλάνης αὐτοῦ τῶν θείων δωρεῶν ἔστε-</p>	<p>Եւ արդ պարծիւր բանսարկուն, զի մարդն նենգութեամբ նորա խաբեալ զրկեցաւ յաստուածային պարգևաց³⁹²</p>
---	---

³⁸⁸ GH զինքն արար
³⁸⁹ GH տէրն
³⁹⁰ GH + ի
³⁹¹ H ողորմութեան
³⁹² GH պարգևացն

<p>ρημένον καὶ τῶν τῆς ἀφθαρσίας ἀγαθῶν γεγυμνωμένον ὑπὸ τὴν τοῦ θανάτου χαλεπὴν ἀπόφασιν γεγενῆσθαι</p>	<p>և մերկացեալ ի շնորհաց անմահութեանն ընդ դառնալիր վճռիւ³⁹³ մահուն³⁹⁴ անկաւ:</p>
<p>καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις κακοῖς παραμυθίαν αὐτὸν εὐρηκέναι τινὰ ἐκ τῆς αὐτοῦ τοῦ γεγονότος προδότου³⁹⁵ κοινωνίας, ὡς καὶ τὸν θεόν, τοῦτο τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης ἀπαιτούσης, ἀμείψαι περὶ τὸν ἄνθρωπον τὴν οἰκείαν ἀπόφασιν, ὃν τοσαύτη τιμῆ κατεσκευάσεν³⁹⁶,</p>	<p>Ուստի նա ի մէջ շարշարանաց իւրոց գտեալ էր զմխիթարութիւն ինչ վասն կցորդութեան պատուիրանազանց մարդոյն, ևս առաւել զի Աստուած յազգս իրաւադատ արդարութեան իւրոյ արգելեալ լինէր ի պատուելոյ զմարդն, որպէս և ի սկզբանէ ստեղծմանն սկսեալ էր պատուել:</p>
<p>χρεία τῆς οἰκονομίας τοῦ ἀπορρήτου μυστηρίου γεγένηται³⁹⁷, ἵνα ὁ ἀναλλοίωτος θεός, οὕτινος ἢ βούλησις τῆς ἐμφύτου³⁹⁸ χρηστότητος στερηθῆναι μὴ δύναται, πρῶτην περὶ ἡμᾶς τὴν τῆς οἰκείας εὐσεβείας ἀπορρήτῳ μυστηρίῳ πληρώση διοίκησιν³⁹⁹ καὶ ἵνα ὁ ἄνθρωπος ὁ τῆς κακουργίας τῆς διαβολικῆς κακίας πρὸς ἀμαρτίαν συνελαθεὶς μὴ παρὰ βούλησιν ἀπόληται τοῦ θεοῦ.</p>	<p>Սակա այսորիկ հարկ եղև, զի անփոփոխելին Աստուած, որոյ կամքն ոչ կարէ զրկիլ ի մարդասիրութենէ իւրմէ, կատարեսցէ առ մեզ անճառելի խորհրդով տնօրէնութեանն⁴⁰⁰ զյառաջադրեալ հաճութիւն ողորմութեան իւրոյ, և պարտ էր զի մարդն, որ նենգութեամբ սատանայական շարութեանն անկեալ էր ի մեզս, ընդդէմ նախադրութեան աստուածային կամացն ոչ կորիցէ:</p>
<p>[IV. Utriusque Christi nativitatis et naturae proprietates expendantur]</p>	<p>Չորրորդ գլուխ</p>
<p>προέρχεται τοίνυν εἰς τὸ ταπεινὸν τοῦτο τοῦ κόσμου ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἀπὸ</p>	<p>Արդ ուրեմն եմուտ ի ստորին աշխարհս որդին Աստուծոյ, յերկնային</p>

³⁹³ GH վճիռ

³⁹⁴ GH մահու

³⁹⁵ Այստեղ «մարդոյն» համարժեք չունի:

³⁹⁶ «Աստված փոխեց իր որոշումը մարդու վերաբերյալ, ում նա ստեղծել էր այդքան պատվի մեջ» հատվածի թարգմանությունը նկարագրական է:

³⁹⁷ «Սակա այսորիկ հարկ եղև» արտահայտությունը սկզբնազրուած համապատասխանում է «անհրաժեշտ էր գաղտնի խորհուրդ թողարկել»:

³⁹⁸ «Բնատուր». թարգմանված չէ:

³⁹⁹ «Մեր հանդեպ իր բարեհաճության նախնական... ծրագիրը». հմմտ. «առ մեզ... տնօրէնութեանն զյառաջադրեալ հաճութիւն ողորմութեան իւրոյ»: Սպասելի էր «զտնօրէնութիւնն» հայցական հոլովը:

⁴⁰⁰ FI տնօրէնութեան

<p>τοῦ οὐρανόου θρόνου καταβαίνων καὶ ἀπὸ τῆς πατρικῆς δόξης οὐκ ἀφιστάμενος καινῆ τιμὴν τάξει καὶ καινῆ τῆ γεννήσει γεννώμενος, καινῆ μὲν τῆ τάξει, ὅτι περ ἀόρατος ὢν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ὀρατοῦς γέγονεν ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν</p>	<p>աթոռոյն իջեալ և ի հայրական փառացն ոչ հեռացեալ, նորածն⁴⁰¹ կերպիւ և⁴⁰², նորածն ծնելութեամբ ծնեալ, նորածն կերպիւ, զի աներևոյթ գոյով ըստ իւրում բնութեանն, երևութացաւ ըստ մերումս:</p>
--	---

[ՄՄ 2038] Արդ որդին Աստուծոյ ի տկարութիւնս աշխարհի մտանէ, յերկնային աթոռոյն իջեալ և ի հայրական փառաց ոչ հեռացեալ, նոր կերպիւ և նոր ծննդեամբն ծնեալ. նոր կերպիւն, զի իւրովն աներևոյթ մերայնովն երևեցաւ:

<p>καὶ ἀκατάληπτος ὢν ἠβουλήθη καταλαμβάνεσθαι καὶ προαιώνιος μένων εἶναι ἤρξατο ἀπὸ χρόνου καὶ τοῦ παντός ὢν δεσπότης τὴν δουλικὴν μορφήν ἀνεδέξατο τῆς οἰκείας θεότητος ἐπισκιάσας τὸ μέγεθος</p>	<p>Անըմբռնելին կամեցաւ ըմբռնիլ, անժամանակ մնացեալն սկսաւ լինել ժամանակաւ, Տէր բոլորիցն ծածկեալ զանշարժութիւն մեծ վայելչութեանն իւրոյ էառ զճառայական կերպարանս:</p>
---	--

[ՄՄ 2038] Եւ անըմբռնելին կամեցաւ ըմբռնիլ, որ յառաջ քան զժամանակս ի ժամանակի սկսաւ, և Տէրն համայնից զանհուն մեծութիւն իւր հովանացեալ զկերպարանս ճառայի էառ:

<p>καὶ ὁ ἀπαθὴς θεὸς οὐκ ἀπηξίωσεν παθητὸς εἶναι ἄνθρωπος καὶ ὁ ἀθάνατος νόμοις ὑποκεῖσθαι θανάτου, καινῆ δὲ τῆ γεννήσει τεχθεὶς, ἐπεὶ περ ἡ ἄχραντος παρθενία ἐπιθυμίαν μὲν ἠγνόησεν, τὴν δὲ τῆς σαρκὸς ἐχορήγησεν ὕλην.</p>	<p>Անշարժարելին Աստուած ոչ ծանրացաւ լինել մարդ շարժարելի⁴⁰³, և անմահն ստորագրիլ⁴⁰⁴ օրինացն մահու, իսկ նորածն ծնելութեամբ, զի անարատ կուսութիւն ոչ գիտելով զմարմնական ցանկութիւնն զնիւթն ետ⁴⁰⁵ մարմնոյն:</p>
---	--

[ՄՄ 2038] Աստուածն անշարժարելի ոչ անարգեաց լինիլ մարդ շարժարելի, և անմահն ընդ օրինօք մահու հնազանդիլ, իսկ նոր ծննդեամբն ծնաւ, զի անքակտելին կուսութիւն զցանկութիւնն ոչ ծանեաւ և զնիւթ մարմնոյ պատրաստեաց:

<p>καὶ προσελήφθη ἐκ τῆς μητρὸς τοῦ δεσπότη φῦσις, οὐχ ἁμαρτία, οὐ</p>	<p>Ուստի ոչ էառ Տէրն ի մօրէն⁴⁰⁶ զմեղս, այլ զբնութիւն, և ի ծնեալն յորովայնէ</p>
--	---

⁴⁰¹ H երածն

⁴⁰² GH չիք

⁴⁰³ G շարժարելի մարդ

⁴⁰⁴ I ստորագրելի

⁴⁰⁵ H գնիւթեա

⁴⁰⁶ G + իւրմէ

<p>μήν ἐπειδήπερ ἐν τῷ δεσπότη Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ τεχθέντι ἐκ τῆς γαστρὸς τῆς παρθένου θαυμαστή τίς ἐστὶν ἡ γέννησις, διὰ τοῦτο ἡμῖν οὐχ ἡ φύσις ὁμοία. ὁ γὰρ ὢν θεὸς ἀληθῆς αὐτός ἐστιν καὶ ἄνθρωπος ἀληθής. καὶ ψεῦδος οὐδὲν ἐν ταύτῃ τῇ ἐνώσει τυγχάνει*</p>	<p>Կուսին, ոչ այնու, զի սքանչելի եղև ծնունդ⁴⁰⁷, վասն այսորիկ բնութիւն էր աննման, քանզի որն է⁴⁰⁸ Աստուած ճշմարիտ, նոյն է և մարդ ճշմարիտ,</p>
--	---

[ՄՄ 2038] Ուստի առեցեալ եղև ի տիրամօրէն բնութիւն և ոչ պատիժ, և ոչ այնր աղագաւ ի Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս յարգանդէ Կուսին ծնեալ, զի ծնունդ է սքանչելի, աննման է մեր բնութեան, քանզի որ է Աստուած ճշմարիտ, նոյն ճշմարիտ մարդ եղև, և ոչ ինչ ստութիւն է յայսմ միութեան,

<p>ἐν ὅσῳ τὰ συναμψότερα μετ' ἀλλήλων ἐστίν, καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ταπεινὸν καὶ τὸ μέγεθος τῆς θεότητος⁴⁰⁹. ὥσπερ γὰρ τῷ ἐλεεῖν ὁ θεὸς τροπὴν οὐχ ὑφίσταται, οὕτως ὁ ἄνθρωπος τῷ μεγέθει τῆς θείας ἀξίας οὐκ ἀναλίσκεται.</p>	<p>դ. և մինչ առ միմեանս շարայարին⁴¹⁰, խոնարհութիւն⁴¹¹ մարդկութեան և բարձրութիւն աստուածութեան, ոչ ինչ գտանի սուտ ի միութեանս այսմիկ, և որպէս ոչ փոխի աստուածութիւնն խոնարհութեամբն, նոյնպէս և ոչ մարդկութիւնն ոչ-րնչանայ բարձրութեամբն:</p>
--	---

[ՄՄ 2038] դ. յորժամ համանգամայն է նուաստութիւն մարդոյ և բարձրութիւն աստուածութեան, քանզի որպէս Աստուած ողորմութեամբն ոչ փոփոխի, սոյնպէս և մարդն ոչ բոցակիզեալ լինի մեծութեամբ:

<p>(ἐνεργεῖ γὰρ ἐκατέρα μορφή⁴¹² μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας ὅπερ ἴδιον ἔσχηκεν, τοῦ μὲν λόγου κατεργαζομένου τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν τοῦ λόγου, τοῦ</p>	<p>ե. ներգործէ երկաքանչիւրն բնութիւն⁴¹³ հաղորդութեամբ միմեանց, զոր ինչ յատուկ է իւրաքանչիւրում⁴¹⁴, այս-րինքն⁴¹⁵ Բանն⁴¹⁶ ներգործելով զոր ինչ</p>
---	---

* Առաջին քարգմանութեան մէջ այս հատվածը համարժեք չունի:

⁴⁰⁷ I ձևումըս

⁴⁰⁸ GH nr էն

⁴⁰⁹ «Ոչ ինչ գտանի սուտ ի միութեանս այսմիկ» և մյուս թարգմանությունն՝ սկիզբ տեղափոխված «և ոչ ինչ ստութիւն է յայսմ միութեան» հատվածները հունարենում համարժեք չունեն:

⁴¹⁰ HI յարայարին

⁴¹¹ H խոնարհութեամբն

⁴¹² «Վերպարան»-ն այս բառի ավելի ճշգրիտ համարժեքն է. հմմտ. «բնութիւն»:

⁴¹³ I երկաքանչիւր բնութիւնն

⁴¹⁴ H երկաքանչիւրում

⁴¹⁵ I այսպէս

⁴¹⁶ I + աստուած

δὲ σώματος ἐκτελοῦντος ἄπερ ἐστὶν τοῦ σώματος, καὶ τὸ μὲν αὐτῶν δι- αλάμπει τοῖς θαύμασιν, τὸ δὲ ταῖς ὑβρεσιν ὑποπέπτωκεν.	ζωοποιεῖ τὸ φῶς, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποι- οῦν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, ἀποδο- ῖκεν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν.
--	--

[ἮΥ 2038] ε. Φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν.⁴¹⁷ καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν.⁴¹⁸

Καὶ καθάπερ ὁ λόγος ἀπὸ τῆς ἰσότη- τος τῆς τοῦ πατρὸς δόξης ἐστὶν ἀχώ- ριστος, οὕτως τὸ σῶμα τὴν φύσιν τοῦ ἡμετέρου γένους οὐκ ἀπολέλοιπεν· εἷς γὰρ καὶ ὁ αὐτὸς ἀληθῶς υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ ἀληθῶς υἱὸς ἀνθρώπου τυγχάνει,	καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν. ⁴¹⁹ ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν. ⁴²⁰ ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν. ⁴²¹ ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν. ⁴²²
--	--

[ἮΥ 2038] ε. ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν.⁴²³ ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν.⁴²⁴ ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν.⁴²⁵ ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν.⁴²⁶ ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν.⁴²⁷

θεὸς μὲν κατὰ τοῦτο καθ' ὃ «ἐν ἀρ- χῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, ἄνθρωπος δὲ κατὰ τοῦτο καθ' ὃ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.» καὶ θεὸς μὲν κατὰ τοῦτο καθ' ὃ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ἄνθρωπος δὲ κατὰ τοῦτο καθ' ὃ γέ- γονεν ἐκ «γυναικός,» γέγονεν ὑπὸ	τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν. ⁴²⁸ ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν. ⁴²⁹ ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν. ⁴³⁰ ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν. ⁴³¹ ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν. ⁴³² ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν. ⁴³³ ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν. ⁴³⁴ ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν. ⁴³⁵ ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν. ⁴³⁶ ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν. ⁴³⁷
--	--

⁴¹⁷ G γρ

⁴¹⁸ «Ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν.»

⁴¹⁹ GH ζωοποιεῖν

⁴²⁰ GH ζωοποιεῖν

⁴²¹ I ζωοποιεῖν

⁴²² I ζωοποιεῖν

⁴²³ 3η/5. U. 1. «Ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν.»

⁴²⁴ 3η/5. U. 14. «Ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν.»

⁴²⁵ 3η/5. U. 3. «Ὁ λόγος ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν, ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ζωοποιεῖν, καὶ ἀποδοῖκεν ζωοποιεῖν.»

⁴²⁶ Ζδδδ. Φωφωφ. Φ 4.

⁴²⁷ I ζωοποιεῖν

<p>νόμον.” καὶ ἡ μὲν τῆς σαρκώσεως γέννησις ἀνθρωπίνης ἐστὶν δῆλωσις φύσεως, ὃ δὲ τοκετὸς τῆς παρθένου μήνυμα τῆς θείας ὑπάρχει δυνάμεως, καὶ ἡ μὲν νηπιότης τοῦ βρέφους διὰ τῆς τῶν σπαργάνων εὐτελείας ἐπιγινώσκεται, τὸ δὲ μέγεθος τῆς αὐτοῦ μεγαλωσύνης διὰ τῶν ἀγγελικῶν φωνῶν ἀποδείκνυται, καὶ ὁμοιοῦται μὲν τοῖς νεωστὶ τικτομένοις ἀνθρώποις οὗτος ὄν Ἡρώδης ἀσεβῶς φονεῦσαι βουλεύεται, ἀλλὰ ἐστὶν δεσπότης τῶν ὅλων ὄν μάγοι χαίρουσιν ἰκετευτικῶς προσκυνεῖν.</p>	<p><i>նոյն է յայտնումն մարդկային բնութեան, և ծնանիլն ի Կուսէն է⁴²⁸ նշան աստուածային զօրութեան: Երախայութիւնն մանկան ցուցանի պատելովն ի խանձարուս⁴²⁹, և մեծութիւն բարձրելոյն յայտնի ձայնիւն հրեշտակաց⁴³⁰: Նման է⁴³¹ մարդկան զոր Հերովդէս խորհի սպանանել, իսկ Տէր է ամենեցուն, որում մոգք եկին խնդութեամբ երկիր պագանել:</i></p>
---	--

ՄՄ 2038 գ. Աստուածն այսուիկ երևի, զի «Ի սկզբանէ էր Բանն. և Բանն էր առ Աստուած և Աստուած էր Բանն», իսկ մարդն այսուիկ, ցուցանի, զի «Բանն մարմին եղև և բնակեաց ի մեզ»: Աստուածն այսօրիկ երևի, զի «Ամենայն ինչ նովաւ եղև, և առանց նորա ոչ ինչ եղև»: Եւ մարդն այդուիկ ցուցանի, զի «Եղև ի կնոջէն» և եղև «ընդ արինաւք»: Մնունդն մարմնոյ ցուցակութիւն է մարդկային բնութեան, և ծնունդն Կուսին է օրինակ աստուածային զօրութեան: Տղայութիւն մանկան երևի նուաստութեամբ մարի, և մեծութիւն բարձրելոյն ցուցանի ձայնիւ հրեշտակաց և այլն:

[Հետևյալ հատվածը ՄՄ 2038 ձեռագրից բացակայում է:]

<p>ὅτε δὲ πρὸς τὸ τοῦ προδρόμου ἑαυτοῦ Ἰωάννου ἔρχεται βάπτισμα, ὅπως ἂν μὴ λάθῃ ὅτιπερ τῷ προκαλύμματι τῆς σαρκὸς ἡ θεότης ἐκρύπτετο, ἡ τοῦ πατρὸς φωνὴ ἐξ οὐρανῶν ἐπιβοῶσά φησιν· “οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠὺδόκησα.”</p>	<p><i>է. Արդ ի՞բրև⁴³² եկն ի մկրտութիւն առ նախընթացն իւր Յովհաննէս, զի յայտնեսցի աստուածութիւնն, որ վարագորաւ⁴³³ մարմնոյն ծածկիր, ձայն եղև յերկնից առ ի հօրէ՛⁴³⁴, թէ «Դա է Որդի իմ սիրելի ընդ որ հաճեցայ»:</i></p>
---	--

⁴²⁸ F չիք

⁴²⁹ Գուգ. Բ 7. «Եւ ծնաւ գորդին իւր զանդամնիկ, և պատեաց ի խանձարուս, և եղ զնա ի մարս»:

⁴³⁰ Գուգ. Բ 13. «Եւ յանկարծակի եղև ընդ հրեշտակին ընդ այնմիկ բագմութիւն զարաց երկնատրաց, որ արհնէին զԱստուած»:

⁴³¹ Հունարեանի «Նոր ձևավորվող» թարգմանված չէ. խոսքը նոր ձևավորվող մարդկության մասին է:

⁴³² GH իբր

⁴³³ HI վարագորի

⁴³⁴ I չիք առ ի հօրէ

<p>τοιγαροῦν ὄν ὡς ἄνθρωπον ἢ τοῦ δι- αβόλου πειράζει πανουργία⁴³⁵, τούτω ἄτε δὴ θεῶ ἢ τῶν ἀγγέλων τάξις⁴³⁶ δια- κονεῖ.</p>	<p><i>βι. ορροιδ ἱερρε εδωρρογι ἡνδρηιυη σασσωνωγωληων φηρδουθιενιν, ἡδῆν ἱερρε ελκασσουδου σωφασσασσουρην ἡρεε- σασσληρ:</i></p>
<p>(15.18-22) τὸ μὲν γὰρ πεινῆν καὶ δι- ψῆν, κοπιᾶν καὶ ὑπνοῦν ὁμολογουμέ- νως ἐστὶν ἄνθρωπου, ἀλλὰ τὸ πέντε ἄρτοις πέντε χιλιάδας ἀνθρώπων κορέσαι καὶ χαρίσασθαι τῇ Σαμαρείτιδι ζῶν ὕδωρ, ὅθεν ἀρυσασμένη αὐτῇ ὑπ- ῆρξεν τὸ μηκέτι διψῆν, καὶ ἐπὶ μὲν νώ- των θαλάσσης περιπατεῖν τῶν ποδῶν οὐ βαπτιζομένων, τὰς δὲ τῶν κυμάτων οἰδιήσεις ἐπιτιμωμένου τοῦ κλύδωνος κατευνάζειν ἐστὶν ἀναμφιβόλως θεοῦ.</p>	<p><i>ρ. φωηγῆσιν, δωρωιηλῆν, ψασσασ- ληρῆν κ φῆρῆν γωγσῆσασσληρ δωρρηληγῆρ φηρδ ε, ρωγῆ ἡρῆε ἡσῆρ ε ἡρῆε ἡσῆρ δωρρη γωφεσῆσῆσῆρ κ ῆρρηῆρῆρ σασσωρωσῆρῆρ ερρηρῆρ ἡρῆ- ρῆρῆρ, ῆρρηδ ε ῆρῆρ, ῆρ ρῆρῆρ, ῆρ κσ δω- ρωιηγῆρ⁴³⁷, κ ἡ ἡρρηρ δουφῆρ ἡσασ- σασσ⁴³⁸ ῆρῆρ, κ ἡρῆρῆρδουθιενιν δου- φῆρῆρ σασσῆρ ἡσῆρῆρῆρῆρῆρῆρ ἡρῆ- ρῆρῆρῆρῆρ ἡσῆρῆρῆρ⁴³⁹ ε φηρδ:</i></p>
<p>(ὥσπερ οὖν, ἵνα τὰ πολλὰ παραλεί- ψω, οὐ τῆς αὐτῆς ἐστὶν φύσεως τὸ κλαίειν ἐκ διαθέσεως οἴκτου τὸν τελευ- τήσαντα φίλον καὶ τὸ τὸν αὐτὸν ἀνα- ζῆν μέλλοντα διασκεδασθέντος τοῦ προσχώματος τῆς τεταρταίας ἤδη τα- φῆς ἐξανασηῆσαι πρὸς τὸ κέλευσμα τῆς φωνῆς ἢ τὸ ἐπὶ ξύλου ἡρτηῆσθαι καὶ ἐξ ἡμέρας εἰς νύκτα μεταβληθέντα τὰ στοιχεῖα πάντα συσσεῖσαι ἢ τὸ διαπε- πάρθαι τοῖς ἥλοις καὶ τὰς τοῦ παρα- δείσου πύλας ἀνοῖξει τῇ πίστει τῇ τοῦ ληστοῦ,</p>	<p><i>ββ. βι ορρηε⁴⁴⁰ ῆρ δῆρῆρ ῆρρηρῆρῆρ κ ρῆρῆρ ρωηδῆρῆρ ῆρρηρ⁴⁴¹ ῆρρηρῆρῆρ ῆρρηρῆρ, κ ῆρρηρ⁴⁴² ῆρρηρῆρῆρ ῆρρηρῆρ ῆρρηρῆρ ῆρρηρῆρῆρ δωρῆρῆρ ῆρρηρῆρῆρ ῆρῆρ, ῆρρηρ ἡρ ἡρῆρῆρῆρ⁴⁴³ ῆρρηρῆρ κ ῆρρηρῆρῆρ ῆρρηρ ἡρ⁴⁴⁴ ἡρρηρ⁴⁴⁵ ῆρ- ῆρῆρῆρ ῆρρηρῆρ ῆρρηρῆρ, κ ῆρρηρ ῆρρηρ ῆρρηρῆρ ἡρῆρῆρῆρ κ ῆρρηρῆρ ῆρρηρῆρ ῆρρηρ⁴⁴⁶ ῆρρηρῆρῆρ ῆρρηρῆρ⁴⁴⁷ ῆρρηρῆρ:</i></p>

⁴³⁵ «Φηρδουθιενιν ε ἐνθωρρηρῆρ σασσωνωγῆ ἡρρηρῆρῆρῆρ»:

⁴³⁶ «ῆρρηρῆρῆρῆρ ῆρρηρ»:

⁴³⁷ Η δωρωιηγῆρ

⁴³⁸ ῆρρηρῆρῆρῆρ «ῆρρηρῆρ ῆρρηρῆρ ῆρρηρῆρ»:

⁴³⁹ GH σασσωνωδωρῆρ

⁴⁴⁰ ῆρρηρῆρῆρῆρ ῆρρηρῆρῆρ ε. «ῆρρηρ ῆρρηρ ῆρρηρ ῆρρηρῆρ»:

⁴⁴¹ G ρῆρῆρ ρωηδῆρῆρ

⁴⁴² ῆρρηρῆρῆρῆρ ῆρρηρῆρῆρ ε. «ῆρ ῆρρηρῆρῆρῆρ ῆρ ῆρρηρῆρῆρῆρῆρῆρ, ῆρρηρ ῆρρηρῆρῆρ ῆρρηρ ῆρρηρῆρῆρῆρ ῆρρηρ»:

⁴⁴³ I ἡρρηρῆρῆρῆρ

⁴⁴⁴ Η ῆρ

⁴⁴⁵ I ἡρρηρῆρ G + κ

⁴⁴⁶ F ῆρρηρῆρ

⁴⁴⁷ ῆρρηρ ε ῆρρηρ «ῆρρηρῆρ»:

<p>οὕτως οὐ τῆς αὐτῆς ἐστὶν φύσεως τὸ λέγειν “ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἑσμέν” καὶ τὸ λέγειν ὁ “πατήρ μου μείζων μου ἐστιν.”</p>	<p><i>Նոյնպէս և ոչ միոյ բնութեան է ասելն «ես և Հայր իմ⁴⁴⁸ մի եմք» և ասելն «Հայր մեծ⁴⁴⁹ քան զիս»:</i></p>
<p>εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ ἐν τῷ δεσπότῃ Ἰησοῦ Χριστῷ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐν ἐστὶν πρόσωπον, ὅμως ἕτερόν ἐστὶν ἐκεῖνο ἐξ οὗ ἐν ἑκατέρῳ κοινόν ἐστὶν τὸ τῆς ὕβρεως, καὶ ἕτερον ἐξ οὗ κοινόν τὸ τῆς δόξης καθέστηκεν. ἐξ ἡμῶν μὲν γάρ ἐστὶν αὐτῷ ἡ ἐλάσσων τοῦ πατρὸς ἀνθρωπότης, ἀπὸ δὲ τοῦ πατρὸς ἐστὶν αὐτῷ ἡ μετὰ τοῦ πατρὸς ἴση θεότης.</p>	<p><i>Ժ. Քանզի թէպէտ ի Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս մի է անձն՝ Աստուծոյ և մարդոյ, սակայն այլ ինչ է այն, յորմէ ելանէ պարսաւանքն հաւասար երկոցունց բնութեանցն, և այլ ինչ է այն, յորմէ ելանէ փառքն հաւասար⁴⁵⁰ նոցունց, զի ի մերմէ է⁴⁵¹ նմա փոքր քան զՀայր մարդկութիւն, և ի Հօրէ է որ հաւասար է ընդ Հօր աստուածութիւնն:</i></p>
<p>[V. Varitas carnis in Christo probatur ex Scriptura.]</p>	<p><i>Գլուխ հինգերորդ</i></p>
<p>διὰ ταύτην τοίνυν τοῦ προσώπου τὴν ἔνωσιν τὴν ἐν ἑκατέρῃ φύσει νοεῖσθαι ὀφείλουσαν καὶ υἱὸν ἀναγινώσκομεν ἀνθρώπου κατεληλυθέναι ἐξ οὐρανοῦ, ὅποτε ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τὸ σῶμα ἐξ αὐτῆς τῆς παρθένου ἐξ ἧς ἐτέχθη, προσέλαβεν, καὶ πάλιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ σταυρωθεὶς λέγεται καὶ ταφείς, ὅποτε ταῦτα οὐκ ἐν αὐτῇ τῇ θεότητι ἐν ἧ ἰσογενῆς καὶ συναϊδίου καὶ ὁμοούσιου ὦν τῷ πατρί, ἀλλ’ ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπομεμένηκε φύσεως.</p>	<p><i>Ժա. Վասն այսր⁴⁵² միութեանս անձին⁴⁵³, զոր իմանամք ի յերկուս բնութիւնս, ընթեռնուք⁴⁵⁴ զորդի մարդոյ իջեալ⁴⁵⁵ յերկնից, յորժամ և նոյն⁴⁵⁶ Որդի Աստուծոյ գմարմինն⁴⁵⁷ էառ ի Կուսէն, յորմէ ծնան: Եւ դարձեալ Որդի Աստուծոյ խաչեալ ասի և թաղեալ, յորժամ կրեաց զայդոսիկ ոչ⁴⁵⁸ ըստ աստուածութեան, որով Միածին⁴⁵⁹ է, մշտնջենաւորակից և համագոյակից ընդ Հօր, այլ ըստ տկարութեանն մարդկային բնութեանն:</i></p>

⁴⁴⁸ I չԻք
⁴⁴⁹ I իմ մեծ է
⁴⁵⁰ GH անհաւասար
⁴⁵¹ GH չԻք
⁴⁵² GH այս
⁴⁵³ I անձինն
⁴⁵⁴ H ընթանալիք
⁴⁵⁵ I + ի
⁴⁵⁶ Թարգմանչի ալեկացրածն է:
⁴⁵⁷ GH գմարմին
⁴⁵⁸ H զի
⁴⁵⁹ GH միածինն

[ՄՄ 2038] Ժա. Եւ զի իմասցի միութիւնս անձնաւորութեան յերկուս բնութիւնս, որդին մարդոյ ասի⁴⁶⁰ իջեալ յերկնից, յորժամ Որդին Աստուծոյ զմարմին էառ ի Կուսէն, յորմէ ծնաւ: Եւ դարձեալ Որդի Աստուծոյ խաչեցաւ և թաղեցաւ, թէպէտ զայսոսիկ ոչ կրեաց աստուածութեամբն իւրով, որով Միածինն է, մշտնջենաւորակից և համագոյակից է Հօր, բայց ըստ տկարութեան մարդկային բնութեան:

<p>ὅθεν τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν σταυρωθέντα καὶ ταφέντα πάντες καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ συνομολογοῦμεν κατ' ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικὸν "εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἑσταύρωσαν."</p>	<p>Վասն որոյ զՄիածին Որդին⁴⁶¹ Աստուծոյ խաչեալ և թաղեալ ամենեքեանս ի դաւանութեան խոստովանիմք, ըստ ասացելոյն Պօղոսի⁴⁶², «զի եթէ էր ծանուցեալ⁴⁶³, ոչ արդեօք զՏէրն փառաց ի խաչ հանէին»⁴⁶⁴:</p>
---	--

ՄՄ 2038 Վասն այնորիկ Միածին Որդի Աստուծոյ խաչեցաւ և թաղեցաւ: Որպէս ամենեքեան ըստ առաքելադիր դաւանութեան խոստովանիմք, և առաքելն վկայէ. «զի եթէ ծանուցեալ էին ոչ տակաւին զՏէրն ի խաչ հանէին», և այլն:

[Բնագրի շարունակութիւնը ՄՄ 2038 ձեռագիրը շունի:]

<p>ὅτε δὲ αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν καὶ σωτὴρ τὴν πίστιν τῶν μαθητῶν διὰ τῶν οἰκείων ἐξεπαίδευσεν ἐρωτήσεων, "τίνα με," φησίν, "λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;"</p>	<p>Արդ յորժամ նոյն Տէրն և Փրկիչն մեր հարցաքննութեամբք⁴⁶⁵ իւրովք ուսուցանէր զհաւատս⁴⁶⁶ աշակերտացն իւրոց, ասաց⁴⁶⁷, թէ «զո՞ք որ ասեն մարդիքն⁴⁶⁸, թէ իցէ որդի մարդոյ»⁴⁶⁹:</p>
<p>καὶ ἐκείνων ἀποκριναμένων ἄλλας ἄλλων εἶναι δόξας "ὕμεις," φησίν, "τίνα με λέγετε εἶναι;" ἐμὲ δηλαδὴ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄν ἐν μορφῇ δούλου καὶ ἀληθεία σώματος θεωρεῖτε, τίνα με λέγετε [εἶναι]⁴⁷⁰:</p>	<p>Եւ իբրև նոքա զպէսպէս⁴⁷¹ կարծիս պատմէին, դարձեալ ասաց. «Իսկ դուք զո՞ք որ⁴⁷² ասէք զինէն, թէ իցեմ»⁴⁷³, զինէն ասէ, այսինքն⁴⁷⁴ որ եմ որդի մարդոյ և զոր ի կերպարանս ծառայի և ի ճշմարտութիւն մարմնոյ դուք տեսանէք:</p>
<p>ἐνθα ὁ μακάριος Πέτρος θεόθεν ἐμ-</p>	<p>Յայնժամ երանելին Պետրոս ազդե-</p>

⁴⁶⁰ Հունարէնում՝ «կարդում ենք». հմմտ. «ընթεκνουν»:

⁴⁶¹ GH որդի

⁴⁶² Հունարէնում՝ «ըստ այն առաքելական [խոսքի]»:

⁴⁶³ F + նոցա

⁴⁶⁴ Ա Կոր. Բ 8. «զի եթէ էր ծանուցեալ, ոչ արդեւ զՏէր փառացն ի խաչ հանէին»:

⁴⁶⁵ GH հարցաքննութեամբք

⁴⁶⁶ F զհաւատն

⁴⁶⁷ G չիք

⁴⁶⁸ GH մարդկան

⁴⁶⁹ Մատթ. ԺԶ 13. «Ձո՞ք ոք ասեն զինէն մարդիկն՝ թէ իցէ որդի մարդոյ»:

⁴⁷⁰ Վերջին հատվածը՝ «ասում էք, թե ես ո՞վ եմ», թարգմանված չէ:

⁴⁷¹ GH պէսպէս

⁴⁷² G չիք ասեն մարդկան, թէ իցէ որդի մարդոյ: Եւ իբրև նոքա պէս պէս կարծիս պատմէին:

Դարձեալ ասաց. «Իսկ դուք զո՞ք ոք

⁴⁷³ Մատթ. ԺԶ 15. «Իսկ դուք զո՞ք ոք ասէք զինէն թէ իցեմ»:

⁴⁷⁴ I այսպէս

<p>πνευσθείς και διὰ τῆς οἰκείας ὁμολογίας πᾶσιν μέλλων γίνεσθαι σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν “σὺ εἶ,” φησίν, ὁ “Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος” και ἀξίως μακάριος ἀπεφάνθη παρὰ τοῦ κυρίου και ἀπὸ τῆς πρωτοτύπου πέτρας τὸ στερεὸν ἐπεσπάσατο τῆς τε ἀρετῆς και τῆς προσηγορίας.</p>	<p>ցեալ ի վերուստ արտաբերեաց զօգտաբերն ամենայն ազանց զխոստովանութիւն իւր ասելով⁴⁷⁵. «Դու ես Քրիստոս Որդի Աստուծոյ կենդանոյ»⁴⁷⁶: Եւ յիրաւի ի Տեառնէ երանեցաւ և ի նախապետական վիմէն էառ զհաստատութիւն իշխանութեան և⁴⁷⁷ անուան իւրոյ:</p>
<p>ὅστις δι’ ἀποκαλύψεως τοῦ πατρὸς τὸν αὐτὸν και υἱὸν θεοῦ ὡμολόγησεν και Χριστόν, ἐπειδὴ περ ἔν τούτων δίχα θατέρου λαμβανόμενον ἀνόνητον ἐτύγγανεν εἰς σωτηρίαν και τοῦ αὐτοῦ ὑπῆρχεν κινδύνου τὸ τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστόν ἢ θεὸν μόνον ἄνευ ἀνθρώπου ἢ δίχα θεοῦ πιστεύειν ἄνθρωπον μόνον.</p>	<p>Ժբ. Վասն զի զմի⁴⁷⁸ և զնոյն Տէրն⁴⁷⁹ համանգամայն Որդի Աստուծոյ և Քրիստոս հայրական յայտնութեամբ խոստովանեաց, քանզի զմիւն⁴⁸⁰ առանց միւսոյն իմացեալ ոչ ինչ օգտէր ի փրկութիւն, այլ հաւասար վնասէր հաւատալ զՏէրն⁴⁸¹ մեր Յիսուս Քրիստոս կամ Աստուած միայն առանց մարդոյ և⁴⁸² կամ մարդ միայն առանց Աստուծոյ:</p>
<p>μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν τοῦ κυρίου, ἣτις δηλαδὴ τοῦ ἀληθοῦς αὐτοῦ σώματος γέγονεν, ἐπειδὴ περ οὐκ ἄλλος ἀνέστη εἰ μὴ ὁ σταυρωθεὶς και ἀποθανών, τί ἕτερον τῆ τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν αὐτοῦ διαγωγῆ γέγονεν ἢ ἵνα ἐκ πάσης ἀχλύος τὰ τῆς πίστεως ἡμῶν καθαρθῆ;</p>	<p>Իսկ ապա ի մեռելոց շարուցեալ Քրիստոսի⁴⁸³ նովին ճշմարիտ մարմնովն⁴⁸⁴, որով⁴⁸⁵ խաչեցեալ էր և մեռեալ, ոչ զա՞յլ ինչ արար ի քառասնօրեայ ժամանակին, եթէ ոչ հաստատել և սրբել⁴⁸⁶ յամենայն երկմտութենէ զառողջութիւն մերոյ հաւատոյն,</p>

⁴⁷⁵ «Պատրաստվելով դառնալ բոլոր ազգերի փրկությունը՝ իր խոստովանութեամբ... ասաց»:
⁴⁷⁶ Մատթ. ԺԶ 16. «Պատասխանի ետ նմա Սիմովն Պետրոս՝ և ասէ. Դու ես Քրիստոսն որդի Աստուծոյ կենդանոյ»:
⁴⁷⁷ G չիք
⁴⁷⁸ HI մի
⁴⁷⁹ Հունարենում «նրան»:
⁴⁸⁰ GH միւն
⁴⁸¹ I ախր
⁴⁸² GH չիք
⁴⁸³ Հունարենում «Տիրոջ հարությունից հետո»:
⁴⁸⁴ GH մարմնով
⁴⁸⁵ Հունարենում այս բառի դիմաց՝ «քանզի ոչ այլ ոք հարություն ասով, եթե ոչ նա, ով»:
⁴⁸⁶ GH հաստատեալ և սրբեալ

<p>διαλεγόμενος γὰρ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς καὶ συνδιατρίβων καὶ συναλιζόμενος ἀκριβέστερόν τε καὶ πολυπραγμονικώτερον διὰ τῆς ἀφῆς ἑαυτὸν ψηλαφᾶσθαι παρὰ τούτων, οὐς ἔπληττεν τὸ ἀμφίβολον, ἐνδιδοὺς διὰ τοῦτο καὶ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν εἰσήιει πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ τῷ φυσήματι τῷ ἑαυτοῦ παρεῖχεν ἄγιον πνεῦμα καὶ χαριζόμενος τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως τῶν θείων γραφῶν ἀνεκάλυπτε τὰ ἀπόρρητα.</p>	<p>քանզի երևեալ աշակերտաց իւրոց խօսէր և հաղորդէր⁴⁸⁷ ընդ նոսա և թոյլ տայր նոցա ի յերկմտութենէ⁴⁸⁸ շօշափել⁴⁸⁹ զմարմին իւր, և դրօք փակելովք մտանէր առ նոսա, և փշմամբ իւրով ետ նոցա զՀոգին Սուրբ և⁴⁹⁰ զլոյս իմացողութեան և բացայայտէր նոցա զծածկեալ խորհուրդս սուրբ գրոցն:</p>
<p>καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς τὰ τραύματα τῆς πλευρᾶς καὶ τὰς διατρήσεις τῶν ἥλων καὶ πάντα τὰ τοῦ νεαροῦ πάθους ἐπεδείκνυ σημαῖα λέγων· ἠψηλαφήσατέ με καὶ ἴδετε ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα,</p>	<p>Եւ դարձեալ ցուցանէր նոցա զխոցն կողից և զվէրս բեւեռաց⁴⁹¹ և զամենայն նշանն անցեալ շարշարանացն ասելով. «տեսէք զձեռս իմ և զոտս, զի ես նոյն եմ, շօշափեցէք զիս և տեսէք, զի ոգի մարմին և ոսկերս ոչ ունի, որպէս զիս տեսանէք, զի ունիմ»⁴⁹²:</p>
<p>ὅπως ἂν ἐν αὐτῷ μεμενηκέναι γνωσθῆ ἢ ιδίότης τῆς τε θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀδιαίρετος οὕτω τε μάθωμεν τὸν λόγον μὴ τοῦτο εἶναι ὄπερ ἐστὶν ἡ σὰρξ, ἀλλ' ἓνα υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ τὸν λόγον ὁμολογήσωμεν καὶ τὴν σάρκα. ἥστινος πίστεως τοῦ μυστηρίου κοῦφος ὢν Εὐτυχῆς οὗτος καὶ ἀμέτοχος ὀφείλει νομίζεσθαι,</p>	<p>Եւ զայս ամենայն առնէր⁴⁹³, որպէս զի ծանուցէ, թէ յատկութիւնք աստուածային բնութեան և մարդկային բնութեան⁴⁹⁴ անբաժանելի կային ի նմա, և զի մեք գիտասցուք, թէ բանն ոչ է մարմին, այլ հաւատասցուք, թէ մի և նոյն Որդին Աստուծոյ և՛ Բան է և՛ մարմին: Արդ եւտիքս յոյժ անընդունակ այսր հաւատոյ խորհրդոյս համարելի է,</p>
<p>ὅς τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἐν τῷ μονογενεῖ τοῦ θεοῦ οὕτε διὰ τῆς ταπεινότητος τῆς ἀνθρωπότητος οὕτε διὰ τῆς δόξης ἐπέγνω τῆς ἀναστάσεως.</p>	<p>Ժգ. զի զմեր բնութիւն ի Միածին Որդին Աստուծոյ ոչ ճանաչեաց՝ ոչ ի ձեռն խոնարհութեան մահկանացութեան⁴⁹⁵, և ոչ ի ձեռն փառաց չարութեան:</p>

⁴⁸⁷ Հունարենում «և ապրում և ուտում էր նրանց հետ»:

⁴⁸⁸ I յերկմտութեան

⁴⁸⁹ Հունարենում ավելացված է «սաստիկ ուշադիր և հետազոտաբար»:

⁴⁹⁰ Հունարենում ավելացված է «շնորհելով»:

⁴⁹¹ G բեւեռացն

⁴⁹² Ղուկ. ԻԴ 39. «Տեսէք զձեռս իմ և զոտս, զի ես՝ նոյն եմ. շաշափեցէք զիս՝ և տեսէք. զի ոգի՝ մարմին և ոսկերս ոչ ունի, որպէս զիս տեսանէք զի ունիմ»:

⁴⁹³ Այս հատվածը թարգմանին է ավելացրել:

⁴⁹⁴ H չիք և մարդկային բնութեան

⁴⁹⁵ Հունարենում «մարդկության»:

<p>οὔτε τὴν ἀπόφασιν ἐφοβήθη τοῦ μακαρίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ λέγοντος “πᾶν πνεῦμα τὸ ὁμολογοῦν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι ἀπὸ θεοῦ ἐστὶν καὶ πᾶν πνεῦμα τὸ διαιροῦν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀπὸ θεοῦ οὐκ ἐστὶν καὶ οὗτός ἐστιν ὁ ἀντίχριστος.”</p>	<p>Նա և ոչ զարհուրեցաւ ի բանիցն երանելի առաքելոյն և աւետարանչին Յովհաննու, թէ «ամենայն հոգի, որ խոստովանի զՅիսուս Քրիստոս մարմնով եկեալ⁴⁹⁶ յԱստուծոյ է նա, և ամենայն հոգի որ լուծանէ զՅիսուս, չէ նա յԱստուծոյ, և այս ներին է»⁴⁹⁷:</p>
<p>τί δέ ἐστὶν τὸ διαιροῦν Ἰησοῦν εἰ μὴ τὴν ἀνθρωπίνην ἀπ’ αὐτοῦ φύσιν ἀποχωρίζειν καὶ τὸ μυστήριον δι’ οὗπερ ἐσώθημεν μόνου, πειρᾶσθαι μάταιον διὰ πλασμαμάτων ἀναιδῶν ἀπεργάζεσθαι;</p>	<p>Արդ զի՞նչ է լուծանելն զՅիսուս, եթէ ոչ բաժանելն⁴⁹⁸ ի նմանէ զմարդկային բնութիւն և սնտոի աղանդով խափանել զխորհուրդ տնօրէնութեանն, որով փրկեցաք:</p>
<p>ὁ δὲ τὴν ἀχλὺν ὑφιστάμενος περὶ τὴν φύσιν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἀναγκαίως καὶ περὶ τὸ πάθος αὐτοῦ τῆ παραπλησία τυφλώσει παραφρονεῖ.</p>	<p>Իսկ եթէ կուրացաւ առ⁴⁹⁹ ի ճանաչելոյ⁵⁰⁰ զբնութիւն մարմնոյն⁵⁰¹ Քրիստոսի, հարկ է ևս նմա, զի նոյնպէս կուրացի ի ճանաչումն⁵⁰² շարչարանաց նորին,</p>
<p>καὶ γὰρ εἰ τὸν σταυρὸν τοῦ δεσπότου ψευδῆ μὴ νενόμικεν καὶ τὸ πάθος τὸ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας ἀναδεχθὲν ἀληθὲς γενόμενον οὐδαμῶς ἀμφιβάλλει, οὗτινος οὖν ἐπιγινώσκει τὸν θάνατον, ἐπιγινώσκέτω [καὶ] τὴν σάρκα καὶ μηδὲ τῆς ἡμετέρας αὐτὸν σαρκὸς ἄνθρωπον ἀπαρνεῖσθω, ὃν παθητὸν ἔγνω γενόμενον, ἐπειδὴ περ ἡ ἄρνησις τοῦ ἀληθοῦς σώματος ἄρνησίς ἐστὶν καὶ τοῦ πάθους τοῦ σώματος.</p>	<p>քանզի եթէ սուս ոչ կարծէր զխաչն⁵⁰³ Տեառն և եթէ ճիշտ⁵⁰⁴ համարէր⁵⁰⁵ զընկալեալ վասն փրկութեան աշխարհի զշարչարանս, ճանաչէր արդեօք զճշմարիտ մարմինն նորա, զորոյ մահն հաւատայր, եւ ոչ ուրանայր զբնութիւն մերոյ մարմնոյն, եթէ⁵⁰⁶ ճանաչէր զնա շարչարելի, քանզի ուրանալն զճշմարտութիւն մարմնոյն է և⁵⁰⁷ ուրանալ զմարմնաւոր շարչարանս:</p>

⁴⁹⁶ *Հ/բ*

⁴⁹⁷ Հմմտ. Ա. Յովհ. Գ. 3. «և ամենայն հոգի որ ոչ խոստովանի զՅիսուս Քրիստոս մարմնով եկեալ, չէ նա յԱստուծոյ. և այս ներինն է»:

⁴⁹⁸ *Ի բաժանեալ*

⁴⁹⁹ *Հ/բ*

⁵⁰⁰ *Հ ճանաչելոյ: | «Եթէ կուրացաւ առ ի ճանաչելոյ» համապատասխանում է «խաւարի մեջ գտնվելով... վերաբերյալ»:*

⁵⁰¹ *GH մարմնոյ*

⁵⁰² *Հ/բ ի ճանաչումն*

⁵⁰³ *Հ զխաչ*

⁵⁰⁴ *Ի ճշմարիտ*

⁵⁰⁵ *Հունարենում՝ «ոչ մի կասկած չունի»:*

⁵⁰⁶ *Հունարենում՝ «և թող չուրանա, որ մեր մարմնի հետ նույնն է մարդը, որին»:*

⁵⁰⁷ *Հ Ի ևս*

<p>εί τοίνυν δέχεται πίστιν Χριστιανῶν καὶ ἀπὸ τοῦ κηρύγματος τοῦ εὐαγγελίου μὴ τὴν οἰκείαν ἀκοὴν ἀποστρέφει,</p>	<p><i>Ուրեմն ապա եթէ գրիստոնէական⁵⁰⁸ հաւատն ընդունի և ոչ դարձուցանէ զլսելիս յաւետարանական քարոզութեանէ անտի,</i></p>
<p>σκοπεῖτω ποία φύσις διαπεπαρμένη τοῖς ἥλοις ἐν τῷ τοῦ σταυροῦ ξύλῳ κεκρέμαστο καὶ ἀνοιγείσης τῆς πλευρᾶς τοῦ προσπεπηγότος τῷ σταυρῷ διὰ τοῦ δόρατος τοῦ στρατιώτου νοεῖτω πόθεν τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ ἐρρήη ὥστε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ τῷ τε λουτρῷ καταρδεύεσθαι καὶ τῷ πόματι.</p>	<p><i>Ժգ. տեսցէ, թէ որով բնութեամբ խաչեցեալն բեւոք կախիւր զփայտէ⁵⁰⁹: Եւ ի բանալ տիգաւ զինաւորին⁵¹⁰ զկողս խաչեցելոյն իմասցէ, թէ ուտի էլին ջուր և արիւն ոռոգանել զեկեղեցին Աստուծոյ աւազանաւ և բաժակաւ⁵¹¹:</i></p>
<p>ἀκουέτω δὲ καὶ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου κηρύττοντος ὅτι ὁ καθαρισμὸς τοῦ πνεύματος διὰ τοῦ ῥαντισμοῦ γίνεται τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, μὴδὲ παροδικῶς ἀναγινωσκέτω τοῦ αὐτοῦ ἀποστόλου τὰ ῥήματα λέγοντος· ἠεὶδότες ὅτιπερ οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐξηγοράσθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν πατροπαράδοτου ἀναστροφῆς, ἀλλὰ τῷ τιμίῳ αἵματι ὡσανεὶ ἄμνοῦ ἁγίου καὶ ἀμώμου Ἰησοῦ Χριστοῦ.”</p>	<p><i>Լուիցէ գառաքելոյն⁵¹² Պետրոսի գրանն, որ ասէ. «սրբութիւն Հոգոյն լինի⁵¹³ հեղմամբ արեանն Յիսուսի Քրիստոսի»⁵¹⁴: Եւ դարձեալ ասէ⁵¹⁵. «գիտասցիք, եթէ ոչ ապականացու արծաթեղինօք և ոսկեղինօք փրկեցայք ի ձերոց ունայնութեան⁵¹⁶ հայրենատուր գնացիցն, այլ պատուական արեամբն⁵¹⁷ Քրիստոսի, իբրև անբիծ և անարատ գառինն»⁵¹⁸:</i></p>
<p>καὶ τοῦ μακαρίου δὲ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου τῆ ἰμαρτυρία μὴ ἀνθιστάσθω</p>	<p><i>Եւ մի ընդգիմասցի վկայութեան⁵¹⁹ սուրբ առաքելոյն⁵²⁰ Յովհաննու, որ</i></p>

⁵⁰⁸ H Գրիստոնէկութեան: | Հունարենում «գրիստոնյաների»:

⁵⁰⁹ HI ի փայտէ

⁵¹⁰ G զինաւորին տիգաւ

⁵¹¹ H բաժակիս FI բաժակիս

⁵¹² Հունարենում ավելացված է «երանելի»:

⁵¹³ H լինի հոգոյն

⁵¹⁴ Հմմտ. Պետ. Ա 2. «սրբութեամբ հոգոյն, ի հնազանդութիւն և ի հեղումն արեանն Յիսուսի Քրիստոսի»:

⁵¹⁵ H չիք: | Հունարենում ավելի երկար հատված է. «ոչ էլ թող հպանցիկ ընթերցի նույն առաքյալի խոսքերը, երբ նա ասում է»:

⁵¹⁶ G չիք

⁵¹⁷ H արեամբ

⁵¹⁸ Հմմտ. Ա Պետ. Ա 18-19. «Գիտասցիք, զի ոչ ապականացու արծաթեղինաւ և ոսկեղինաւ փրկեցարուք ի ձերոց ունայնութեան հայրենատուր գնացիցն, այլ պատուական արեամբն Քրիստոսի, իբրև անբիծ և անարատ գառինն»:

⁵¹⁹ H ընդդիմացէ վկայութեանն

⁵²⁰ GH առաքելայն

<p>λέγοντος· “καὶ τὸ αἷμα Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας”</p>	<p>ասէ⁵²¹. «արիւնն⁵²² Յիսուսի Որդւոյն նորա⁵²³ սրբէ զմեզ յամենայն⁵²⁴ մեղաց»⁵²⁵:</p>
<p>καὶ πάλιν· “αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν. τίς ἐστὶν ὃς ἐνίκησεν τὸν κόσμον εἰ μὴ ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ; οὗτος ὁ ἐρχόμενος δι’ ὕδατος καὶ αἵματος Ἰησοῦς Χριστός, οὐκ ἐν τῷ ὕδατι μόνον, ἀλλ’ ἐν ὕδατι καὶ αἵματι, καὶ τὸ πνεῦμά ἐστὶν τὸ μαρτυροῦν, ἐπειδὴ τὸ πνεῦμά ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. τρεῖς γάρ εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οἱ τρεῖς τὸ ἕν εἰσιν,”</p>	<p>Եւ դարձեալ ասէ, թէ «այս է յաղթութիւն, որ յաղթէ աշխարհի՝ հաւատքն մեր: Եւ ով իցէ, որ յաղթիցէ աշխարհի⁵²⁶, եթէ ոչ⁵²⁷ որ հաւատասցէ, եթէ Յիսուս է Որդի Աստուծոյ: Սա է⁵²⁸, որ եկն ջրով և արեամբ Յիսուս Քրիստոս, ոչ ջրով միայն, այլև արեամբ և ջրով⁵²⁹: Եւ հոգին է, որ վկայէ, զի Քրիստոս է ճշմարտութիւնն, քանզի երեք են⁵³⁰, որ վկայեն՝ հոգին և ջուրն և արիւնն, և երեքեանն մի են»⁵³¹,</p>
<p>τὸ πνεῦμα δηλονότι τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τὸ αἷμα τῆς λυτρώσεως καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, ἅπερ τὰ τρία ἕν ἐστὶν καὶ ἀμέριστα μένει καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν χωρίζεται συναφείας, ἐπειδὴ περ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἐν ταύτῃ ζῆ καὶ προκόπτει τῇ πίστει, ἵνα μήτε δίχα τῆς ἀληθοῦς θεότητος ἢ ἀνθρωπότης μήτε δίχα τῆς ἀλη-</p>	<p>այսպէս⁵³² հոգին սրբութեան և արիւնն փրկութեան և ջուրն մկրտութեան, որք երեքինն մի են և անբաժանելի մնան, և ոչ ոք ի նոցունց ի միաւորութենէ միմեանց անջատի⁵³³: Քանզի կաթողիկէ եկեղեցին այսու հաւատով կենայ և զարգանայ, զի ի Քրիստոս Յիսուս⁵³⁴ ոչ հաւատասցի առանց ճշմարիտ աստուածութեանն</p>

⁵²¹ G + ρէ

⁵²² H արիւն

⁵²³ G Աստուծոյն

⁵²⁴ G ի

⁵²⁵ Ա Յովհ. Ա 7. «արիւնն Յիսուսի որդոյ նորա սրբացէ զմեզ յամենայն մեղաց»:

⁵²⁶ F չիք հաւատֆն մեր: Եւ ով իցէ, որ յաղթիցէ աշխարհի

⁵²⁷ G չիք

⁵²⁸ GH ասէ

⁵²⁹ FI ջրով և արեամբ | H չիք Յիսուս Քրիստոս ոչ ջրով միայն, այլև արեամբ և ջրով

⁵³⁰ H երեքինն

⁵³¹ Հմմտ. Ա Յովհ. Ե 4-8. «Եւ այս է յաղթութիւնն՝ որ յաղթէ աշխարհի, հաւատֆն մեր: Եւ ով իցէ որ յաղթիցէ աշխարհի. եթէ ոչ՝ որ հաւատայցէ եթէ Յիսուս է որդի Աստուծոյ: Սա է որ եկն ջրով և հոգով և արեամբ, Յիսուս Քրիստոս. ոչ ջրով միայն, այլ և արեամբ և ջրով. և հոգին է որ վկայէ, զի հոգին իսկ է ճշմարտութիւն: Սոքա երեքինն են որ վկայեն. հոգին, և ջուրն, և արիւնն. և երեքինն մի են»:

⁵³² GH այսիմֆն

⁵³³ G անջատի

⁵³⁴ «Քրիստոս Յիսուս»-ի համարժեք հունարենում չկա:

<p>θοῦς ἀνθρωπότητος ἢ θεότης πιστεύηται.</p>	<p><i>մարդկութիւնն և ոչ առանց ճշմարիտ մարդկութեան աստուածութիւնն⁵³⁵ :</i></p>
<p>[VI. Eutychis prava et subdola confessio. Qua ratione, si resipiscit, communioni sit restituendus. Legati mittuntur in rientem.]</p>	<p><i>Վեցերորդ գլուխ</i></p>
<p>Πρὸς μέντοιγε τὴν διαλαλιὰν τῆς ὑμετέρας ἀκροάσεως ὡς Εὐτυχῆς ἀπεκρίνατο λέγων· ὁμολογῶ ἐκ δύο φύσεων γενεῆσθαι τὸν κύριον ἡμῶν πρὸ τῆς ἐνώσεως, μετὰ δὲ τὴν ἔνωσιν μίαν φύσιν ὁμολογῶ, θαυμάζω τὴν οὕτως ἀλλόκοτον καὶ οὕτω διεστραμμένην ὁμολογίαν μηδεμιᾶ τῶν δικαζόντων ἐπιτιμήσει δόξασαν ἐπιλήψιμον καὶ τὸν οὕτως ἄφρονα λόγον ἐν παραδρομῇ γεγονότα ὡς τῶν ἀκουσθέντων οὐδενὶ προσκρουσάντων,</p>	<p><i>Եւ քանզի Եւտիքէս առ⁵³⁶ հարցաքննութիւնդ ձեր պատասխանի ետ ասելով. «Խոստովանիմ զՏէրն մեր յերկուց բնութեանցն լեալ յառաջ քան զմիաւորութիւն, իսկ յետ միաւորութեանն մի բնութիւն խոստովանիմ», յոյժ գարմանամք, թէ զիս՞րդ այնքան ամբարիշտ և գարշելի խոստովանութիւնն ոչ յումեքէ դատաւորաց⁵³⁷ կշտամբեցաւ, կամ⁵³⁸ թէ վասն է՞ր այնպէս առանց սաստի թոյլ տուաւ անցանել բանն այն յիմար և հայհոյիչ, իբր թէ ոչ յուեայ ինչ յինչը գայթակղելի:</i></p>
<p>ὁπότε τὸν αὐτὸν τρόπον ἐστὶν ἀσεβὲς τὸ λέγειν ὡς ἐκ δύο φύσεων πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὁ μονογενῆς ἐστὶν υἱὸς τοῦ θεοῦ, ὥσπερ ἐστὶν ἀθέμιτον τὸ διαβεβαιουῖσθαι ὡς μετὰ τὸν λόγον σάρκα γενέσθαι μία ἐν αὐτῷ φύσις ἐστίν.</p>	<p><i>Քանզի որպէս ամբարշտաբար ասացան, թէ Միածին Որդին Աստուծոյ ունէր զերկուս բնութիւնս յառաջ քան զմարմնանալն, նոյնպէս անիրաւաբար ասի, թէ յետ մարմնանալոյն⁵³⁹ ունի զմի եզական բնութիւն:</i></p>
<p>ὅπερ ὅπως ἂν μὴ Εὐτυχῆς ὀρθῶς εἴτ' οὖν ἀνεκτῶς ὑπολάβῃ ρηθέν, ἐπειδὴπερ ἐξ οὐδεμιᾶς ὑμῶν ἐπεστόμισται ψήφου, τὴν τῆς σῆς ἀγάπης ὑπομιμνήσκομεν ἀκρίβειαν, ἀδελφὲ τιμιώτατε, ἵνα εἰ διὰ τῶν τοῦ θεοῦ οἰκτιրμῶν εἰς ἀπολογίαν περιίσταται τὰ τοῦ πράγματος, ἢ ἀγνωσία τοῦ ἀμα-</p>	<p><i>Արդ զի մի Եւտիքէս վասն ոչ լինելոյ ևս ի վերայ այսր⁵⁴⁰ բանի⁵⁴¹ կշտամբեալ ի ձեռն, համարիցի թէ ուղիղ կամ ներելի ինչ իցէ այս, խրատեմք ի զգուշութիւն սիրոյդ ձերոյ, եղբայր սիրելի, զի եթէ ազգեցութեամբ ողորմութեանն⁵⁴² Աստուծոյ իրն յաջողեցի առ ապաշխարութիւն, սրբեցես ևս յախ-</i></p>

⁵³⁵ *Ի չիք Քանզի կաթողիկէ եկեղեցին... մարդկութեան աստուածութիւնն*

⁵³⁶ *Ի սուս*

⁵³⁷ *ԻԲ դատաւորացի*

⁵³⁸ *Ի և*

⁵³⁹ *Հունարեան ավելացնում է «Բանը»:*

⁵⁴⁰ *Գ այս*

⁵⁴¹ *ԻԻ բանիս*

⁵⁴² *ԻԻ ողորմութեան*

<p>θοῦς ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς φθορᾶς τῆς κατὰ τὴν οἰκείαν διάνοιαν καθαρῆς.</p>	<p>տէս յայսմանէ զմիտս անհմուտ և անգէտ մարդոց:</p>
<p>ὅστις μὲν οὖν, ὡς ἡ τάξις τῶν πεπραγμένων δηλοῖ, καλῶς ἀναχωρεῖν ἦν ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐνστάσεως, ὀπηνίκα τῆ ὑμῶν ἀποφάσει συνεχόμενος ὠμολόγει λέγειν ἑαυτὸν ὁ πρότερον οὐκ εἰρήκει, καὶ ταύτη ἐφesuχάζειν τῆ πίστει ἥς ἐτύγχανεν πρῶην ἀλλότριος, ἀλλ' ὀπότε ἐν τῷ ἀναθεματιστέῳ ἀσεβεῖ δόγματι συναινεῖν οὐκ ἠβούλετο, ἔγνω αὐτὸν ἡ ὑμῶν ἀδελφότης ἐν τῆ οἰκείᾳ διαμένοντα κακοδοξία καὶ ἄξιον εἶναι τοῦ δέχεσθαι τὴν κρίσιν τῆς καθαιρέσεως.</p>	<p>Որ, որպէս ծանուցաւ ինձ ի թղթոյդ ձերմէ և ի կարգէ արարեալ իրացն, թէպէտ սկսաւ յառաջ խոսորիլ ի շարմտացն⁵⁴³ իւրոց. յորժամ⁵⁴⁴ բռնադատեալ ի բանիցն ձերոց խոստովանէր զայն, զոր ոչ կամէր յառաջ և հաւանէր այնմ հաւատոյն, որում յառաջ հակառակեալ էր: Սակայն յետոյ⁵⁴⁵ ոչ կամեցաւ նզովել զյառաջագոյն շար ստացուածն իւր, իմացաւ եղբայրութիւնդ ձեր, թէ պինտ մնայր յանհաւանութեանն⁵⁴⁶ իւրում և թէ արժանի էր անույ զվճիռն դատապարտութեան⁵⁴⁷:</p>
<p>ἐφ' ὧπερ εἰ πιστῶς καὶ συμφερόντως ἀλγεῖ καὶ εἰ βράδιον γοῦν ὁμῶς ἐπιγινώσκει ὅπως εἰς δέον ἡ τῶν ἐπισκόπων ἐπ' αὐτῷ αὐθεντία κεκίνηται, ἢ εἰ πρὸς τὸ τέλειον τῆς ἀπολογίας ἴδοι, ὥστε πάντα τὰ παρ' αὐτοῦ κακῶς φρονηθέντα ἐναργεῖ καὶ παρούση τῆ φωνῆ, καὶ οἰκεία δὲ καταδικασθῆναι ὑπογραφή, οὐκ ἔσται καταγνώσεως ἄξιος ὁ περὶ τὸν διορθωθέντα ὀπόσος οὖν ἔλεος,</p>	<p>Արդ աստէն իսկ թէ կամիցի այժմ հատարամբար զղջանալ և⁵⁴⁸ ճանաչել, թէ չիրաւի շարժեցաւ ընդդէմ ինքեանն եպիսկոպոսական իշխանութիւնդ, և կամ եթէ առ ի լրումն վճարութեան ձայնիւ և ձեռնագրով⁵⁴⁹ նզովիցէ զամենայն ինչ, զոր թիւրապէս նա խորհեցաւ, ոչ լինիցի⁵⁵⁰ անպատշաճ ողորմիլ զղջացելոյն⁵⁵¹:</p>
<p>ἐπειδήπερ ὁ κύριος ἡμῶν ὁ ἀληθινὸς καὶ ἀγαθὸς ποιμὴν ὁ τὴν ψυχὴν θεὸς ὑπὲρ τῶν προβάτων τῶν ἑαυτοῦ καὶ ὃς ἦλθεν τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων σω-</p>	<p>Քանզի Տէրն մեր՝ ճշմարիտ և քաջ հովիւն⁵⁵², որ ետ⁵⁵³ զանձն իւր ի վերայ ոչխարաց իւրոց և եկն փրկել և ոչ կորուսանել զհոգիս մարդկան, կամի,</p>

⁵⁴³ H մտաց

⁵⁴⁴ G չիք

⁵⁴⁵ GH + յորժամ

⁵⁴⁶ H յանհաւատութեան

⁵⁴⁷ H դատապարտութեան

⁵⁴⁸ Հռոմարենն ավելացնում է. «չնայած և բավական ուշ, այնուամենայնիվ»:

⁵⁴⁹ GH ձեռագրով

⁵⁵⁰ G լինի

⁵⁵¹ H զղջալոյն

⁵⁵² H հովովիւն

⁵⁵³ H ետ

<p>σαι, οὐκ ἀπολέσαι, μιμητὰς ἡμᾶς τῆς οἰκείας ἀγαθότητος εἶναι βούλεται, ἵνα τοὺς μὲν ἀμαρτάνοντας σωφρονίσῃ τὸ δίκαιον, τοὺς ἐπιστρέψαντας δὲ ὁ τῆς συμπαθείας μηδαμῶς οἶκτος ἀπόσῃται.</p>	<p>զի և մեր լիցուք հետևողք գթութեան⁵⁵⁴ իւրոյ և զի գմեղուցեալս⁵⁵⁵ արդարութիւնն պատժեսցէ, իսկ զղջացեալս ողորմութիւնն ոչ մերժեսցէ:</p>
<p>τότε γὰρ ὄντως, τότε σὺν ἀγαθῷ τῷ καρπῷ τὸ τῆς πίστεως ἀληθὲς ἐκδικεῖται, ὅτε καὶ παρὰ τῶν τῆς δυσσεβείας ἐξάρχων ἢ οἰκεία κακοδοξία καταδικάζεται.</p>	<p>Քանզի ևս յայնժամ օգտութեամբ և շահի ջատագով լինիմք ճշմարիտ հաւատոյն, յորժամ տամք⁵⁵⁶ հերձուածողաց հերքել զար կարծիսն իւրեանց:</p>
<p>Πρὸς δὲ τὸ πᾶσαν τὴν ὑπόθεσιν εὐσεβῶς καὶ πιστῶς ἐξανυσθῆναι τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν Ἰούλιον τὸν ἐπίσκοπον καὶ Ῥενάτον τὸν πρεσβύτερον, ἔτι γε μὴν καὶ τὸν υἱὸν μου Ἴλαρον τὸν διάκονον εἰς τὸν ἡμῶν ἀπεστάλκαμεν τόπον, οἷς Δουλίκιον τὸν νοτάριον τὸν ἡμέτερον, οὗ τὴν πίστιν ἐδοκιμάσαμεν, συνεζέξαμεν, θαρροῦντες τὴν τοῦ θεοῦ παρεσομένην βοήθειαν ὥστε τὸν πλανηθέντα καταδικασθείσης τῆς σκαιότητος τοῦ φρονήματος τοῦ οἰκείου σωθῆναι.</p>	<p>Եւ արդ առ ի հաւատարմապէս և բարեպաշտօրէն կատարելոյ զիրդ զայդ, առաքեցաք այդր⁵⁵⁷ գտիրելի եղբայրսն՝ զՅովիանոս եպիսկոպոս և զՐմենատոս⁵⁵⁸ քահանայն եկեղեցւոյ սրբոյ Կլեմէնթոսի⁵⁵⁹, և զորդին իմ Հիւարիոս սարկաւազ⁵⁶⁰: Եւ յուսամք օգնական⁵⁶¹ ունիլ զԱստուած, զի մոլորեալն⁵⁶² դատապարտիցէ զշարութիւն⁵⁶³ մտաց իւրոց և փրկիցի⁵⁶⁴:</p>
<p>Ὁ θεὸς ἐρρωμένον σε διαφυλάττοι, ἀδελφὲ προσφιλέστατε. Ἐδόθη Εἰδοῖς Ἰουναίαις Ἀστυρίου καὶ Πρωτογένους τῶν λαμπροτάτων ὑπάτων⁵⁶⁵.</p>	<p>Աստուած պահեսցէ⁵⁶⁶ զքեզ առողջ, եղբայր սիրելի: Գրեցաւ ի յունիսի ժԳ ի յամի բղեղխութեան գերապայծառ</p>

⁵⁵⁴ G գթութեամբ I գիտութեան

⁵⁵⁵ H մեղուցեալս

⁵⁵⁶ H յորժամք փխ յորժամ տամք

⁵⁵⁷ H յայդ | FGH + գիտխանորդս մեր և

⁵⁵⁸ G զՐմենատոս

⁵⁵⁹ HF Կղեմէնթոսի I Կղեմէնթոսի: | Հունարենում «եկեղեցւոյ սրբոյ Կլեմէնթոսի» հատվածի համարժեք չկա:

⁵⁶⁰ Հունարենում ավելացրած է. «որոնց կցեցինք մեր նոտար Գուկիտիոսին, որի հավատը փորձել ենք»:

⁵⁶¹ GH յօգնական

⁵⁶² I զմոլորեալն

⁵⁶³ G շարութիւն

⁵⁶⁴ GH փրկիցէ

⁵⁶⁵ «Պայծառագույն հիպատոսներ Աստերիոսի և Պրոտոգենեսի օրոք»: Ուշագրավ է բյուզանդական այդ պատվանվան, որ լատիներեն consul-ի համարժեքն է, թարգմանությունը «յամի բղեղխութեան... դատաւորաց»-ով:

⁵⁶⁶ GH պահիցէ

	դատաւորացս Աստերիոսի և Պրօտոգենեայ ⁵⁶⁷ :
	Այս է թուղթն մեծին Լևոնի Հոսմայ հայրապետին ⁵⁶⁸ առ Փլաբիանոս ⁵⁶⁹ , զոր հայք տօմար ⁵⁷⁰ ասեն և զոր ընդհանուր եկեղեցի ընդունի և պատուէ ⁵⁷¹ :

Բնագիր Գ. Զենոն կայսեր «Միավորության գիր»-ը («Հենոտիկոն»)

Պայմանական նշաններ

K – ՄՄ 3076 (ժէ դ.), թ. 142ա-143բ

L – ՄՄ 3078 (1589), թ. 30ա-31բ

ԳԹ¹ – Գիրք թղթոց, Թիֆլիս, 1901, էջ 269-271

ԳԹ² – Գիրք թղթոց, Երուսաղեմ, 1994, էջ 114-117

ԳԹ – ԳԹ¹-ի և ԳԹ²-ի նույնական ընթերցում

ԿՀ – Կնիք հաւատոյ, էջմիածին, 1914, էջ 126. «Ի թղթոյն Զենոնի բարեպաշտ և ուղղափառ թագաւորի, որ կոչի Հենատիկոն, այսինքն միաւորիչ, որ է յետ Լ. ամի Քաղկեդոնի ժողովոյն» = Մատենագիրք հայոց, Գ հատոր, է դար, Անթիլիաս-Լիբանան, 2005, էջ 136-137 (վերջին բնագիրը 1914 թ. հրատարակույթյան վերարտադրույթունն է փոքր տարբերութիւններով):

Այս երկը կարելի է գտնել նաև հետևյալ ձեռագրերում՝ Վեն. 1655 (1622), էջ 281-284, Երուս. 858 (ժէ դ.)⁵⁷², էջ 496-498, Երուս. 960 (1602)⁵⁷³, էջ 304-524ա, Երուս. 999⁵⁷⁴, էջ 544-547, Երուս. 1138 (1668)⁵⁷⁵, էջ 675ա-677բ:

Հունարեն սկզբնագիրը պահպանվել է եվագրիոսի (536-600 թթ.) «եկեղեցական պատմության» մեջ⁵⁷⁶ (այն վերաբերում է 431 և 594 թվականների միջև ընկած ժամանակահատվածում տեղի ունեցած դեպքերին): Զաքարիա Հոստորի (465-532/533-ից հետո) մեզ չհասած հունարեն «եկեղեցական պատմության» (491 և 518 թվականների միջև եկեղեցու անցքերի նրա նկարագրութիւնն աղբյուր է ծառայել եվագրիոսի համար) ասորերեն բանաբաղույթու-

⁵⁶⁷ Կ Պարստոգինեայ Բ Պրոտոնեայ | Ի չիք Աստուած պանեսցէ... Աստերիոսի և Պրօտոգենեայ

⁵⁶⁸ Կ չիք Հոսմայ հայրապետին

⁵⁶⁹ Կ Բլաբիանոս

⁵⁷⁰ Կ տումար

⁵⁷¹ Կ չիք Այս է թուղթն... ընդունի և պատուէ

⁵⁷² Տէս Ն. Պողարեան, Մայր ցուցակ ձեռագրաց սրբոց Յակոբեանց, հ. 3, Երուսաղեմ, 1968, էջ 309-311, ձեռագրի էջ 439-732՝ Գիրք թղթոց 1:

⁵⁷³ Տէս անդ, էջ 519-527, ձեռագրի էջ 304-524՝ Գիրք թղթոց 2:

⁵⁷⁴ Տէս անդ, էջ 617-618, ձեռագրի էջ 520-608՝ Գիրք թղթոց 3:

⁵⁷⁵ Տէս Ն. Պողարեան, Մայր ցուցակ ձեռագրաց սրբոց Յակոբեանց, հ. 4, Երուսաղեմ, 1969, էջ 220-222, ձեռագրի էջ 649բ-811ա՝ Գիրք թղթոց 4 (մասնակի):

⁵⁷⁶ The Ecclesiastical History of Evagrius with the Scholia, New York, 1979, pp. 110.11-114.5 (հայերեն համառոտ ներածությանը համապատասխանող երկու հատված՝ 110.11-19, 25-30, և բուն «Հենոտիկոն»-ը՝ 111.2-114.5):

նր⁵⁷⁷ նույնպես պարունակում է «Հենոտիկոն»-ը: Գոյություն ունի Զաքարիայի ասորերեն բնագրի անգլերեն հին և նոր թարգմանություն⁵⁷⁸:

«Հենոտիկոն»-ի հունարեն սկզբնագիրը	«Հենոտիկոն»-ի հայերեն թարգմանությունը
<p>ὁ βασιλεύς... προσφώνησιν πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρέας γράφει, ἦνπερ Ἐνωτικὸν κέκληκε, θεοπίσας ἀποδοθῆναι Πέτρῳ τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξάνδρου, εἶπερ ἐν τούτῳ καθυποσημαίνοιτο, καὶ τοὺς τῆς μοίρας Προτερίου εἰς κοινωίαν δέχοιτο. Ταύτην τὴν οἰκονομίαν γνώμη συντεθειμένην Ἀκακίου τοῦ τῆς βασιλευούσης ἐπισκόπου Περγάμιος ἀποκομίζει, ὕπαρχος τῆς Αἰγύπτου χειροτονηθείς... Μετὰ δ' οὖν πανηγύρεως δημοτελοῦς ἀνὰ τὴν Ἀλεξανδρέων οὔσης πάντων τε τὸ καλούμενον Ἐνωτικὸν Ζήνωνος προσιεμένων, δέχεται Πέτρος καὶ τοὺς ἐκ τῆς Προτερίου μοίρας, καὶ τίνα προσφώνησιν πρὸς τὸν λεῶν συντάξας ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἀναγινώσκει τὴν Ζήνωνος προσφώνησιν ἔχουσαν ὧδε Τὸ ἐνωτικὸν τοῦ Ζήνωνος.⁵⁷⁹</p>	<p>Միաւորութեան գիր, որ տուաւ բերել ի ձեռն ելանելոյն Պերգամիոս⁵⁸⁰ Ագստղիոսի⁵⁸¹ ի բարերար արքայէ Զենոնէ և յԱհակայ գլուխ եպիսկոպոսաց, որ են ի Կոստանդնուպոլիս, առ երանելին⁵⁸² Պետրոս գլուխ եպիսկոպոսաց և հայրապետ հաւատարիմ քաղաքին Աղբքսանդրացոց:</p>

⁵⁷⁷ Զափարիայի «Ժամանակագրության» 7-12-րդ գրքերի հայերեն թարգմանությունը տե՛ս Օտար աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին, Ասորական աղբյուրներ, թարգմանությունը բնագրից, առաջարան և ծանոթագրություններ Հ. Մելքոնյանի, Նր., 1976, էջ 221-317:

⁵⁷⁸ The Syriac Chronicle Known as that of Zachariah of Mitylene, translated into English by F.J. Hamilton and E.W. Brooks, London, 1899, pp. 121-123; The Chronicle of Pseudo-Zachariah Rhetor: Church and War in Late Antiquity, ed. by G. Greatrex, Liverpool 2011, pp. 199-201.

⁵⁷⁹ Ահա բուն «Հենոտիկոն»-ին նախորդող այս հատվածը (որը հայերեն համառոտ է ամփոփված) թարգմանաբար. «Կայսրը... ալեքսանդրացիներին գրեց, որը կոչեց Հենոտիկոն, կարգադրելով Աղբքսանդրիայի աթոռը վերադարձնել Պետրոսին, եթե նա ստորագրի այն և Պրոտերիոսի կուսակցության անդամներին ընդունի հաղորդակցվելու: Այդ կարգադրությունը, որ կազմված էր կայսերանիստ քաղաքի եպիսկոպոս Ակակիոսի խորհրդով, տարավ Պերգամիոսը, որ նշանակված էր Եգիպտոսի տեղապահ... Արդ Ալեքսանդրիայում անցկացված համայնական տոնախմբությունից և բոլորի կողմից այսպես կոչված Զենոնի Հենոտիկոնին հավանություն տալուց հետո Պետրոսն ընդունեց Պրոտերիոսի կուսակիցներին և, ժողովրդին եկեղեցում գրիմելուց հետո, ընթերցեց Զենոնի գրվածը, որ հետևյալն է»:

⁵⁸⁰ Լ Պերգամիոսի

⁵⁸¹ Կ Ագստղիոսի և Ագստղիոսի: Կոնիբերի անգլերեն թարգմանության մեջ՝ Augustal, տե՛ս F. Conybeare, “Anecdota Monophysitarum. The Correspondence...,” p. 735:

⁵⁸² Լ երանելուն

<p>Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Ζήνων, εὐσεβής, νικητής, τροπαιοῦχος, μέγιστος, ἀεισέβαστος, Αὔγουστος, τοῖς κατὰ Ἀλεξάνδρειαν καὶ Αἴγυπτον καὶ Λιβύην καὶ Πεντάπολιν εὐλαβεστάτοις ἐπισκόποις καὶ κληρικοῖς καὶ μοναχοῖς καὶ λαοῖς⁵⁸³.</p>	<p>Ինքնակալ կայսր Ջենոն բարեպաշտ և յաղթող և նշանաւոր մեծ և միշտ բարի և⁵⁸⁴ Աւգոստոս աշխարհակալ, որք յեգիպտոս և յԱղեքսանդրիա և ի Լիբիոս, և ի Պենտապոլիս⁵⁸⁵, երկիրաժաց եպիսկոպոսաց և ուխտաւորաց, միայնակեցաց⁵⁸⁶ և ալլոց ամենեցունց ի Տէր խնդալ:</p>
<p>Ἀρχὴν καὶ σύστασιν δύναμιν τε καὶ ὄπλον ἀκαταμάχητον τῆς ἡμετέρας εἰδότες βασιλείας τὴν μόνην ὀρθὴν καὶ ἀληθινὴν πίστιν, ἣντινα διὰ τῆς θείας ἐπιφοιτήσεως ἐξέθεντο μὲν οἱ ἐν Νικαίᾳ συναθροισθέντες τριακόσιοι δέκα ὀκτῶ ἄγιοι πατέρες, ἐβεβαίωσαν δὲ καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑκατὸν πεντήκοντα ὁμοίως ἄγιοι πατέρες συνελθόντες,</p>	<p>Ձիշխանութիւնս և զընդդիմութիւնս, զզարութիւնս⁵⁸⁷ և զզէնս անկոռելիս մերոյ⁵⁸⁸ թագաւորութեանս գիտացէք, զի է ճշմարիտ ուղղափառ հաւատն, զոր ի ձեռն Աստուածային գալստեանն եղին, որք ի նիկիա ժողովեալք ՅժԸ. սուրբ հարքն⁵⁸⁹, և հաստատեցին դարձեալ ճՄ.քն նմանապէս սուրբ հարքն, որ ի Կոստանդնուպոլիս ժողովեցան:</p>
<p>νύκτωρ τε καὶ μεθ’ ἡμέραν πάση προσευχῇ καὶ σπουδῇ καὶ νόμοις κερήμεθα πληθύνεσθαι δι’ αὐτῆς τὴν ἀπανταχόσε ἀγίαν τοῦ θεοῦ καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν,</p>	<p>Ի տուէ և ի գիշերի ամենայն աղաւթիւք և փութով և աւրինաւք խնդիր առնեմք բազմանալ և աճել ի ձեռն⁵⁹⁰ հաւատոյս աչտորիկ ամենայն ուրեք զսուրբ և զկաթողիկէ եկեղեցի առաքելական,</p>
<p>τὴν ἄφθαρτον καὶ ἀτελεύτητον μητέρα τῶν ἡμετέρων σκήπτρων, εἰρήνην δὲ καὶ τῇ περὶ θεὸν ὁμονοίᾳ τοὺς εὐσεβεῖς λαοὺς διαμένοντας εὐπροσδέκτους τὰς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας βασιλείας ἱκετείας προσφέρειν σὺν τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις καὶ θεοσεβεστάτοις κληρικοῖς καὶ ἀρχιμανδρίταις καὶ μονάζουσι.</p>	<p>զանապական և զանմահ մայրն մերոյ գաւազանիս ի խաղաղութեան, և առ յԱստուած միաբանութեան զբարեպաշտ ժողովուրդս կալ և մնալ, ընդունելով ի թագաւորութենէս մերմէ հաստատական աղաչանս, զոր մատուցանեմք հանդերձ ճշմարիտ եպիսկոպոսաւք⁵⁹¹ և Աստուածապաշտ ուխտաւորաւքս և վանականաւք և անապատականաւք:</p>
<p>Τοῦ γὰρ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος</p>	<p>Փրկչան մերով Յիսուսի Քրիստոսի,</p>

⁵⁸³ «ել աշխարհականերին» փխ և ալլոց ամենեցունց ի Տէր խնդալ
⁵⁸⁴ Լ չիք
⁵⁸⁵ ԳԹ՝ Պենտապոլիս Կ Պենդապոլիս
⁵⁸⁶ Լ միաբանակեցեաց
⁵⁸⁷ ԳԹ՝ գաւորիւնս
⁵⁸⁸ Կ մերս
⁵⁸⁹ Կ չիք
⁵⁹⁰ Լ չիք ի ձեռն
⁵⁹¹ ԳԹ՝ եպիսկոպոսապետեալս

<p>ήμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἐκ τῆς ἀ- γίας παρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας σαρκωθέντος καὶ τεχθέντος, τὴν ἐκ συμφωνίας δοξολογίαν τε καὶ λατρεί- αν ἡμῶν ἐπαινοῦντος καὶ ἐτοίμως δε- χομένου, τὰ μὲν τῶν πολεμίων ἐκτρι- βήσεται καὶ ἐξάλειφθήσεται γένη,</p>	<p>որ ի սուրբ և յԱստուածածին կուէն Մարիամայ մարմնացեալ և ծնեալ, զի միաձայնական փառաբանութիւնս և զպաշտանն գովելով պատրաստ էմք չընդունել, զի հակառակորդացն ազգ փշրեսցի և ի բաց ջնջեսցի⁵⁹² :</p>
<p>πάντες δὲ τὸν οἰκεῖον ὑποκλινοῦσιν αὐχένα τῷ ἡμετέρῳ μετὰ θεὸν κράτει, εἰρήνην δὲ καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ ἀέρων τε εὐκρασία καὶ καρπῶν εὐφορία καὶ τὰ ἄλλα δὲ τὰ λυσιτελοῦντα τοῖς ἀνθρώποις φιλοτι- μηθήσεται.</p>	<p>Ամենեցուն աստուածութեանն⁵⁹³ զիւ- րաքանչիւր պարանոց խոնարհեցուցեալ ընդ մերով իշխանութեամբ, զի խաղա- ղութիւն և բարութիւն ի սմանէ եղիցի՝ աւոց բարեխառնութիւն, պտղոց բարե- բերութիւն և այլ ինչ, որ եթէ աւգտակար իցէ մարդկան, մեծապէս շնորհեսցի⁵⁹⁴ :</p>
<p>Οὕτως οὖν τῆς ἀμωμότητος πίστεως ἡμᾶς τε καὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ περισωζού- σης πράγματα, δεήσεις ἡμῖν προ- σεκομίσθησαν παρὰ θεοσεβῶν ἀρχι- μανδριτῶν καὶ ἐρημιτῶν καὶ ἐτέρων αἰδεσίμων ἀνδρῶν, μετὰ δακρύων ἰκετευόντων ἔνωσιν γενέσθαι ταῖς ἀγιωτάταις ἐκκλησίαις συναφθῆναί τε τὰ μέλη τοῖς μέλεσιν, ἅπερ ὁ μισόκα- λος ἀπὸ πλείστων χρόνων χωρίσαι κατηπείχθη γινώσκων⁵⁹⁵ ὡς ὅλο-</p>	<p>Արդ այսպէս⁵⁹⁶ ամբիժ և անարատ հա- ւատոյս զմեր⁵⁹⁷ և զհոռոմոց զիրս ապրե- ցուցանել[ով], աղաչանք և պաղատանք մեզ մատուցան⁵⁹⁸ յԱստուածասէր վա- նականաց և անպատականաց և յայլ պարկեշտ մարդկանէ, հանդերձ արտա- սուաւք աղաչեալ⁵⁹⁹ զմիաւորութիւն⁶⁰⁰ սուրբ եկեղեցեաց առնել⁶⁰¹, և ժողովել զանդամս առ իւրաքանչիւր անդամս⁶⁰², զոր բարիատեաց բանսարկուն⁶⁰³ ի բա-</p>

⁵⁹² Այս հայերեն նախադասութեան իմաստն աղավաղված է և անհասկանալի: Թարգմանչին չի հաջողվել հաղորդել հունարեն՝ երկար «բացարձակ սեռական» դարձված պարունակող նախադասութեան իմաստը, որն է. «Քանզի եթե մեծ Աստվածն ու մեր Փրկիչ Հիսուս Քրիստոսը, որ մարմնացավ ու ծնվեց սուրբ Կույս և Աստվածածին Մարիամից, գովաբանի և պատրաստակամորեն ընդունի մեր միաձայն գովասանքն ու պաշտամունքը, թշնամիների ցեղերը կշահաշահվեն և կբնաջնջվեն»: Հավանաբար «զի միաձայնական փառաբանութիւնս» ընթերցումն առաջացել է «զմիաձայնական փառաբանութիւնս»-ից, իսկ «զի հակառակորդացն ազգ»-ը՝ «զհակառակորդացն ազգ»-ից:

⁵⁹³ Հունարենն է «Աստուաց հետո»:

⁵⁹⁴ K շնորհօք

⁵⁹⁵ Հունարենն է «գիտենալով»:

⁵⁹⁶ K այս

⁵⁹⁷ Հստ հունարենի սպասելի էր «զմեզ»:

⁵⁹⁸ ԳԹ մատուցանել

⁵⁹⁹ ԳԹ աղաչել

⁶⁰⁰ KL միաւորութիւն

⁶⁰¹ Հստ հունարենի սպասելի էր «լինել»:

⁶⁰² KL անդամ

⁶⁰³ L բանսարկու

<p>κλήρω τῷ τῆς ἐκκλησίας σώματι πολεμῶν, ἡττηθήσεται.</p>	<p>զում ժամանակս⁶⁰⁴ որոշել և բարժանել փութացաւ: Գիտացեն զայս, զի եթէ ոք ընդ միաբան և ընդ ողջանդամ մարմնոյ սուրբ եկեղեցոյ մարտիցէ⁶⁰⁵, ի պարտութիւն մատնեսցի:</p>
<p>Συμβαίνει γὰρ ἐκ τούτου καὶ γενεὰς ἀναριθμήτους εἶναι ὅσας ὁ χρόνος ἐν τοσοῦτοις ἔτεσι τῆς ζωῆς ὑπεξήγαγε, καὶ τὰς μὲν τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας ἐστερημένας ἀπελθεῖν, τὰς δὲ τῆς θείας κοινωνίας μὴ μετασχούσας πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀπαραίτητον ἐκδημίαν ἀπαχθῆναι⁶⁰⁶, φόνους τε τολμηθῆναι μυρίους καὶ αἱμάτων πλήθει μολυνθῆναι μὴ μόνον τὴν γῆν ἀλλ’ ἤδη καὶ αὐτὸν τὸν ἀέρα.</p>	<p>Վասն զի դիպեցաւ յայսպիսի⁶⁰⁷ իրաց ազգաց անբաւից և անհամարից⁶⁰⁸ վնասք մեծամեծք, որքան ժամանակս յայսքան ամս կենաց մերոց որ անցին, զոմանս ի փրկական և ի վերստին ծննդեանէն զրկեալս, և զոմանս⁶⁰⁹ յԱստուածային արինացն և ի հաղորդութենէն ոչ ընկալեալ, առ մարդկային անխնայ պառակտելի⁶¹⁰ վախճանն⁶¹¹ հասանել՝ մահունս⁶¹² բազում անգամ իշխեցեալ⁶¹³ գործել, հեղմամբ արեամբ պղծեալ գերկիր, և ոչ գերկիր միայն, այլ և զաւրդ⁶¹⁴:</p>
<p>Ταῦτα τίς οὐκ ἂν εἰς τὸ ἀγαθὸν μετασκευασθῆναι⁶¹⁵ προσεύξοιτο; Διά τοι τοῦτο γινώσκειν ὑμᾶς ἐσπουδάσαμεν ὅτι καὶ ἡμεῖς καὶ αἱ πανταχοῦ ἐκκλησίαι ἕτερον σύμβολον ἢ μάθη-</p>	<p>Արդ զայս ո՞ որ ոչ⁶¹⁶ աղաւթիցէ առ բարին փոփոխել, և զմիաբանութիւն տեսանել: ⁶¹⁷Յաղագս այսոցիկ ծանուցանել ձեզ փութացաք, զի ամենայն ուրեք ուղղափառ և⁶¹⁸ սուրբ եկեղեցոյ միաբանու-</p>

⁶⁰⁴ L ժամանակ

⁶⁰⁵ ԳԹ¹ + ի

⁶⁰⁶ «Քանզի պատահել է, որ անհամար սերունդներից, որոնց ժամանակը կյանքի այսքան տարիների ընթացքում վերացրել է, ոմանք վախճանվել են՝ զրկված վերածնվելու ավագանից, ուրիշները, շտտանարով աստվածային հաղորդությունը, քշվել-տարվել են մարդկության անխուսափելի ճամփորդությամբ»:

⁶⁰⁷ L այսպիսի

⁶⁰⁸ L անհնարից

⁶⁰⁹ L ոմանս

⁶¹⁰ ԳԹ¹ պառակտելի

⁶¹¹ K վախճան

⁶¹² KL մահուն

⁶¹³ K իշխեցեալ

⁶¹⁴ ԳԹ² զաւրդ

⁶¹⁵ «Եւ զմիաբանութիւն տեսանել» հատվածը համարժեք չունի:

⁶¹⁶ K ոչ ոք

⁶¹⁷ Այստեղից սկսվում է ԿճԻԲ հաւատոյ-ի հատվածը:

⁶¹⁸ K չիք

<p>μα ἢ ὄρον πίστεως ἢ πίστιν πλὴν τοῦ εἰρημένου ἀγίου συμβόλου τῶν τριακοσίων δέκα ὀκτῶ ἀγίων πατέρων, ὅπερ ἐβεβαίωσαν οἱ μνημονευθέντες ἑκατὸν πενήκοντα ἄγιοι πατέρες, οὔτε ἐσχήκαμεν, οὔτε ἔχομεν, οὔτε ἔξομεν, οὔτε ἔχοντας ἐπιστάμεθα. εἰ δὲ καὶ ἔχοι τις, ἀλλότριον αὐτὸν ἠγούμεθα.</p>	<p>թիւն⁶¹⁹ եղիցի: Բայց⁶²⁰ այլ հաւատ կամ ուսումն կամ սահման հաւատոց⁶²¹, քան զասացեալս⁶²² յառաջագոյն սուրբ հաւատն⁶²³ ՅժԸ սուրբ⁶²⁴ հարանցն⁶²⁵, զոր հաստատեցին⁶²⁶ ՃԾ. սուրբ հարքն, ժողովեալք յառաջագոյն յիշեցեալքն որ⁶²⁷ ի Կոստանդինուպոլիս⁶²⁸. ոչ ունէաք և ոչ ունիմք և ոչ կալցուք, և ոչ⁶²⁹ եթէ ունիցի որ և⁶³⁰ գիտեմք: Եւ թէ⁶³¹ ունիցի որ⁶³², աւտար զնա ի մէնչ համարիմք:</p>
<p>Τοῦτο γὰρ καὶ μόνον, ὡς ἔφαμεν, τὴν ἡμετέραν περισώζειν τεθαρρήκαμεν βασιλείαν, καὶ πάντες δὲ οἱ λαοὶ τοῦ σωτηριώδους ἀξιούμενοι φωτισματος αὐτὸ καὶ μόνον παραλαμβάνοντες βαπτίζονται·</p>	<p>⁶³³Այսու միայն քաջալերիմք, որպէս⁶³⁴ յառաջագոյն ասացաք, և այսու համարիմք⁶³⁵ կենդանի պահել զմեր թագաւորութիւնս, և միաբան զամենայն ժողովուրդս, որ⁶³⁶ փրկական մկրտութեանն արժանաւորք⁶³⁷ եղեն⁶³⁸, զմի և զնոյն ընկալեալ նովին լուսաւորին⁶³⁹:</p>

⁶¹⁹ ԿՂ ՄՂ միաւորութիւն

⁶²⁰ ԿՂ և | Հունարենում «մենք և ամենուր գտնվող եկեղեցիները» փխ զի ամենայն ուրեմ...

միաբանութիւն եղիցի: Բայց

⁶²¹ ԿՂ K հաւատոյ

⁶²² K զասացեալ L զի ասացեալ

⁶²³ ԿՂ կամ հաւատ, քան զասացեալսն յառաջագոյն փխ քան զասացեալս յառաջագոյն սուրբ հաւատն

⁶²⁴ L չիք

⁶²⁵ ԿՂ ի սուրբ հարցն ՅժԸ. իցն փխ ՅժԸ սուրբ հարանցն

⁶²⁶ ԿՂ + և

⁶²⁷ ԿՂ չիք յառաջագոյն յիշեցեալն որ

⁶²⁸ L ԿՂ ՄՂ Կոստանդինուպոլիս: | Հունարենում «ժողովեալ» և «որ ի Կոստանդինուպոլիս» համարժեք չունեն:

⁶²⁹ K չիք

⁶³⁰ ԿՂ չիք

⁶³¹ ԿՂ որ

⁶³² L չիք և թէ ունիցի nf

⁶³³ ԿՂ + և

⁶³⁴ ԿՂ չիք

⁶³⁵ L համարիմ

⁶³⁶ K L չիք

⁶³⁷ ԿՂ արժանի

⁶³⁸ K L չիք

⁶³⁹ ԿՂ լուսաւորեալ ԳԹ + մանաւանդ որ յեփեսոս ժողովեցան

<p>ὧ̅ και̅ ἔξηκολούθησαν και̅ πάντες οἱ ἅγιοι πατέρες οἱ ἐν τῇ Ἐφεσίων συνελθόντες, οἱ και̅ καθελόντες τὸν ἀσεβῆ̅ Νεστόριον και̅ τοὺς τὰ ἐκείνου μετὰ ταῦτα φρονοῦντας.</p>	<p><i>Ջորոյ</i>⁶⁴⁰ և <i>գհես</i> իսկ շոգան <i>ամենայն սուրբ հարքն</i>, մանաւանդ որ յնփեսսս ժողովեցան⁶⁴¹, որք լուծին և ի բաց հերքեցին⁶⁴² զանարէն⁶⁴³ նեստորիոս⁶⁴⁴, և որք յետ նորա⁶⁴⁵ զնորայն խորհին և⁶⁴⁶ ունին⁶⁴⁷:</p>
<p>Ὅντινα και̅ ἡμεῖς Νεστόριον ἅμα Εὐτυχεῖ̅ τάναντία τοῖς εἰρημένοις φρονοῦντας ἀναθεματίζομεν, δεχόμενοι και̅ τὰ δώδεκα κεφάλαια τὰ εἰρημένα παρὰ τοῦ τῆς ὀσίας μνήμης γενομένου Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρέων ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας.</p>	<p><i>Ջոր</i> և <i>մեք</i>⁶⁴⁸ զնեստորիոս միանգամայն ընդ եւտիքեայ⁶⁴⁹ հալառակս իրերաց⁶⁵⁰ մտածեալս⁶⁵¹, և որք զնոցայն⁶⁵² խորհին և մտածեն, և կամ⁶⁵³ մտածեսցեն⁶⁵⁴, նզովեմք՝ ընկալեալք⁶⁵⁵ զՓԲ. գրութսն⁶⁵⁶, զասացեալսն յԱստուածասիրէն Կիրղէ, այն որ եղև գրուի եպիսկոպոսաց⁶⁵⁷ սրբոյ եկեղեցւոյն Աղեքսանդրացւոց⁶⁵⁸:</p>
<p>Ὅμολογοῦμεν δὲ τὸν μονογενῆ τοῦ θεοῦ υἱὸν και̅ θεόν, τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἑνανθρωπήσαντα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ὁμοούσιον</p>	<p><i>Քանզի հաւատամք</i>, էթէ Միածին Որդին⁶⁵⁹ Աստուծոյ Աստուած է⁶⁶⁰ ճշմարտութեամբ այն որ մարդացաւ⁶⁶¹, Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս⁶⁶², այն որ ի բնու-</p>

⁶⁴⁰ **ԳԹ** K L nrng

⁶⁴¹ **ԳԹ** KL չիք մանաւանդ որ յնփեսսս ժողովեցան

⁶⁴² **ԿՂ** մերժեցին L հերքեցին ի բաց

⁶⁴³ **ԳԹ**¹ K L զանարէն

⁶⁴⁴ **ԿՂ** նեստոր **ԿՂ** ՄՂ նստոր

⁶⁴⁵ **ԿՂ** չիք

⁶⁴⁶ L չիք

⁶⁴⁷ **ԿՂ** խորհին և ունին | *Հունարենը* «և ունին»-ի համարժեք չունի:

⁶⁴⁸ **ԳԹ**¹ KL մեր

⁶⁴⁹ **ԿՂ** չիք ընդ եւտիքեայ

⁶⁵⁰ L հալառակայ սիրեաց

⁶⁵¹ **ԿՂ** միանգամայն հալառակասիրի մըտածել *փի* հալառակս իրերաց մտածեալս

⁶⁵² **ԿՂ** զնոցայն

⁶⁵³ KL չիք

⁶⁵⁴ **ԿՂ** մտաբերեն *փի* մտածեն, և կամ մտածեսցեն

⁶⁵⁵ **ԳԹ** K ընկալեալ

⁶⁵⁶ **ԿՂ** գրութսն

⁶⁵⁷ **ԿՂ** եպիսկոպոսացն և

⁶⁵⁸ **ԿՂ** Աղեքսանդրեայ

⁶⁵⁹ **ԿՂ** Միածինն Որդի

⁶⁶⁰ **ԿՂ** էր

⁶⁶¹ **ԿՂ** մարմնացաւ

⁶⁶² **K** չիք այն որ մարդացաւ, **Տէր** մեր Յիսուս Քրիստոս

<p>τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ θεοτόκου, ἓνα τυγχάνειν καὶ οὐ δύο.</p>	<p><i>Թե՛ն է Հաւր յԱստուածութեան իւրում և ի բնութեան է մերմէ եղև մարդկութիւն⁶⁶³ իւր, այն որ էջ⁶⁶⁴ և մարմնացաւ ի Հոգւոյն Սրբոյ և ի Կուսէն Մարիամայ Աստուածածնէն⁶⁶⁵, քանզի մի է Որդի և ոչ երկու:</i></p>
<p>Ἐνὸς γὰρ εἶναί φαμεν⁶⁶⁶ τὰ τε θαύματα καὶ τὰ πάθη ἅπερ ἐκουσίως ὑπέμεινε σαρκί.</p>	<p><i>Խոստովանիմք, զի մի է Միածին Որդին Աստուծոյ, և նորա է⁶⁶⁷ սքանչելագործութիւնքն⁶⁶⁸ և շարշարանքն, զոր կամաւորութեամբ կրեաց մարմնով իւրով:</i></p>
<p>Τοὺς γὰρ διαιροῦντας ἢ συγχέοντας ἢ φαντασίαν εἰσάγοντας οὐδὲ ὄλως δεχόμεθα, ἐπεὶπερ ἡ ἀναμάρτητος ἐκ τῆς θεοτόκου κατὰ ἀλήθειαν σάρκωσις προσθήκην υἱοῦ οὐ πεποιήκε. Μεμένηκε γὰρ τριάς ἢ τριάς καὶ σαρκωθέντος τοῦ ἐνὸς τῆς τριάδος θεοῦ Λόγου.</p>	<p><i>Այլ գայնոսիկ, որ բաժանեն և կամ⁶⁶⁹ փոփոխելի ասեն կամ այլայլելի, գայնպիսիսն ոչ ընդունիմք, քանզի ճշմարիտ մարմնաւորութիւն, անպական և⁶⁷⁰ առանց մեղաց որ յԱստուածածնէն եղև, յաւելուած Որդւոյ ոչ արար: Այլ եկաց մնաց⁶⁷¹ Երրորդութիւնն Երրորդութիւն⁶⁷², մինչ⁶⁷³ կամեցաւ և մարդացաւ մի չԵրրորդութեանն՝ Բանն Աստուած⁶⁷⁴:</i></p>
<p>Εἰδότες οὖν ὡς οὕτε αἱ ἅγιοι τοῦ θεοῦ πανταχοῦ ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι, οὕτε οἱ τούτων προϊστάμενοι θεοφιλέστατοι ἱερεῖς, οὕτε ἡ ἡμετέρα βασιλεία ἐτέρου συμβόλου ἢ ὄρου πίστεως παρὰ τὸ εἰρημένον ἅγιον μά-</p>	<p><i>⁶⁷⁵ Արդ գիտացէք այսուհետև, զի յ՛չ սուրբ եկեղեցիք, որ են յամենայն կողմանս, և յ՛չ այնք, որ պաշտեն զնոսա՝ աստուածասէր քահանայք, և թագաւորութիւնս մեր այլ հաւատ կամ այլ սահման հաւատոյ, բայց այն, որ վերագոյն</i></p>

⁶⁶³ K մարդկութեան

⁶⁶⁴ ԿՀ էջն

⁶⁶⁵ ԳԹ KL ի սուրբ Կուսէն Մարիամայ Աստուածածնէ Հոգւովն սրբով (KL չիք Հոգւովն Սրբով)

⁶⁶⁶ «Ասում ենք»:

⁶⁶⁷ ԿՀ ԳԹ¹ են | Հունարեւում «մեկինն են» փխ «զի մի է Միածին Որդին Աստուծոյ, և նորա է»:

⁶⁶⁸ ԳԹ KL սքանչելագործ զաւրոքիւնիք

⁶⁶⁹ ԿՀ չիք

⁶⁷⁰ L չիք

⁶⁷¹ ԿՀ չիք եկաց մնաց K L չիք մնաց

⁶⁷² L չիք

⁶⁷³ K + և

⁶⁷⁴ ԿՀ + Ի թրթոյն Զեմոնի բարեպաշտ և ուղղափառ թագաւորի, որ կոչի Հեմոտիկոն, այսինքն միաւորիչ, որ է յետ Լ. ամի Քաղկեդոնի ժողովոյն:

⁶⁷⁵ Այստեղ Գիւրգ թրթոց-ի բնագիրն ավարտվում է. հասվածը պահպանվել է միայն ԿՀ-ում (= հունարեն բնագրի էջ 113.16-26):

<p>θημα ἠνέσχοντο ἢ ἀνέχονται, ἐνώ- σωμεν ἑαυτοὺς μηδὲν ἐνδοιάζοντες. Ταῦτα δὲ γεγράφαμεν οὐ καινίζοντες πίστιν, ἀλλ’ ὑμᾶς πληροφοροῦντες.</p>	<p><i>ասացաք, ոչ ընկալաք և ոչ ընդունի՞մք: Այսուհետև եկաք ամենեքեան անխորու- թեամբ ի միաբանութիւն հաւատոյ: Այլ զայդ ամենայն, զոր գրեցաքդ առ ձեզ, ոչ եթէ այնք որ զհաւատ նորոգեմք, այլ որ- պէս զայսոսիկ, զոր խնդրուածս մատու- ցանեմք:</i></p>
<p>Πάντα δὲ τὸν ἕτερόν τι φρονή- σαντα ἢ φρονοῦντα, ἢ νῦν ἢ πώ- ποτε, ἢ ἐν Καλχηδόνι ἢ οἷα δὴ ποτε συνόδῳ, ἀναθεματίζομεν, ἐξαιρέτως δὲ τοὺς εἰρημένους Νεστόριον καὶ Εὐτυχέα⁶⁷⁶ καὶ τοὺς τὰ αὐτῶν φρο- νοῦντας.</p>	<p><i>Բայց զայնոսիկ, որ այլ ինչ խորհեցան, և կամ խորհիցին այժմ և կամ երբ և իցէ, կամ ի Քաղկեդոնի, և կամ յոր և իցէ յայլ ժողով՝ զնոսս նզովեմք, մանաւանդ զայ- նոսիկ, որ կոչեցան Նեստորիանոսք և եւ- տիքոսք, և որք զնոցայն խորհեցան կամ խորհին:</i></p>
<p>Συνάφθητε τοίνυν τῇ πνευματικῇ μητέρι τῇ ἐκκλησίᾳ, τῆς αὐτῆς ἡμῖν ἐν αὐτῇ θείας ἀπολαύοντες κοινωνίας κατὰ τὸν εἰρημένον ἕνα καὶ μόνον ὄ- ρον τῆς πίστεως τῶν τριακοσίων δέκα ὀκτῶ ἀγίων πατέρων. Ἡ γὰρ παναγία μήτηρ ἡμῶν ἡ ἐκκλησία ὡς γενήσους ὑμᾶς υἱοὺς ἀπεκδέχεται πε- ριπτύξασθαι, καὶ τῆς χρονίας καὶ γλυ- κειίας ὑμῶν ἐπιθυμεῖ φωνῆς ἀκροάσα- σθαι. Ἐπεῖξατε οὖν ἑαυτοῦς· ταῦτα γὰρ ποιοῦντες καὶ τὴν τοῦ δεσπότου καὶ σωτῆρος καὶ θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστοῦ εὐμένειαν πρὸς ἑαυτοῦς ἐφελκύσεσθε καὶ παρὰ τῆς ἡμετέρας βασιλείας ἐπαινεθήσεσθε.⁶⁷⁷</p>	

⁶⁷⁶ «Նեստորիոս և եվտիքես»:

⁶⁷⁷ «Այսպիսով հարեք ձեր հոգևոր մորը՝ եկեղեցուն, և վայելեք նրանում մեզ հետ նրա աստ-
վածային ընկերակցութիւնը, ըստ հավատքի՝ 318 սուրբ հայրերի այն նշված մեկ և միակ սահ-
մանման: Քանզի մեր ամենասուրբ մայրը՝ եկեղեցին, սպասում է, որ իր գիրկն առնի ձեզ որպէս
սիրասուն զավակների և բաղձում է լսել ձեր վաղուց սպասված քաղցր ձայնը: Շտապեք ու-
րեմն. քանզի այդպէս վարվելով դուք դեպի ձեզ կգրավեք մեր Տեր և Փրկիչ և Աստված Հիսուս
Քրիստոսի բարեհաճութիւնը և գովասանքի կարծանանաք մեր թագավորական իշխանութիւն-
նից»:

Տիմոթեոսի «Հակաճառություն»-ից քաղած Լևոնի տասնչորս գլուխների (բնագիր Ա.) և բուն Լևոնի Տոմարի՝ Փլաբիանոսին հղած նամակի (բնագիր Բ.) համապատասխան հատվածների համեմատությունը բացահայտում է թարգմանական հնարքների և լեզվական առանձնահատկությունների զգալի տարբերություններ: Բուն Տոմարի թարգմանությունը հունարբան չէ, սակայն բնագրում կարելի է մատնացույց անել առանձին հունարբանություններ, օրինակ, բացարձակ սեռականի մեկ դեպք և այլն⁶⁷⁸: Սա վկայում է այն մասին, որ նրա թարգմանության ժամանակ հունարենից պատճենելու եղանակն այնքան սովորական էր, որ ոչ հունարբան թարգմանության մեջ հայտնվել են առանձին նախածանցավոր և քերականական հունարբանություններ:

Իսկ Տիմոթեոսի թարգմանությունը շատ ավելի տառացի է, խիստ հունարբան, ինչը ժամանակին ցույց ենք տվել նրա սուրբգրային մեջբերումների՝ Աստվածաշնչի հայերեն թարգմանության հետ համեմատությանը նվիրված մի հոդվածում⁶⁷⁹: Բուն Լևոնի Տոմարում մեջբերումները կամ նույնական են Աստվածաշնչի բնագրի հետ, կամ շատ քիչ են տարբերվում նրանից: Այնպիսի տպավորություն է ստեղծվում, կարծես թարգմանիչը (նաև ՄՄ 2038 ձեռագրի մյուս թարգմանիչը) ձգտել է հնարավորինս չհեռանալ կանոնական սուրբգրային բնագրից:

⁶⁷⁸ Նաև մի շարք նախածանցավոր բառեր՝ «արտաբերի», «շարակցելոց», «ստորադրիլ», «շարայարին», «ներգործէ», «նախընթաց», «նախապետական», «բացայայտէր», «համագոյակից» (այստեղ և՛ «համ-» նախածանցը, և՛ հետադաս «-կից» արմատը հունարեն ὁμο-ի համարժեքն են), «մշտնջենատրակից» («-կից»-ը համապատասխանում է ՏՄՆ նախածանցին), նախածանցավոր բայը մակբայ պարունակող կապակցությամբ «կիսապատկենելու» դեպք՝ «ի բաց բառնայ» (հմմտ. **Գ. Մուրադյան**, *Հունարբանությունները դասական հայերենում*, Եր., 2010, Ա.1.2ա, էջ 49-53), ժխտական մասնիկով և «լի» վերջածանցով բայածական՝ «անըմբռնելի» (հմմտ. անդ, Ա.4, էջ 82), «ա» լծորդության բայի արհեստական կրավորական ձև՝ «ի բաց բառնի» (հմմտ. անդ, Բ7գ, էջ 121), արհեստական դերանուն՝ անհարկի հոլովական վերջավորությամբ՝ «երկաբանչիւրոյ» (հմմտ. անդ, Բ5, էջ 117, Բ2գ.4, էջ 110-111), անցյալ անկատարի եզակի թվի երրորդ դեմքի կրավորական «իւր» վերջավորությունը՝ «պարծիւր», «երեկիւր», «ծածկիւր», «կախիւր» (հմմտ. անդ, Բ7բ, էջ 120):

⁶⁷⁹ **Գ. Մուրադյան**, «Դասական և յունարբան քարգմանությունների բաղադրատարրերի փորձ», *Հանդէս Ամսօրեայ*, 1999, էջ 187-216: Այդ ուսումնասիրության արդյունքները լրացված ձևով արտացոլված են նաև մեր գրքում՝ *Հունարբանությունները դասական հայերենում*, որի յուրաքանչյուր բաժին հնարավորության դեպքում եզրափակվում է «Քաղաքատարրային քարգմանության դասական եղանակի հետ» ենթաբաժնով: Տե՛ս նաև **G. Muradyan**, “The Hellenizing School,” *Armenian Philology in the Modern Era. From Manuscript to the Digital Text*, ed. by **V. Calzolari**, in collaboration with **M. Stone**, Leiden – Boston: Brill, 2014 (pp. 322-348), pp. 322-323:

Ստորև բերում ենք երկու բնագրի բաղադրության առավել ցայտուն արդյունքները (շարահյուսական տարբերությունները բացատրում ենք փակագծերում, իսկ բառերի տարբեր համարժեքներն ինքնին խոսուն են)։

Գլխի հա- մա- րը	Հունարեն բնագրից մեջբերումներ	Տիմոթեոսի «Հակա- նաոսթյան» թարգ- մանությունը	Լևոնի Փլաբիանոսին գրած նամակի (բուն Լևոնի Տոմարի) թարգ- մանությունը
ա.	ἑσκήνωσεν (σκηνή «վրան» բառից է)	Տաղաւարեաց	բնակեաց (Յովհ. Ա 14)
	ἐνεψύχωσεν	անձնաւորեաց	կենդանացոյց
բ.	σφζομένης τοίνυν τῆς ἰδιότητος ἑκατέ- ρας φύσεως	Ապրեցելոյ այսուհետև յատկութեանն երկա- քանչիւրոյ բնութեանն (բացարձակ սեռականը պատճենված է ⁶⁸⁰)	Պահեցելոց այսուհետև յատկութեանցն երկա- քանչիւրոյ բնութեանցն (բացարձակ սեռականը պատճենված է)
	εἰς ἓν πρόσωπον	առ մի դէմս	ի մի անձն
	συνιούσης	եկակցելոյ	շարակցելոց
	ἀπὸ δὲ τῆς δυνά- μεως τὸ ἀδύνατον	ի կարութենէն անկա- րութիւնն (նորակազմ բառեր)	ի գորութենէ տկարու- թիւնն
գ.	ἀναιρεῖ	ի բաց բառնայ	ի բաց բառնայ
դ.	τὰ συναμψότερα	երկախումբն	առ միմեանս
	τὸ ταπεινὸν	նուաստն (գոյականաց- ված ածականը՝ տառա- ցի)	խոնարհութիւն (գոյա- կանացված ածականը՝ վերացական գոյակա- նով)
	τῷ ἔλεειν	յողորմելն	ողորմութեամբն (գոյա- կանացված ինֆինիտի- վի դիմաց՝ վերացական գոյական)
	τροπήν οὐχ ὑφίστα- ται	յեղումն ոչ ընդունի	ոչ փոխի
	ἀναλίσκεται	ծախի	ոչընչանայ
ե.	ἑκατέρα	երկաքանչիւր ⁶⁸¹	իւրաքանչիւր

⁶⁸⁰ «Բացարձակ սեռական» դարձվածի թարգմանության տարբեր եղանակների մասին տե՛ս Գ. Մարտիան, Հունաբանությունները դասական հայերենում, ԳԾ, էջ 170-177:

⁶⁸¹ Այս արհեստական դերանվան մասին տե՛ս անդ, ԲԾ, էջ 117:

	μετά τῆς θατέρου κοινωνίας	ընդ միևուրմն հաւասար ութեամբ	հանդերձ հաղորդու- թեամբ միևուրմն
գ.	χωρίς	թանց	առանց (Յովհ. Ա 3)
	γέννησις	ծնելութիւն	ծնունդն
	δήλωσις	գեկուցիչ	ցուցակութիւն
	ἀποδεικνυται	ապացուցանի (նախա- ծանցն արտացոլված է)	յայտնի
է.	πρὸς τὸ τοῦ προ- δρόμου	առ կարապետին	առ նախընթացն ⁶⁸²
	μὴ λάθη	մի գանխացի	յայտնեցի
	ἐξ οὐρανῶν	չերկնուտ ⁶⁸³	չերկնից
	ἐν ᾧ ἠὺ δόκησα	յորում հաճեցայ	ընդ որ հաճեցայ (Մատթ. Գ 17, Մարկ. Ա 11, Դուկ. Գ 22)
ը.	ὁμολογουμένως ἐσ- τὶν ἀνθρώπου	խոստովանաբար է մարդոյ	յայտնապէս մարդկային գործ է
	τῆ Σαμαρείτιδι	սամարուհոյն (իգական վերջածանցը համա- պատասխանում է հու- նարենին)	սամարացոյն
	αὐτῆ	նեմա ⁶⁸⁴	այն
թ.	ἀναζῆν	վերակեցել	չարուցանելն
	τῆς τεταρταίας ἡδὴ ταφῆς	քառաւրէին ահա թաղ- ման	չորեքօրեայ գմեռեալն
	ἐπὶ ξύλου	գփայտէ	ի խաչափայտէ
	συσσεῖσαι	սասանակցել	շարժել
	πατὴρ μου μείζων μού ἐστιν	Հայր իմ մեծագոյն իմ ⁶⁸⁵ է	հայր իմ մեծ է քան զիս (Յովհ. ԺԴ 28)
ժ.	πρόσωπον	Դէմ	անձն
	ἐν ἑκατέρῳ κοινόν	ներկաքանչիւրումն հա- սարակական ⁶⁸⁶	հաւասար երկոցունց բնութեանցն
ժա.	τοῦ προσώπου	գգիմին	անձին

⁶⁸² Այս դեպքում Տոմարի «նախընթաց» նախածանցավոր համարժեքն է տառացի՝ ի հակադրություն Տիմոթեոսի բարգմանչի օգտագործած դասական բառի:

⁶⁸³ Բացառականի «-ուտ»-ով ձևերի մասին տե՛ս անդ, Բ2գ, էջ 108-109:

⁶⁸⁴ Յուդայական դերանունների իգական ձևերի մասին տե՛ս անդ, Բ1ա, էջ 98-99:

⁶⁸⁵ Համեմատության սեռականի մասին տե՛ս անդ, Գ1ե, էջ 137:

⁶⁸⁶ Արևեստական «ն» նախդրի այս կիրառության մասին տե՛ս անդ, Բ3ա, էջ 111:

	διὰ... τὴν ἔνωσιν ... νοεῖσθαι	Վասն... դ... միաւորու- թիւն... իմանիլ ⁶⁸⁷	Վասն... միութեանս..., զոր իմանամք
	τὴν ἔνωσιν τὴν ἐν ἑ- κατέρᾳ φύσει	դ... միաւորութիւն զյերկաքանչիւրում ⁶⁸⁸ բնութեանն	միութեանս... ի յերկուս բնութիւնս
	προεέλαβεν	առնկալաւ	էառ
	μονογενῆς καὶ συν- αΐδιος	Մէնածին և մշտնջենա- կից	Միածին... մշտնջենաւո- րակից
	ὁμοούσιος ὢν τῷ πατρὶ	հոմագոյ ելով Հաւր	է... համագոյակից ընդ Հօր ⁶⁸⁹
ժբ.	δι' ἀποκαλύψεως τοῦ πατρὸς	ի ձեռն յայտնութեանն Հաւր	հայրական յայտնու- թեամբ
ժգ.	ἐν τῷ μονογενεῖ [υἱῷ]	ի Մէնածնին Որդւոջ ⁶⁹⁰	ի Միածին Որդին
	τῆς ἀνθρωπότητος	մարդկութեան	մահկանացութեան
	ἐπέγνων	ծանեաւ	ճանաչեաց
ժդ.	σκοπεῖτω	հիտեսցէ	տեսցէ
	ἀνοιγείσῃς τῆς πλευ- ρᾶς	խոցելոյ կողին (բա- ցարձակ սեռականը պատճենված է ⁶⁹¹)	ի բանալ... զկողս
	προσπεπηγότος τῷ σταυρῷ	առմածուցելոյ խաչին	խաչեցելոյն

Աւսնի Տոմարում հանդիպում է մեկ ոչ դասական բառ՝ «կենայ» («Գլուխ վեցերորդ» հատվածին նախորդող նախադասության մեջ), և «ճանաչեաց» (ժգ. «հայհոյութեան»)–ը համապատասխանող հատվածում) բայաձևը՝ «ծա- նեաւ»-ի փոխարեն:

Աւսնի Տոմարի տարածված և միայն ՄՄ 2038 ձեռագրում պահպանված թերի տարբերակները հոնարենի առանձնահատկություններն արտացոլելու առումով մոտավորապես նույնպիսի մակարդակ են ցուցաբերում: Յույց տանք այդ երկու թարգմանության մի քանի ուշագրավ տարբերություն.

⁶⁸⁷ Նախորդ գոյականացված անորոշ դերբայի առանց հոլովական վերջավորության կիրառության մասին տե՛ս անդ, Գ6գ1, էջ 183-184:

⁶⁸⁸ Գոյականացված նախդավոր բառակապակցությունների մասին տե՛ս անդ, Գ2է, էջ 144-145:

⁶⁸⁹ Խնդրառության տարբեր դրսևորումների մասին տե՛ս անդ, Գ3դ, էջ 156-157:

⁶⁹⁰ Տրականի «-ոջ» վերջավորության ընդլայնված կիրառության մասին տե՛ս անդ, Բ2ա, էջ 100, նախադաս ուղղի և ուղղալի համաձայնության մասին տե՛ս անդ, Գ14ա, էջ 199:

⁶⁹¹ «Բացարձակ սեռական»-ի թարգմանության տարբեր եղանակների մասին տե՛ս անդ, Գ5, էջ 170-177:

1. Ἀναγνόντες τὰ γράμματα – «ընթերցաք զնամակ» – ՄՄ 2038 «ընթերցեալ զնամակ» (երկրորդ կառուցն ալելի ճշգրիտ է),
2. ἐν οὐδενὶ τοῦ πατρὸς διαφέρων – «ամենևիմբ Հորն հաւասար» – ՄՄ 2038 «ոչ միով առ ի Հորէն տարբերեալ» (երկրորդ տարբերակն է ճշգրիտ),
3. εἰς τὴν ἄνοιαν δὲ ταύτην ἐμπίπτουσιν – «Իսկ յայս անգգամութիւնս անկանին» – ՄՄ 2038 «Բայց ընդ այս անգգամութեամբ անկանին» (առաջին տարբերակն է ճշգրիտ),
4. ἀγνοῶν – «քանզի ոչ գիտէր» – ՄՄ 2038 «անգիտացեալ» (երկրորդ տարբերակն է ճշգրիտ),
5. μὴ διαφωνοῦσαν ὁμολογίαν – «համաձայն խոստովանութիւն» – ՄՄ 2038 «աներկբայ դաւանութիւն»,
6. τὰ πάντων σχεδὸν αἰρετικῶν καταλύεται μηχανήματα – «ամենայն հերետիկոսաց հնարք աւերին» – ՄՄ 2038 «ամենայն հնարքն հերձուածողաց կործանին»,
7. εἰς τὸ σῶσαι τὸν ἄνθρωπον πεπλανημένον – «վասն փրկելոյ զմարդն խաբեալ» – ՄՄ 2038 «վասն նորոգութեան մարդոյ»,
8. μακαρίαν – «երանուհի» – Մ 2038 «սուրբ»,
9. ἐκβάλλεσθαι – «ի բաց բառնի» – Մ 2038 «հեռացեալ իցէ»,
10. ἀνελλιπῶς – «անպակասբար» – ՄՄ 2038 «առանց պակասութեան»,
11. «ստորագրիլ» – ՄՄ 2038 «հնազանդիլ» (հունարենում հատվածը բացակայում է),
12. ἑκατέρᾳ – «երկաքանչիւրն» – ՄՄ 2038 «իւրաքանչիւր»:

Որոշ դեպքերում որպես ալելի տառացի կամ ալելի հունարեն կարելի է բնորոշել տարածված տարբերակը (3, 7, 9⁶⁹², 10, 11, 12), այլ դեպքերում էլ՝ ՄՄ 2038 ձեռագրիները (1, 2, 4, 5): Սակայն հաճախ հնարավոր չէ նման տարբերակում անել. պարզապես ակնհայտ է, որ երկու անձ միմյանցից անկախ հունարենից թարգմանել են նույն բնագիրը:

Ձենոնի «Միավորության գիր» գրվածքում հունարենի լուրջ ազդեցություն տեսանելի չէ, սակայն այն պարունակում է մի շարք հունարենից պատճենված բառեր, որոնց հիման վրա թերևս կարելի է սխալ համարել Կոնիբերի՝ ասորերենից թարգմանված լինելու մասին խոսքերը, որոնք նա նույն էջում էլ հերքում է (տե՛ս ծան. 15): Ահա այդ բառերը. Աὐτοκράτωρ – «ինքնակալ», Ἀκαταμάχητον – «անկոուելիս», εὐσεβής – «բարեպաշտ», θεοσεβεστάτοις – «Աստուածապաշտ», ἑξαλειφθήσεται – «ի բաց ջնջեսցի», δοξολογίαν – «փառաբանութիւնս», εὐκρασία – «բարեխառնութիւն», εὐφορία – «բարեբե-

⁶⁹² Սակայն, երկու տարբերակում էլ արտացոլված չէ հունարեն (մասնակիորեն մեքսեոված) շարահյուսական կառուցը. հունարեն ինֆինիտիվի համարժեք հայերեն խոնարհված բայաձևեր են:

րութին», έρημιτών – «անապատականաց», όλοκλήρω – «ողջանդամ», μι-
σόκαλος – «բարիատեաց», τῆς παλιγγενεσίας – «ի վերստին ծննդենէն»,
μονογενῆ – «Միածին», ἐκ τῆς θεοτόκου – «յԱստուածածնէն», θεοφιλέσ-
τατοι – «աստուածասէր», τοὺς τὰ αὐτῶν – «զնոցայն»:

Հանդիպում է նաև «հայցականն անորոշ դերբայի հետ» դարձվածի
ճշգրիտ թարգմանություն. Συμβαίνει... τὰς μὲν τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγε-
νεσίας ἔστερημένης ἀπελθεῖν, τὰς δὲ τῆς θείας κοινωνίας μὴ μετασχού-
σας πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀπαραίτητον ἐκδημίαν ἀπαχθῆναι – «դիպե-
ցաւ... քոծանւ ի փրկական և ի վերստին ծննդենէն զրկեալս, և քոծանւ յԱս-
տուածային աւրինացն և ի հաղորդութենէն ոչ ընկալեալ, առ մարդկային ան-
խնայ պառակտելի վախճանն հասանել⁶⁹³ մահունս»:

Բերեք նաև «Միավորության գիր»-ում նկարագրական թարգմանություն
մի քանի օրինակ.

ὁμοούσιον τῷ πατρὶ... καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν – «այն որ ի բնութենէ
Հաւր... ի բնութենէ մերմէ», մինչ Լեոնի տասնչորս գլուխներում ὁμοούσιος
թարգմանված է «համագոյ հաւր» (ժա.), իսկ Լեոնի Տոմարում «համագոյակից
ընդ հօր» (ժա.),

οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει... ἅγιοι πατέρες συνελθόντες – «սուրբ
հարբն, որ ի Կոստանդնուպոլիս ժողովեցան», τὰ ἄλλα δὲ τὰ λυσιτελοῦντα
τοῖς ἀνθρώποις – «այլ ինչ որ եթէ ազատակար իցէ մարդկան», Ἰησοῦν Χρισ-
τόν... κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα – «Յիսուս Քրիստոս... այն որ էջ և մարմ-
նացաւ», τοὺς εἰρημένους Νεστόριον καὶ Εὐτύχεια καὶ τοὺς τὰ αὐτῶν φρο-
νοῦντας – «գայնասիկ, որ կոչեցան Նեստորիանոսք եւ Եւտիքոսք, եւ որք զնո-
ցայն խորհեցան եւ խորհին» (դերբայական դարձվածը թարգմանված է հարա-
բերական նախադասությամբ)⁶⁹⁴,

Τοῦ γὰρ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἐκ ...
Μαρίας σαρκωθέντος καὶ τεχθέντος, τὴν ἐκ συμφωνίας δοξολογίαν τε καὶ
λατρείαν ἡμῶν ἐπαινοῦντος καὶ ἐτοιμῶς δεχομένου...⁶⁹⁵ («բացարձակ սե-
ռական») – «Փրկչան մերով Յիսուսի Քրիստոսի, որ ի ... Մարիամայ մարմ-
նացեալ և ծնեալ, զի միածայնական փառաբանութիւնս և զպաշտանն գովելով
պատրաստ եմք չընդունել»,

Μεμένηκε γὰρ τριάς ἡ τριάς καὶ σαρκωθέντος τοῦ ἐνὸς τῆς τριάδος

⁶⁹³ Հունարեն երկու ինֆինիտիվներից (ἀπελθεῖν և ἀπαχθῆναι) առաջինը բաց է թողած, իսկ երկրորդին համապատասխանում է «հասանել» անորոշ դերբայը:

⁶⁹⁴ Որոշի առումով կիրառված դերբայների թարգմանության մասին տե՛ս անդ. Գ4ա, էջ 160-161:

⁶⁹⁵ «Քանզի երե մեծ Աստվածն ու մեր Փրկիչ Հիսուս Քրիստոսը, որ մարմնացավ ու ծնվեց սուրբ Կոյս և Աստվածածին Մարիամից, գովաբանի և պատրաստակամորեն ընդունի մեր միածայն գովասանքն ու պաշտամունք...»:

Θεοῦ Λόγου («բացարձակ սեռական») – «այլ եկաց մնաց երրորդութիւնն երրորդութիւն, մինչ կամեցաւ և մարդացաւ մի յերրորդութենէն Բանն Աստուած», πολειμῶν, ἡττηθήσεται – «մարտիցէ և ի պարտութիւն մատնեսցի» (պարագայի առումով կիրառված դերբայը թարգմանված է համազոր նախադասությամբ)⁶⁹⁶,

Таῦτα δὲ γεγράφαμεν οὐ καινίζοντες πίστιν, ἀλλ’ ὑμᾶς πληροφοροῦντες – «Այլ գայգ ամենայն, զոր գրեցաք առ ձեզ, ոչ եթէ այնք որ գհաւատ նորոգեմք, այլ որպէս գայսոսիկ, զոր խնդրուածս մատուցանեմք» (պարագայի առումով կիրառված դերբայական դարձվածը թարգմանված է նկարագրական եղանակով):

Խնդրո առարկա բնագրերի լեզվական քննությունը դժվար թե նպաստի թարգմանության ժամանակը որոշելուն: Բացառված չէ, որ «Հենոտիկոն»-ը մատչելի է եղել հայերեն արդեն Դվինի առաջին ժողովի ժամանակ (506 թ.), այսինքն՝ գրվելուց տասնչորս տարի անց, քանի որ Բաբկեն Ա Ոթմեսցու «Թուղթ հայոց ի Պարսս առ ուղղափառս» հիշատակում է այն. «Ճշմարտապէս գրեաց սուրբ քահանայապետն Քերսովնացուց Ամպեղիս, հանգերձ երկոտասան գլխովք Կիւրղի եպիսկոպոսի երանելոյ, ի նոյն յարելով և զթուղթն Զենոնի բարեբանելոյ թագաւորին Հոռոմոց... Հաւանեալ եմք ճԾ ամենայն իրաւք գրելոցն առ ի նոցանէ և նովին վարիմք հաւատովք, ի սրբոց ՅժԼ.իցն ժառանգեալ և ի ճԾ.իցն հաստատեալ»⁶⁹⁷:

Ակնհայտ է, որ Զենոնի «Հենոտիկոն»-ը և Տիմոթեոս Կուզի «Հակաճառություն»-ը հայերեն են թարգմանվել որպէս հակաքաղկեդոնական պայքարի գործիք, Լեոնի տասնչորս գլուխները կամ հայհոյությունները «Հակաճառություն»-ից քաղվել և որպէս ինքնուրույն երկ են շրջանառվել թերևս նույն նպատակով, իսկ բուն Լեոնի Տոմարի՝ Փլաբիանոսին նրա հղած նամակի թարգմանությունը հավանաբար իրականացվել (մինչև XIV դ., քանի որ ՄՄ 143 ձեռագիրը թվագրվում է XIV-XV դդ.) և տարածվել⁶⁹⁸ է քաղկեդոնական կամ կաթոլիկ շրջանակներում:

⁶⁹⁶ Պարագայի առումով կիրառված դերբայների թարգմանության մասին տե՛ս անդ. Գ4գ. էջ 163-165:

⁶⁹⁷ Գիրք թղթոց, 1901, էջ 49: Հմմտ. «Հենոտիկոն»-ում. «որք ի նիկիա ժողովեալք ՅժԼ. սուրբ հարբն, և հաստատեցին դարձեալ ճԾ.ին նմանապէս սուրբ հարբն», «սուրբ հաւատն ՅժԼ. սուրբ հարանցն, զոր հաստատեցին ճԾ. սուրբ հարբն»:

⁶⁹⁸ Հմմտ. Վիեն. 12 ձեռագրի խորագիրը, տե՛ս ծան. 216:

Гоар Мурадян

Три переводных памятника, относящихся к христологическим спорам

Данная публикация содержит: **Текст А.** “Четырнадцать глав” папы Льва I (сохранился в рукописи 1305 г. – М500, и в более поздних; примерно в то же время его цитирует Степанос Орбелян в догматическом сочинении); **Текст В.** “Письмо Льва к Флавиану”; **Текст С.** “Энотикон” императора Зенона. **Текст А** состоит из выдержек из очень дословного (“грекофильского”) перевода “Возражения к определениям собора в Халкидоне” Тимофея Элура (греческий оригинал утерян). В “Возражениях” эти высказывания папы Льва – в свою очередь выдержки из его “Письма к Флавиану” или “Томоса”. В армянской традиции “Томос” – заглавие “Четырнадцати глав”. Собственно “Томос” Льва, т.е. его “Письмо к Флавиану”, также существует в армянском переводе (**Текст В**). Рукопись М2038 (1674 г.) содержит другой, независимый от первого, перевод Письма. **Тексты А и В** публикуются впервые. “Энотикон” Зенона был известен из “Книги писем” (*Գիրք թղթոց*) и, частично, “Печати веры” (*Կիրք հաշիտոյ*). Мы обнаружили его в рукописях и как самостоятельную единицу. Все три текста сравниваются с параллельными греческими оригиналами.

“Энотикон” Зенона и “Возражения” Тимофея были переведены на армянский как инструменты антихалкидонской борьбы, “Четырнадцать глав” Льва вероятно были извлечены из “Возражений” с той же целью, в то время как “Письмо к Флавиану” по-видимому было переведено (до XIV в., которым датируется рук. М143) и циркулировало в среде армян-халкидонитов или католиков.

Gohar Muradyan

Three Translated Texts Concerning Christological Controversies

This publication includes the Armenian versions of: **Text A.** the “Fourteen Chapters” (“blasphemies”) of Pope Leo I (it exists already in Ms M500 copied in 1305 and later Mss; it was also cited by that time in a dogmatic writing by Step’anos Orbelean); **Text B.** Leo’s *Letter to Flavian*; **Text C.** Emperor Zeno’s *Henoticon*. **Text A** consists of excerpts from the extremely literal (“Hellenizing”) translation of the *Refutation of the Decisions of the Council of Chalcedon* by Timothy Aelurus (the Greek original is lost). In the *Refutation* Leo’s statements are in their turn

excerpts from his *Letter to Flavian* or the *Tome*. In Armenian tradition, *Tome* is the title of the “Fourteen chapters” (**Text A**). Leo’s *Tome* proper, i.e. his letter to Flavian, too exists in an Armenian translation (**Text B**). Ms M2038 (copied in 1674) contains an independent translation of the same letter. **Texts A** and **B** have never been published. Zeno’s *Henoticon* (**Text C**) was known only from the *Book of Letters* (Գիրք թղթոց), and partly from the *Seal of Faith* (Կնիք հաւատոյ). We have found it as an independent text in several manuscripts. All three texts are compared with their parallel Greek originals.

Zeno’s *Henoticon* and Timothy’s *Refutation* were translated into Armenian as tools in the anti-Chalcedonian struggle, Leo’s “Fourteen Chapters” were perhaps extracted from the *Refutation* for the same purpose, whereas the *Letter to Flavian* was probably translated (before the XIV c., the date of MS M143) and circulated in the milieu of Chalcedonian or catholic Armenians.